

VÁRUCCA MŰHELY

I R O D A L O M - M Ű V É S Z E T

87

87

VÁRUCCA
MŰHELY

9 771586 783007

Ára: 700 Ft

2 5 0 0 1

Merk Bálint fotója

Merk Bálint fotója

Főszerkesztő:
Fenyvesi Ottó

Szerkesztő:
Kilián László

Kiadja a Művészetek Háza,
Veszprém, Vár utca 17.

Telefon:
+36-88-425-204

Drótposta:
varuccamuhely@gmail.com

Borítóterv:
Áfrány Gábor

Korrektor:
Erdőháti Károly

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza!

A kiadásáért felel:
Grászli Bernadett,
a Művészetek Háza Veszprém
igazgatója

Nyomdai munkálatok:
OOK-Press Kft., Veszprém

Tördelés:
Dénes Tamás

ISSN 1586-7838

Támogatók:
Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Művészetek Háza Veszprém

Tartalom

Nemes Z. Márió versei	3
Terék Anna: Lángoló Morava	5
Petrik Iván versei	10
Zsávolya Zoltán versei	13
Lágy Kornél versei	15

Horváth Márk: Burjánzó botanika Juhász Ferenc Zöld Csönd című költeményében	19
---	----

Kovács Krisztina: Ketrec vagy édenkert? Kosztolányi és a Logodi utca	24
--	----

Bodrogi Csongor: A részletek varázsa	34
---	----

Miloš Crnjanski: Dögvész és látomások	42
--	----

Ocean Vong versei	44
--------------------------	----

Vicent Andrés Estellés versei	46
--------------------------------------	----

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

Hörcher Eszter: Halottainkért (Ágh István)	55
---	----

Sándor Zoltán: A jövő nélküliek társadalma (Jászberényi Sándor)	62
--	----

Péntek Imre: A megszelídült beat vallomásai (Petőcz András)	64
--	----

Czini Zoltán: Újvidéki emlékképek (Petneki Ilona)	69
--	----

Bence Erika: Nem kell okvetlenül megbocsátani, nem?	72
--	----

Kollár Dávid versei	78
----------------------------	----

Kiss Ottó: Apróságok	81
-----------------------------	----

Szentgyörgyi László: Háromsorosok	95
--	----

Búzás Huba versei	98
--------------------------	----

Számunkban Merk Bálint fotói láthatók

Merk Bálint 1998-ban született Szegeden. Tanulmányit Kaposváron végezte, a református gimnáziumban érettségizett 2016-ban. 9-től 18 éves koráig a Déryné Vándorszíntársulat tagja volt, zenét is tanult. Szakmát szerzett, majd két évig Budapesten dolgozott. Ezt követően egy évig Németországban élt, ahol nyelvet tanult. Itt kezdett el fényképezni. Hazaköltözése után ismerkedett meg az analóg technikákkal és a fotográfiai nyersanyagokkal. A fényképezés technikáit autodidakta módon sajátította el. Látásmódjára leginkább Zdzisław Beksiński, Graciela Iturbide, Eugène Atget és Fan Ho hatott. Képeit sötétkamerájában maga nagyítja és hívja elő. Az utóbbi időszakban nagyformátumú fényképezőgéppel is készít tájképeket. Magyarországi helyszíneken kívül eddig Erdélyben, Franciaországban és Lengyelországban volt alkalma fényképezni.

NEMES Z. MÁRÓ

Katolikus rádió

Bár átlagembernek tartom magam,
az átlagnál nehezebben ismerkedek.
Vidéken élek, de szívesen költözöm, a távolság
részemről nem akadály. Egészségtudatos,
gyermektelen nővel barátkoznék.

Végzettségem középiskolai tanár, informatika
és természettudomány, és nem hiszek a külső
tárgyak létezésében. Reménykedem benne,
hogy ezen a sajátos módon növelhetem
a pártalálás hatékonyságát.

Főként a Katolikus Rádiót hallgatom.

A külső tárgyakkal volt már problémám
ismerkedés közben, ezért azt gondolom,
hogy részrehajlás nélkül tudom megítélni
mi van bent, és mi kívül. Mert ami igazán
számít, az nem vidéken van, nem is a fő-
városban, hanem a lélekben. Ahogy azt
a rádió is megmondja minden délben:
felemelem a szívem, és barátok leszünk.

Mert régóta kereslek a külső homályban.
Ahol csak átlagos dolgok vannak.
De belül: nincsen távolság. Csak rádió van.
Világosságul a pogányok megvilágosítására,
és a te népednek, Izraelnek dicsőségére.

Jelenleg webmesterként tevékenykedek,
ezért már minden sorodat olvastam és minden
képedet letöltöttem. Nincsenek titkok
a benső kertben, ahol valóra váltom
a pornódat. Üdvözlégy, Mester!

Succubus

Lép kapcsolatba AZOKKAL az érzelmekkel.

Aztán EZEKKEL is.

Mert ő csak akkor érkezik majd meg,
ha AZOK, meg EZEK,
kibékíthetetlenek.

Incubus

A feje kb. három kiló volt, ez megfelel
egy hétköznapi gondolat súlyának,
például amikor eszedbe jutott, hogy halál.

De feje mégse volt halál, hanem éppen
az ellentettje: elveszem, megeszem.

Ha ötven napig nem jut egy lélek a fénybe,
akkor inkább nem szeretünk bele senkibe,
hanem fekete feketefekete
magzatba öljük, ami
jó.

De a három kiló ellenére vagy ép ezért,
ő volt az életfeladat. Hogy fejében
ülve igyak mindent, ami oldás és
kötés.

Mert energetikailag
rám csatlakozott!

Dolgom van Zolival,
Dolgom van Dórizal.
Dolgom van Beával.
Dolgom van.

A nevek nem számítanak.

Mentsem meg magamat
végre: E/2.

Nyald ki a FORRADALMAT!

Istenem, mennyit hazudunk.

TERÉK ANNA

Lángoló Morava

Géza, 1972

Sárga a levegő, égig ér a por.
Talicskában toljuk a szívünket
a Morava mellett, ássuk a hazánkat,
köveket hányunk.
Szánk tele van szóval,
és a folytonos lapátolástól
barnát köpünk,
szánkban hordunk téged,
édes anyaföld,
porod a reggelink, töri vállunk
fekete éjszakád, korán kelünk,
sarat sírunk, minden izmunk
egyszerre fáj.

Munka közben valaki
folyton énekelni kezd,
forró alattunk a föld,
dalolva csillogunk a napon,
kezünk alatt épül a haza,
mert mi együtt mozdulunk.

A szívem megdagadt,
testemen kívül dobog,
vállukon viszik a fiúk,
a lányok rámosolyognak.
A jugoszláv ifjúság munka
akciójának táborában szép lassan
leolvad rólam a bőr a napon
és összemósódom az élettel.

Együtt markolunk a napfénybe,
arcunk barnul, feszül a karunk,
és mormoljuk, mint akik
egyetlen szájjal kérik:

puhítsd meg előttünk
a talajt, Istenem,
hogy könnyebben ásson
a brigád. Ha egyikünk karja fáj,
mind kifáradunk,

Jugoszlávia szívéen állunk,
iszunk, talpunk alatt
énekel a föld.
Menetelünk, kezünkben
zsákkal, lapáttal,
építjük hazánkat,
ugyanazt a dalt rágjuk
egyetlen szájjal,
mert mi együtt mozdulunk.

Egyik éjjel Gojko a sátorban
azt mondta, irigyel, hogy
partizán volt az apám.
Mindannak ellenére,
hogy szörnyű lehetett
anyámnak ez az egész,
de így legalább nekem
csillag van a véremben,
csillag van a szívem helyén,
mindegy milyen nyelven
beszélek, ez a föld már
az enyém.

Másnap próbáltam ezt a barna,
porhanyós földemet
vidámabban lapátolni, de
csak nem jött meg
az élethez a kedvem.
Végül már annyira fájt a vállam,
hogy átkértem magam
a talicskázók brigádjába,
toltam a csillagos szívemmel
a földet és akkor láttam meg
Azrát.

Az a tuzlai lány lapátolt,
és ahányszor elé értem
a talicskával, úgy dobta
felém a földet, hogy fele
mindig az arcomba ment.

Néztem rá mérgesen,
szikrákat szórt a szemem,
de csak nevetett, nevetett,
nevetett rám, én meg
arra gondoltam,
ha tehetném,
fölperzselném ezt a lányt
a tekintetemmel.

Végül már én is
nevetni kezdtem
és akkor a földre dobta
a lapátot, és tenyerével
letörölte arcomat.
Ettől a két tenyértől,
ennek a lánynak a nevetésétől
megindult az a csillag
a véremben, belülről
az egész testemet
felhasította,
és egyszer csak
megszabadultam.

A hőségben összeolvad
mindannyiunk arca,
egy szájjal énekeljük
a brigádos dalokat,
sarat sírunk, barnát köpünk,
szóval van tele a szánk,
a napba mártva
olvasztjuk a világot,
mindent kinevetünk,
mert mi együtt mozdulunk.

Fiatalok vagyunk és mivel
napi nyolc órán keresztül
csak ásunk: izmosak.

Az élet nagy, tágas Jugoszlávia,
miattunk ragyog
fejünk fölött a nap,
az élet belőlünk fakad,
mert mi együtt mozdulunk.

Talpunk alatt csillag,
arcunk fölött nyár,
tüdőnkben könnyű a levegő.
Egy kézzé olvad
mindannyiunk keze,
egy tüdővel lélegzünk,
akár egy tánckar,
egy kézzel ásunk,
folyton csak indulunk,
tovább, tovább, tovább.

Bárhol is áll Azra, őt nézem,
közben szikrát szór a szemem,
rám nevet, a többiekkel énekel.
Körülöttünk izzik a tábor,
piros lesz mindenki feje,
a mellkasom lebeg,
Azra lába a földet sem éri
miközben táncol,
egy tüdővel lélegzünk,
karunk alatt
repülnek a lányok,
mert mi együtt mozdulunk.

Este, a vacsora után,
amíg Gojko gitárral a kezében
hat lánynak egyszerre énekel,
kézen fogom Azrát és a Moraváig
húzom magam után.
Szemünk szikrázik, arcunk lángol,
Azra egyre csak nevet.
A folyó felé húzom, ujjam
a szájára teszem, izzik a part,
szikrázik mindkettőnk szeme.

Azt mondja az izzadságtól
sós az ujjam, sós vagyok.
És hogy ettől ő még jobban
örül nekem,
mert ahonnan ő jön, Tuzlán
fehérek a nyarak,
Tuzla város egy sószelemen,
sóra épült benne minden,
a Pannon-tenger nyoma
ül a hegyeken, és ha
az utcákat járva megnyalod
szád szélét, érezheted a sót.

Úszunk a folyóban, körülöttünk
semmi sem látszik, fekete a világ,
sötétség alattam, sötétség fölötte,
Azra gyorsabb, alig tudom
utolérni a sodrásban,
engem markol a folyó.

A szívem kiszakad mellemből,
a vízben izzik, és mintha
madzagra lenne kötve,
Azra maga után húzza,
utolérem, elkapom a lábát,
együtt mozdulunk.

Sötétben visz magával
bennünket a folyó,
a távolból ide hallatszik
Gojko dala, fejünk fölött csillag,
az élet nagy, széles Jugoszlávia,
Azrát csókolom, közben mögöttünk
lángol a Morava.

PETRIK IVÁN

A távollét mennyiségtana

A várakozás

elemi egysége öt perc, és ez pontosan
tizenkettő részre oszlik az örökkévalóságra.

Az „itt leszek” olyan tér meghatározása, amely
óhatatlanul torzul. A „siessetek” nem felszólítás, hanem
az előző két állítás metafizikai egyenletté
transzformálása. A megoldása pedig az,
hogy két, egymásra merőleges
üvegportálon keresztül hiába látszik
az utcasarok túloldala,
nem jön senki.

Ez pedig

kísértetiesen azonos egy parkolójegy
lejárati dátumát alkotó óra-perc adat
és a természetes időérzék közé ékelődő
kávéivási kontinuummal. Pontosabban
az ennek nyomán keletkező hiány lassú terjedésével.
Ami viszont léptékhibás másolata egy tó
lecsapolásának, amelynek oxigénhiányos újra-
fogalmazása úgy hangzik, hogy
az uszodai medence mélysége alkalmas
testmagasság mérésére. Persze süllyedő lélegzet-
vételekkel mérve, ahogy egy fekvőbeteg rokon
az erőleves hőmérsékletét méri abban a
mesebeli városban, ahol minden ágy
a gyógyulása, s ami fordul, az csak
jófelé fordul, mint kulcs a zárban a lakásajtón hosszú
távollét után. De a távollét azt jelenti,
hogy nincs sehol senki,
nem jön a busz,
a sarkon túl sincs
semmi, és a sarkon
innen is csak a
„gyalogos közlekedés a túloldalon” felirat,
egy tüntető sörkonzerv pánikszíneiből
kibontakozó megfakult verébpár tipegése,

meg egy hajlongó, szecessziós
szemétkosár, sosem hozzá idomuló
mozdulatok maradványaival.

A „sosem jártam itt” újragondolása (az otthontalanság verzió)

Nem kérdezem őket semmiről. Lecsiszolódott
épülttorlaszaik olcsó kötőanyagáról.
Fel sem merült, hogy
megkérdezzem őket bármiről.

A reggeli csúcs szülőcsatornáiról: guillotine-hang,
és bemondják a következő állomás nevét.
Közben folyvást elkanyarodik a rosszul világított folyosó
az orrom előtt. Nagy sebességű ablakaiban
vezetékkötegek, nyuszifüles plakátok, reményeik
fölös fényei, talajszint alá kergetett profán hitük

kínzóeszközei. Ha lenne kollektív tudattalanjuk,
és az egy cipő lenne, biztosan a sín párok lennének
a cipőfűzői. Fent a felszínen pedig összegubancolják
a felsővezetékek koordinátarendszerét,
amelynek nincsenek állandó értékei.
Az emeletek közé szorult óránkénti évszak-
változások még nem azok. A működőképes liftek
biztosan nem.

Talán még azt sem tudják, hogy nem ajándékba kapták,
öröktől fogva birtokolják pincéik ablaktalan tripperét,
önáltatásaik csőtöréseit,
utcasarkok ilyen-olyan influenzáját,
aluljárók nyálkás gyógykészítményeit,
és ezeken kívül is megannyi
árleszállítást, torlódást és készletet.
A pusztuló öntudat
foghíjtelkekből épül, s majd vicceket mesélnek érette.
Mert persze, tudjuk, hogy Chuck Norris
kétszer volt Budán kutyavásáron.
Kapkodva szedi a levegőt a jó öreg

hetes busz, mert megakadt benne egyetlen követelőző
utas. Végül mindenki (nincs kivétel) megérinti
a leszállásért felelős küklopsz
izzó egy szemét. Fogai közül kiszabadul
valamennyi bliccelő miniodüsszeusz.

Polgárjoguk nincs, csak házi szorongásaik.
Itt sétáltatják őket szatyrok magasában, járdapárában,
mozgástörvényeket (és a taxonómiát) megkérdőjelezve.
Amikor a reggelből, mintha mindegy volna, délelőtt lesz.
A megszilárdult formák világa. Eljutunk
a teremtetlenség dimenziótlan bénultságából, vagyis
az éjszakai járatok sűrű múltjából
a közlekedési káosz örökkévalóságába.
A hóesésben a bódéjára
topogva napilapokat pakoló újságoshoz,
a devizahitelekhez,
a HÉV-megállóhoz és a műkörömhöz. Amivel ugye
nem lehet kivenni a jegyet és a visszajárót
az automatából. Rossz válaszokat adunk
az újabb és újabb kihívásokra. Egy plakát szerint
ez már egy másik evolúció. Nem biztos,
de a régi talán tényleg befuccsolt.
Ahogy más
a sör szaga, és megint más a kiöntött sör szaga.
De nem kérdezek rá. Jóllehet nem vagyok
idevalósi, csak véletlenül erre jártam.
Azzal biztatom magam, hogy kiöli majd belőlem a kétségeimet
egy sebészi pontosságú útvonaltervező,
még úgy is, hogy inkább elfelejteni szeretném
a jól ismert utat. De bérlet helyett már csak jegyet váltok.
Ez mindenképpen optimizmusra vall,
ha az itt-tartózkodás perspektívájából már kibújnék,
mint hálózatsákból egy emészthetetlen hajnalon.
Persze egy másik hajnal másik, immár megoldhatatlan
problémájaként. Hogy hol van itt fagy. Szél. Hulló hó,
lombtakaró. A talpam alatt némiképp váratlanul:
a föld dobbanó szíve. Csatakosan. Emlékeim alapján
úgy azonosítom, hogy végtére ez is csak egy kis
sár. Április betonbolondjainak gyógyíthatatlan
őrületében csak tréfa
a föld elátkozott kergén.

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

Tükröződés a régi Dunában

Már pusztán mottó; kihűlt érvényessége
így élte túl a képernyő megállt,
mégis mozgó, így dinamikusan
beragadt vagy fennakadt éjjeli
akváriumát; virgonc halak mentek
mindegyre, sok cikkanó neonuszony.
Bezzegidő a régiség *tűnt* ormán:
másik féltekén, egyéb hemiszférán?

Iszonyú volt a csatorna! – ez bízvást
kimondható az Urban, az obligát
tévénézésben, amely egykor
hogyr' gyötört, és melynek a helyét
most tengerlesés veszi át. (Csak épp nem
fokozatosan – drasztikus hirtelen. S úgy:
izzadtpulóver-hónaljbüz a béke-
galamb lengése felette. Hőskor-buké.)

A hír minderről zápult mendemonda
igazából most, aki tolja: szikár;
kiszáritott, szálkás dajkameséje
„felnőtt tartalom”, ámde kisgyereknek
nézett hallgatóság *felé* legyártva.
Csepp kölkök *íránt*, bizonyos síkon.
Utóbbi neve: tájkapacitás. Nos,
találják ki: agglomeráció,
dombos, és eléggé van benne tó!

Jól jött azért telkecske, falucsúcson...
Közben város lett, pontosan ez az;
s a centrumban, szomszéd településen
összesen még további három
ingatlan kongott-zsongott, attól
függően, hányan lakták s épp kik.

A Pásztor Háza esőhuzalokból
kimértanolva. Közös pulya *is* volt.

Előirányzat őszig

Volt, aki az Orczy tér ebeit
hallotta vonyítani, pedig nem is ez az,
ami különös, különböztető jellegű...
Hiszen a kutya ugyan mi mást csinál!?
Hát, ugat, vagy legfeljebb nyálazik még.

Csahol, rohangál, élből lekushad,
mivel nem bolond, nem „hülye” a kutya;
rettentő okos, lelkes állat, aligha mint,
amilyen az ember, főleg a sorsrontó,
az élőkoporsó-fajtából vétetett.

Némely máltai politikusnő
tartható számon efféle típusként.
Halott, Alig Létező, Sosemisvolt?
Vagy egyik sem; a híres Etruszk Szarkofág
rókaszemű párjából ő inkább a férfi. –

Szóval, nem az Orczy tér. Az Orczy út
az érdekes; menő supermarket
(potom áron minőségeit osztogató)
létesült rajta nemrég, és hozzá új zebra;
árnyas fák övezik, naná, akácok.

„Akácos út, ha végigmegyek rajta én...”
Mérsékeltlen lelkesülsz e zenéért,
de a külső Nyolckerről írt regény *Akácos*
cím alatt futhatna, jól tudod; pöndör,
sárga levéltorzók szerte, légkemencében.

Nem is az, hogy elviselhetetlen! Csak nem,
mégsem volna hasznos regénybe fogni,
miközben egész’ őszig falként megáll a nyár,
s a térképről lejöve nem tudod, hová estél.

LÁGY KORNÉL

*Mostanában gyakran érzem,
hogy mosómedve szeretnék lenni*

Első utam a szemeteshez vezetne.
Miközben ételmaradékok
és törött üvegek közt kukázom,
az erkélyről meglátsz.
Egyből megsajnálsz.
Nekem adod a tegnap esti pizzát.
Először csak az előszobáig engedsz,
később az ágyba is befogadsz.
Esténként nézzük az *Így jártam anyátokkalt*,
közben, ahogy chipset bontasz,
a zacskó zörgésétől boldog leszek.
Nyáltócsa a friss ágyneműn.
Pár hét és kórosan elhízom.
Nem férek már a combjaid közé.
Félbehagyjuk a sorozatot,
hogy a bölcész csoporttársakat látogasd,
rég, seggnyomos matracunk helyett.
Közel kerülsz egy mélyen intellektuálishoz,
aki két korty tubiszóda közt
Hamvas Bélától súgja:
*A száj, amit megkíván, magába veszi.
És csak akkor tudom meg valamiről,
hogy micsoda, ha megízleltem.
A száj a közvetlen tapasztalat forrása.*
Lakás kezdőpontján,
a leterített lábtörlőn vagyok a száműzetett
Ott, a magas talpú Conversek tövében
oldalamba tápázkodom.
Az Ady Endré-s vászontáskán
így pont jó, így most több,
mint okés.

*Valahol a Deák tér**Rostás Mihálynak*

Amikor Misivel találkozunk
ő állásokat néz, én tinderezem.
Minimális narratíva az önreprezentáció.
Nagy költők leszünk,
amint az óriáskerékkel leér az ipa.
Sajnáljuk egy menetire.
Vidéken néma istenek
elhitették, hogy Pesten
mindenki lapot számol,
de a turista lányok kárpótolnak.
Márkás ridikülben:
nyugati pénznem, biztos jövő, kilátás.
Kitölt az undor,
de mi tudjuk a helyünket,
mire vagyunk elhivatottak.
Üres térben, színpadon
a születésünk katakrézis.
Minden pillanat ajándék azoknak,
akik göcsörtös vulkánon
alszanak el.

A passzívdohányzást egy új szintre emelem

Mint sóder,
gurul alá a Nap.
A helyiek
szmogot is
csak híradóban láttak.
Ismét
túlzásba viszem
az első személy használatát.
Ezt fejtegetem,
közben rágyújtasz,
és két slukk között
a nikotint
a nyelvemre kened.

Alattunk
húgytól tocsogó föld.
Felettünk
csíkos ég.
Bennünk
három korsó Pilsner,
bakot tartanak.
Még idegen vagy,
de
fogynak
a fel nem fedezett területek.
Együttlétünk könnyű,
mint
a füst.

szorongásnapló I.

szemed mogyorós árnyalat
a *fecske* magányos fénye
tüdőm a füsttől nehéz
védtelen őszinteség
bocsánatot kérni a még
el nem követett bűneimért is
de az idegen kezek megálljt parancsolnak
halványan látszik
a túlparton vízre eresztett vitorlás
a januári fagy
hamut szór
hátrahagyott lábnyomaink
patak felé siető őzek

Nem lehet

Zs.-vel jó barátok vagyunk.
Hiába a nyelvtannáci mivolt
vagy felsőbbrendűség-érzet
*Right, lads? Fancy a bit of fun maybe
or something else to spice up your night?*

Londonban meghívnám egy kurvázásra,
csak szerinte az a konzumerizmus legalja.
Ha tehetném, a farkamat
árulnám az OnlyFansen, hogy Vaterán
Esterházy-dedikációkra licitálhassak.
Zs. szerint nárcisztikus vagyok,
és az apja előtt gyakran túlzásba viszem
a buzis vicceket.
Nem lehet bevallani
az ülve pisálónak, hogy igaza van.

HORVÁTH MÁRK

Burjánzó botanika Juhász Ferenc *Zöld Csönd* című költeményében

Juhász Ferenc poétikus természetképe a különböző természeti létezők ábrázolásában is erőteljesen megjelenik. Ott van a különböző állatábrázolásokban, és meghúzódik a juhászi lírai univerzum drámai és dinamikus botanikájában egyaránt. Ebben a tanulmányban arra kívánunk rámutatni, hogy a juhászi természetkép nem csak általános hangoltságokban vagy szférikus, kiterjedt fogalmakban vagy sejtetésekben érhető tetten, hanem konkrétan megjelenik a természeti létezők művészi ábrázolásában. Az antropocén lírát, a sötét ökológia esztétikáját kiegészíti és árnyalja a juhászi növény poézis.

Juhász költészetére amúgy is jellemző, hogy gyors váltásokkal hol kozmikus, hol pedig mikroszkopikus perspektívát villant meg. A különböző virág- és növényi képek és botanikus víziók kapcsán hol totalizálásról, míg máskor távlatosításról beszélhetünk. A juhászi botanikai és „*biopoétikai alapállás kibillent a sémarendszerből*”¹. A visszafoghatatlan tenyészet, a vad burjánzás az egész juhászi sötét ökológiára is jellemző lesz, de teljesen áthatja a művész növényábrázolását is. Juhász Ferenc lírai botanizációja kapcsán nem túlzás egy kozmikus burjánzásról beszélnünk, amely a valóság minden szféráját és a juhászi anyag fogalmat teljességgel áthatja.

A *Zöld csönd* című költemény Juhász természetverseinek paradoxikus jellegét fedi fel. Az egyik központi kérdés, amely a vers kapcsán felmerülhet, hogy hogyan békíthető meg egymással ez a zöld némaság az egész életművet jellemző burjánzó vadsággal, komplex költői képekkel, valamint tobzódó felsorolással. A juhászi materialitást meghatározó barokkos bőség és a visszafoghatatlan kaotikusság hogyan viszonyul ehhez a természeti nyugalomhoz, zöld némasághoz. A költemény olvasható egy különös ökomeditációként is, olyan programadó szöveggént, amelynek célja az emberi beszéd elhallgatása, tágabban pedig az antropocentrikus intellektuális túlműködés radikális megzabolázása. Ezt a különös zöld meditatív állapotot vagy nyugalmat sugallja a vers ismétlésekre építkező első két sora. A paradoxikusság már itt elemi erővel tűnik fel. A totális csend megtörésével, a csend kijelentésével és elismétlésével kerül előtérbe a beszéd, az önkifejezés ellentéte: a hallgatás. Vajon minden költői aktus és kifejezés csupán megszentésgtelenítése valamilyen eredendő mély,

1 Csehy Zoltán: Az anya mint növény. Juhász Ferenc anyaverseinek botanikája. In. Irodalmi Szemle 2021. október

körülölelő lágy feketés-zöld állapotnak? Vagy talán arról van szó, hogy a hallgatás és a némaság korántsem annyira passzív és visszahúzó Juhász lírai kozmoszában? Vagy talán az elcsendesülés igénye csak az emberre vonatkozik? Fogjuk vissza, zárjuk el az ember felesleges és okatlan csevegését, és engedjük helyébe feltűnni a zöld csendből kinövő vibráló materialitás különös rezdüléseit, apró hullámait?

A verset olvasva arra juthatunk, hogy az emberi elnémulás, az antropocentrikus megnyilvánulások elnyomása engedi feltárulkozni a természet sajátos működését, amelyet a versben egy különös zöldítési stratégiaként figyelhetünk meg. A zöld csend teszi lehetővé, hogy a „Zöld a zöldet zöld-dé zárja”. A zöld, a természetbe feledkező természet engedi a lét mélyrétegeit megnyilvánulni, amelyet az emberi beszéd és a zajos társadalmi létezés elnyomnak. Visszatérő eleme a juhászi természetlírának a különböző materiális elrendeződések, valamint a halmazállapotok közötti plasztikus átmenet érzékeltetése. Nem elsősorban összekeveredés vagy színesztetikus hozzárendelés történik a különböző anyagtípusok között, hanem egy lágy átmenet. Mintha a különböző halmazállapotok és stabilitási fokok csupán részlegesen összeálló természeti testtárgyak lennének, amelyek a sötét ökológia atmoszférakusságában a sötétlő lágyságon keresztül alakulnak át más halmazállapotú és materiális elrendeződésű természeti testtárgyakká.

A hangsúly a keveredés helyett inkább a különböző állapotokat összekapcsoló, vagy egymáshoz már-már elválaszthatatlanul közel hozó sötétzöldes lágyságon van, amely plasztikus puhaságával mélyzölden zárja körül a zöldülő tárgytesteket. Erre a puhaságra és lágyságra utal a „hínár-domb írisz-szőre”, amely egyfelől visszautal egy madár szemére, miközben hínáros mocsaras bizonytalan zöld tenyészetet is megidéz, amelyből a lágyság hamar tovább lendül szőrös, elkülönülő apró serték és érdekesebb felületek felé. Szinte érezzük bőrünkön azt a sokféleséget, ahogy a zöldet körülzáró szférakusság hozzánk ér. A természet a zöld csönd közepette is buzgó, átalakuló, drámai folyamatok által áthatott zöld lágyság, amelybe az emberi szubjektum fel tud oldódni. A zöld csend így egyfelől lehetővé teszi a természet nonantropocentrikus vizsgálatát, másfelől az ember eltűnését is.

A burjánzás, a szaporodás, a rizomatikus terjedés elfedi az emberi arcot, amely belemerül a zöld plasztikus lágyságba, amely körülöleli és megfojtja a szubjektumot. Elnémulása, elhallgatása és háttérbe húzódása kozmikus materiális folyamatokat fednek fel, amelyek egy vad lágy barokkos bőségről árulkodnak. Nem az emberi szubjektum, nem a költői én vetíti bele a természetbe lelkének érzékenységet vagy aggodalmát az ökológia állapota kapcsán, hanem a természet burjánzó, tobzódó és viszszafoghatatlan folyamatai azok, amelyek mocsárként lepik el az embert: „beléd mártom tűzliliom, vér-márvány kelyhedbe arcom / s szemeimben sárga / liliompor-bánya”. A villódzó és drámaian hirtelen váltakozó perspektí-

vaváltások mindinkább összezavarják a költői szubjektumot. Az apró virágorok és miniatűr pollenszemek, a mocsaras posvány felszínén úszó apró buborékok után a második versszak végére eljutunk a végtelenül távoli üstökösök selyméhez, amely valójában a materialitás mélyrétegében megtalálható lágy őanyag kozmikus feltűnése. Az üstökös végtelenül távol inhumán perspektívából egy sötétzöldes selymes lágysággal húz el a sötétlő űrben. Ezek a hirtelen, felkavaró perspektíaváltások a szubjektivitás és a rögzült emberi-struktúrák eltörlését és elbizonytalanodását szolgálják. A materialitáson belüli, elsősre nehezebben feltárható sötétlő hallgatag lágyság folyamatosan ömleszti ki zöldes test-tárgyait furcsa kincesként és nonhumán gazdagságként.

Az emberi arc elvesztése vagy belemerülése ebbe a növényi kinyíló kehelyszerű, már-már vaginális mélységbe valójában a megszokott természethez fűződő és azt tárgyiasító modern viszonyulásmód ellentéte. Nem objektív tudományos módszerekkel racionálisan vizsgálja a természet és a fizikai anyag működését Juhász, és nem is haszonszerzés miatt kívánja feltárni azt. Egyáltalán nem erőforrásként vagy csupasz, pusztá brutális anyagként tekint a természetre. Ami itt lejátszódik a *Zöld csönd* című alkotásban, az az arc elvesztése, egy szakrális lefejezés, egy áldozat a Föld Anya számára. A fej belemerül a mocsaras, pollenekkel, virágorral, fonalakkal, pókhálókkaal keszekuszan átszőtt zöld lágyságba, és eltűnik. Egy zöld lefejeződés, egy ökológiai, ateológiai szakrális áldozat történik, amely visszavezeti az embert a vibráló anyag primordiális mélystruktúrájába. A fej ezen zöld elmerülését tehát értelmezhetjük lefejezésként, de egy ökológiai hibridizációs aktusként is érdemes megvizsgálnunk ezt a lírai jelenetsort.

Azért van szükség erre a zöld lefejezésre, hogy a harmadik versszakban a zöld plasztikusságot megnyithassa Juhász a kozmikus, poszthumán perspektíva számára. Az inorganikus, élettelen materialitás ebben a sajátos költői univerzumban nemcsak képes átítatódni a hagyományosan az étellel azonosított zöld tónusokkal, hanem egyenesen a csöndességen és élelen túliságon keresztül nyilvánul meg. Az ökológiai létállapot mélyén felsejlik annak inorganikus titokzatossága. Nem csupán a kozmikus perspektíva betörése lenyűgöző ebben a versszakban, hanem a különböző szférikus körformák, boltozatok, kúpalakok tobzódása. Ezek bizonyos fokon egymásba ágyazódnak mint szférikus tárgytestek, de mégis feloldódnak a plasztikus zöld síkban és kozmikus térben: „*boltozat-kúp szikra-mély függ sárga szem-erekkel, / hajszálhálával a zöldre, zöld térre, hullámra, síkra*”. A versnek itt már egyre jobban kirajzolódik sajátos kettős struktúrája, amelynek egyik elemét a zöld fejvesztés vagy az ökológiai lefejeződés alkotja, míg másik elemét a kozmikus zöld lágyság fokozatos kiterjedése. A zöld lefejeződés teszi lehetővé annak az inhumán, dezanthropomorfizált perspektívának a feltűnését, amely valójában a költemény mélyrétegét adja.

De térjünk vissza, hogy mi történt a puha zöld mocsárba fejét vesztő lírai szubjektumunkkal? Mi történt az emberi testtel, miután arcát zöld vaginaként és pulzáló sötétzöld mélységként magába szívta a sötét ökológia lágyága? A felolvadás, a felbomlás, a szétfolyás jellemzi ezt az állapotot, hiszen a test körül a tenyészet deterritorializációs folyamatai tűnnek fel: „*béka hínár-láp vízben kuporgásom méz-ág csíra, / háramon híg aranypajzs*”. Az ökológiai hibridizáció és a zöld lefejeződés a határozott kontúrokkal rendelkező emberi alak teljes feloldódását jelenti. A burjánzó, rizomatikus kiterjedő zöld lágyág barokk kaotikus bősége felemésztí a megolvadó aranypajzsot. Az aranyló, ékes pajzs, mint tárgytest könnyűszerrel veszik bele a kozmikus tenyészet lágyágába. Mégis a versszak vége felé, a lefejezett szubjektum újra feltűnik, ezúttal egy trónuson. Azonban a zöld lefejeződést követően ez a sajátos, teátrális önpozicionálás, nem a költői szubjektum hierarchikus kiemelésével jár együtt, hanem éppen a természeti állapotba való elmerüléssel: „*Trónom zöldkéve sűrűség / sejt-köd*.”

A következő versszakban újra a különböző testtárgyak állapotai és anyagsűrűségek váltakozásai tűnnek fel, azonban még erőteljesebben türemkedik be a sötétlő lágyág mindent átható deterritorializációja. Gömbök, spirálok, szőrszálak, energiakitörések, erek: megannyi testtárgy és tárgytest, melyek hol antropomorfizálódnak, hol dezantropomorfizálódnak, folyamatosan összesűrűsödnek majd szétesnek: „*zöld kóc-görbék, / kód-idomok, kóc-bolyhok bozont üregeiben / tűz-gerezdek, izzás-csomók, ezüstpántok, szalmacsengők, / árnyhajszálér-gömbök, / fény-csontvázú kürtök*.” Hanghatások, izzások, keletkezések, összeállások, anyagi struktúrák, apró rezdülések és rettenetes kitörések mennek végbe a kozmikus zöld csendben. Az interioritás és az exterioritás folyamatos felcserélődésével is játszik Juhász a műben: váltakozik a kint és bent, a lent és fent, a különböző perspektívák kaleidoszkópszerűen villódnak körülöttünk. A zöld levelek és kürtszerű feketés zöldes termények még objektumszerű természeti testtárgyak, de aztán hirtelen állatiassá, sőt mitikus óslénnyé alakulnak tárgytestekként. A tárgyszerűség és a testszerűség váltakozása egészíti ki a különböző posztthumán perspektívák keveredését.

Az ötödik versszakban a hanghatások zöld kilövelléseket, indákat, ágakat, burjánzó leveleket hoznak létre. Azonban ezek a természeti tárgytestek a zöld hangokon és természeti zenén keresztül atmoszférát vagy hangoltságot alkotnak. A zöld csend, a természet különös katedrálisa telítve van a sötét ökológia atmoszférakusságával. A kozmikus idegenséget is átszövő zöld csend és a materialitás interioritását alkotó sötétlő lágyág, a plasztikus ősanyag levelekben és gallyakban, rügyekben, virágokban, ágakban és zöld indákban sűrűsödik össze természeti tárgytestekként. Ezek a természeti testtárgyak pedig a „*Rigófuvala-zene indái, repkényei / zöld szárákkal, levelekkel, burjánzanak*”, sötétzöldes atmoszférát hozva létre.

A vers vége felé megpillanthatjuk az inorganikus vitalizmus antropocén lírában való elmerülését. Juhász itt a szubjektum zöld lefejezése után a földdé vagy anyaggá válás, az elporladás posztumusz poszthumán lehetőségét veti fel, a formátlan objekt test a sötétlő lágyságba való beleveszésén keresztül. A zöld elnémulást kiegészíti a tomboló, tobzódó, pulzáló, vibráló természeti magány állapota, amely az indokolatlan és elidegenedett emberi elkülönülésből következik. A természet vad plasztikus processzusai közötti zöld csendes magányt kizárólag a porrá válás és a földdel való eggyé válás nekrovitalizmusa töri meg: „*Hadd feküdjek testedben, mint halottan a földben. / Magányomnál nincs magányabb. Benned földdé levetkőzőm.*” A földdé válás posztumusz poszthumán aktusa levetkőzés, a csupasz természetes emberi állapot feltűnése. Az ember végül önmagát a föld zöld lágysága közepette találja meg. Az önelvesztés és valamilyen furcsa ökológiai éntudat felfedése kiegészíti egymást, azonban a két folyamatot összekapcsolja Juhász leendései és plasztikus inorganikus vitalizmusa. A sötétzöld lágyság, a fekete talaj magzatként viseli a lefejezett testet, torz, de potenciális hibridként, aki egy antropocén korszak poszthumán szubjektumaként kelhet újra életre, revitalizálva az anyag pulzálásától és a természet megannyi rejtőzködő folyamatától. A lágyság nem csak a különböző testtárgyak és tárgytestek közötti távolságot bizonytalanítja el, hanem temporális értelemben is összekuszál és felkavar. Az a zöld posványos mocsár, alantas lágy materialitás, ahova a lefejezett szubjektum belehelyezkedik egyben az élet előtti, prehumán és prebiológiai „*ős-Föld*”, amelynek dallamokkal benépesített zöld katedrálisa épült fel szférákból, körökből, rétegekből és gömbökből.

Élő és élettelen, tárgy- vagy testszerű, reterritorializáló vagy deterritorializáló: feloldódott minden ellentét a zöld lágyság gőzölgő, vibráló, energiadús kiáramlásaiban. Ebben a mámoros zöld bőségben az eltemettetés, sőt a fejvesztést követő elföldelés revitalizáló titkos szertartásként lepleződik le, amelyet gombák, spórák, indák, rizómák, sejtek és baktériumok végeznek. „*Mindenség-anyagú test, reménység-halhatatlan, / minden-lényű adakozás, hit-hű, baljós csillagok közt. / Életem-titka Föld, halálom-titka Föld, / aki bennem térből időt fénycsipke-végtelemné köt*”.

A költemény utolsó versszaka végleg kozmikus perspektívára vált át. A materialitás mélyén megbújó sötétzöld lágyság átszői „*űrbe-növő héjbőr-tartályként*” a kozmoszt is. A zöld csönd kozmikus zöld hullámzássá, különös vibrációvá válik, ringássá és „*sugárzás-hullámmá*”. Az antropocentrikus rögzült humánstruktúra elhallgatását majd lefejeződését követően feltárulhatott az inorganikus vitalizmus által áthatott „*kozmosz-széles*” zöld plasztikusság, lágy sugárzás-hullámokkal kísérve.

KOVÁCS KRISZTINA

Ketrec vagy édenkert?: Kosztolányi és a Logodi utca

A Logodi utca az irodalomban:

Bori Imre 1986-os Kosztolányi-monográfiájában a *Hajnali részegség* (1933) elemzése kapcsán a versben kultikus térré nőő Logodi utcáról így ír: „Ebben a világban ez az ébresztőóra a szegényes Logodi utca idejét méri, de ott van egy másik »idő« is, az égi jelenségek »tisztá békéjének« ideje, amelyet akár »örök békének« is nevezhetnénk...”¹ Bori gondolatmenete kicsit később így folytatódik: „S Kosztolányival mondjuk, amikor a Logodi utca doboz- és ketrecvilágát állítjuk párhuzamba a »mennyei kastély« tágasságával és térességével.”² Az éjszakai utca, ami Bori szerint sivár börtönként zárul a lírai szubjektumra, Sőtér István 1985-os, *A rejtőzködő Kosztolányi* című esszéjében idilli édenkertként manifesztálódik: „A szegény kisgyermek panaszai csupa bensőség volt, de új bensőségnek kell megszületnie ahhoz, hogy Kosztolányi új ihletre találjon. Ez a bensőség a család, a Logodi utca világa, és a budai kert; lugassal, fákkal.”³ Az ilyen és ehhez hasonló „kisvilágokat” a nyugatos szerzők emelik mágikus térré, tudhatóan Kosztolányi és Babits is laktak itt.

A Kosztolányi lakásait és a fővároshoz való viszonyát talán a legalaposabban feltáró Zeke Gyula a kérdéssel foglalkozó tanulmányában részletesen szemléli az író dokumentálható bérleményeinek sorát.⁴ Zeke a korabeli sajtóból és a kéziratos anyagokból kinyerhető adatok mellett Kosztolányiné Harmos Ilona sok szempontból vitatható, ám Zeke által e tekintetben nagy forráserejűnek definiált, „felbecsülhetetlen értékűnek” és „kitűnőnek” mondott életrajza (*Kosztolányi Dezső*, 1990 [1938]) tényanyagára támaszkodik.⁵ A budapesti életét a Józsefvárosban kezdő, 1904-től már a Ferenc körúton lakó Kosztolányi mozgásai 1905-től 1916-ig meglehetősen jól követhetők. Ez alatt az idő alatt a címlistán a város-történetileg egymásba érő és szervesülő józsef- és ferencvárosi átmeneti

¹ BORI Imre, *Kosztolányi Dezső*, Újvidék, Forum Kiadó, 1986, 274–275.

² *Uo.*, 275.

³ SÓTÉR István, *A rejtőzködő Kosztolányi* = KOSZTOLÁNYI Dezső, *A szegény kisgyermek panaszai*, Kosztolányi Dezső Összes Művei *Kritikai Kiadás*, sorozatszerk. DOBOS István, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, szerk. GYÓREI Zsolt, sajtó alá rend. GYÓREI Zsolt, LOVAS Borbála, A francia kéziratot sajtó alá rend. JÓZAN Ildikó, Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014, 677–679, 679.

⁴ ZEKE Gyula, „Budapest! Itt éltam én!”: *Kosztolányi Dezső Pesten és Budán...*, Budapesti Negyed, 2008/3, 7–40,

⁵ *Uo.*, 8.

otthonok mellett egy terézvárosi kitérő és a Budára való átvonulást megelőző, a Harmossal való kapcsolat által indukált újlipótvárosi ingatlan is szerepeltek.⁶ Kosztolányi Buda és Pest között zsilipelése, amelyet a legérzékletesebben talán a *Prassz Kázmér hosszú és csodálatos útja* című 1907-es novellájában írt meg, a Tábor utcai ingatlan vásárlásakor fejeződött be.⁷ Az alkotó urbánus teret tematizáló prózája a leggyakrabban a várost olvasó szépirodalmi diskurzus kedvelt technikáit, a körülzárások és elhatárolódások formáit változatos módon bemutató módszert használja. A *Prassz Kázmér...*, amely még saját, Budát végcélként meghatározó peregrinációja előtt készült, mintha a 19. század közepi és a századfordulós tárcaszerző publicista-flâneurök, Nagy Ignác és Kóbor Tamás történeteinek folytatása, a térelvlasztók szimbolikájának korszerűbb variánsa volna. A történet hőseit, Prasszt, a városrészek közti mozgásában Kóbor *Budapest* című 1901-es regényének a fluid akadályt, a Dunát hídpénz fizetése nélkül át nem szelő kamaszfiú figurájától eltérően nem a pénzhiány, hanem a tétlenség korlátozza. Zaklatott létformája a „bűnös Pesthez” köti, életstílusa nem teszi lehetővé, hogy az idillikus és vágyott Budára visszatérjen.⁸

A híd Kosztolányi prózájában és publicisztikáiban elfoglalt heterotopikus szerepéhez érdemes hozzátenni azt a Kosztolányiné által leírt gyerekkori élményt, amely az író első fővárosi látogatásához kapcsolódik, és amely a zuhanástól való atavisztikus félelmei felelevenítőjévé vált. Eszerint a Lánchídon omnibusszal átkelő, a millenniumi kiállításra érkező família későbbi leghíresebb tagja a csukott, egylovas kocsiból a mélybe pillantva sikoltozni kezdett, és a folyóba való zuhanástól félve ki akart ugrani a mozgó járműből.⁹

A *Hajnali részegség* Logodi utcai ablaka felé mozgást Harmos Ilona könyvének *Házat veszünk* című fejezete tárgyalja részletezően.¹⁰ Eszerint a Budán belakott locusok közül az első az az 1916 nyarán lelt ingatlan, amely a Logodi utca 1.-ben, egy az „Alagút felett”, a „hegyhez ragasztott” „furcsa regényes külsejű kiadó házacska” volt.¹¹ A végül e lakhatásra alkalmatlan, nedves falú bérlemény mellett talált helyről, a Logodi utca és a Tábor utca sarkán lelt négyszobás, kezdetben víz és villany nélküli épületről Kosztolányiné beszámolója mellett Somlyó Zoltán az íróval készített

⁶ Uo., 9–12.

⁷ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Prassz Kázmér hosszú és csodálatos útja* = KOSZTOLÁNYI Dezső *Összes novellái*, szerk. RÉZ Pál, Budapest, Szukits Kiadó, 2001, 85–88.

⁸ KOVÁCS Krisztina, „...gazdag gyűjtőteknője különböző fajták patakjainak...”: *Táj- és térképzetek Hunyady Sándor prózájában*, Budapest, Dotnet Kiadó, 2023, 71.

⁹ KOSZTOLÁNYI Dezsőné, *Kosztolányi Dezső: Életrajzi regény*, Budapest, Aspy Stúdió Kiadó, 2004, 29; Lásd még: ZEKE, i. m., 14–15.

¹⁰ ZEKE, i. m., 13.

¹¹ KOSZTOLÁNYINÉ, i. m., 222; ARANY Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső élete*, Budapest, Osiris Kiadó, 2017, 167.

interjújából és Kosztolányi levelezéséből is értesülhetünk.¹² A Somlyó-féle beszélgetés sokszor citált sorai a Tábor utca 12. számú házat „ódon külsejű”, csukott verandás konstrukcióként írják le. Ez a hely a cikk felütésében megképződő vízió szerint „a magyar irodalom egyik szigete”.¹³ A Hatvany Lajos kezességével megvásárolt új lakást Kosztolányi a kiadójának, Tevan Andornak szóló 1916. május 27-i levelében majd az unokaöccsének, Csáth Gézának címzett 1916. június 16-i misszilisében is „I. Logodi utca 1.” helyrajzi számmal jelöli meg.¹⁴ A Kosztolányival szorosabb barátságot a *Pesti Napló* szerkesztőségében töltött időkből kialakító irodalmi mecénás, Hatvany báró kezességéről szóló pletykák Incze Sándor népszerű bulvárlapja, a *Színházi Élet Intim Pista* rovatát is elérték, a szóbeszéd „mesevariánsai” már nemcsak kezességről, hanem olykor-olykor a teljes egészében az arisztokrata író által vásárolt ingatlanról is szóltak.¹⁵ A főként a főszerkesztő, Incze Sándor által jegyzett, ám szerzői szignó nélkül napvilágot látó rovatban Intim Pista szóban forgó jelentésének vonatkozó részlete így olvasható: „– A ragyogó tollú poéta a Fehérvári út 32-es ám alatt lakik. Egyszer elpanaszolta a redakcióban, hogy a háziurával differenciái vannak. Barátai erre érintkezésbe léptek egy bankkal és megvétették a házat a Kosztolányi részére. Neki csak annyit kell törleszteni, amennyi házbért fizetne. Így lett Kosztolányiból háziúr. Egy kicsit szomorú azért, hogy ha egy tojás- vagy sajtkereskedő házat vesz, az egy rendes dolog. Míg Magyarország egyik legnagyobb poétája így jut ahhoz, hogy a saját házában lakjon.”¹⁶

Ahogy Széchenyi Ágnes fogalmazza meg Schöppflin Aladár *A város* című 1908-as esszéje kapcsán a *Nyugat* szerzői fővároson belüli mozgásának attitűdjeit summázva: „Más kérdés, de nem lényegtelen, hogy a *Nyugat* első nemzedékének tagjai – miután tehetségüket kifutották, saját egzisztenciájukat biztosították, azzá lettek, akikké az irodalomtörténet panteonjában rögzült a helyük – a budai vár tövében kerestek és találtak otthont. [...] Mindannyian megírták Budapestet, a metropoliszt, a közel milliós várost, de a maguk számára a kisvárost felidéző miliót keresték és tartották lelki értelemben is otthonosnak, biztonságosnak.”¹⁷ E tekintetben Kosztolányihoz hasonló utat járt be Babits Mihály is. Babitsnak a *Nyugat* szerkesztőjeként, rovatvezetőjeként, szerzőjeként állandó jövedelme volt, 1928-tól pedig középiskolai tanári nyugdíját is folyósított-

¹² SOMLYÓ Zoltán, *Négyszemközt Kosztolányi Dezsővel*, Literatura, 1927/9, 307–309; KOSZTOLÁNYINÉ, i. m., 222; ZEKE, i. m., 13–14.

¹³ SOMLYÓ, i. m., 307. Vessd össze: ZEKE, i. m., 14; ARANY, i. m., 365.

¹⁴ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Levelek – Naplók*, egybegyűjt., vál., szerk., jegyzetek RÉZ Pál, Budapest, Osiris Kiadó, 1996, 945, 371, 374; Lásd még: ZEKE, i. m., 13.

¹⁵ ARANY, i. m., 179.

¹⁶ SZ. N., *Maga csak tudja, Intim Pista*, Színházi Élet, 1917/35, 13.

¹⁷ SZÉCHENYI Ágnes, *Fiktív és valóságos társadalmi terek a Nyugat kritikusának és írójának életében*

Schöppflin Aladár: A város(1908), Híd, 2018/6, 5–21, 19.

ták.¹⁸ Az 1930-as évek elején a könyveinek eladott példányai után a neki járó hányad mellett művei külföldi fordításainak honoráriumát is kézhez kapta. Ráadásul a Baumgarten Alapítvány kurátoraként átvett évi 5 ezer pengő is rendszeres bevétele volt. Mindennek bizonyára része volt abban, írja Babits-monográfiájában Sipos Lajos, hogy 1931 májusában a család Budára, az Attila útra, egy tágas és napfényes, háromszoba-hallos örökklakásba költözött. Az új lakóhely részint a Vérmezőre, részint a Logodi utcára nézett.¹⁹ A halálos kór, a gégedaganat 1937 februárjában vált tudott tényré a költő számára, az évekig tartó gyógykezelések felemésztették a család megtakarításait. Ezért költözhettek egy 1937-es, az Attila úton belüli lakásváltás után végül 1940 április-májusában egy „sötétebb, barátságatlanabb, de olcsóbb” lakásba, a Logodi utca 31.-be.²⁰ Ezt az ingatlant adta el Babits halála után Török Sophie, és költözött át egy még kisebbbe. Ám ide a hagyaték fontos részét képező könyvtár már nem jött vele, azt az özvegy 1942-ben a Baumgarten Alapítvány Sas utcai épületében helyeztette el.²¹ Babits, ahogy Sipos egy helyütt megjegyzi, „visszavonult, magába zárkózott, s amikor a Tabánhoz térben közelebb került, betegsége súlyosbodott.”²² Így azután ő, olvashatjuk a jeles Babits-kutató gondolatait Szabó Zoltán Attila a Tabánról szóló áttekintő kötetében is, ellentétben Kosztolányival, Krúdyval és másokkal, nem volt igazán e városrész lakója. Babits nem bukkant fel a piros kockás asztalok mellett a korszak legendás vendéglőiben. „Észrevétlen maradt, bezárkózott.” Így tett mindkét Attila úti, majd a Logodi utcai otthonában is. „1941. augusztus 4-én a Siesta Postás Szanatóriumban, a mai Országos Onkológiai Intézetben hunyt el. A Vérmező túloldalán...” A környéket domesztikáló habitusa így mindeképpen különbözött attól a Kosztolányiétól, akire, újfent Sipos Lajost idézve, „hihetetlen erővel” hatott a környezete és a kor, amelyben élt.²³

Kosztolányi Logodi utcai bázisán Babits és Krúdy csak egyszer fordultak meg, az ott feleségével együtt többször vendégeskedő Márai Sándor azonban, olvashatjuk Arany Zsuzsanna nagyszabású Kosztolányi életrajzában, „csak kínos együttlétekről tudott beszámolni”.²⁴ A Logodi utcában ugyancsak vendégül látott József Attila egy 1933-ban a Kosztolányi-házban elfogyasztott vacsora után itt szavaltta el vendéglátójával közösen a *Kalevalát*.²⁵

Az Alagút utcai Philadelphia kávéházat és a krisztinavárosi templommal szembeni August cukrászdát alkotói törzshelyként látogató Márai az

¹⁸ SIPOS Lajos, *Babits Mihály*, Szekszárd, Babits Kiadó Kft., 2008, 90–91.

¹⁹ *Uo.*, 91.

²⁰ *Uo.*, 119, 111, 112.

²¹ SZÉNÁSI Zoltán, *A vers terei: Textológiai megközelítésben*, Híd, 2017/6, 29–37, 30.

²² SZABÓ Zoltán Attila, *A Tabán a világ közepe*, Budapest, EREF Szolgáltató Nonprofit Betéti Társaság, 2022, 39.

²³ *Uo.*, 38–39.

²⁴ ARANY, i. m., 370.

²⁵ *Uo.*, 362–363.

egész Tabánról sokat és sokszor írt.²⁶ Az itt egy Mikó utcai négyszobás lakásban 1928 és 1945 között élő író bombatalálatokban megsemmisülő lakhelyének könyvtáráért az ostrom alatt is kemény küzdelmet folytatott, romlásra ítélt tulajdonát azonban élete kockáztatása ellenére sem sikerült megóvnia a pusztulástól.²⁷ A városrész atmoszféráját publicisztikáiban és naplóiban is megörökítő Márai hányatott sorsú, ám ma már teljes változatában olvasható prózájának (*Föld, föld!...*, 1972) ismert soraiban Kosztolányi Logodi utcai dolgozósobáját a lírikusi attitűdöt jelölő mentális térként így mutatja be: „Ezt a szobát természetesen a mennyezetig megrakták könyvekkel, ahogy ezt a nyájas olvasó elvárta egy költő dolgozósobájában – de a költő, aki ebben a szobában élt, a könyveket nem szobadísznek használta, hanem feltehetően mindjárt olvasta is. Azt hiszem, az európai írók között a magyar írók voltak a legszorgalmasabb olvasók.”²⁸

A krisztinavárosi *genius loci*:

De hogyan is nézett ki, milyen események töltötték meg tartalommal azt a környéket és azt az utcát, amelynek a *Hajnali részegség*ben híressé váló ablaka, ahogy Kosztolányi egykori háza sem megtekinthető már. Külső felvételek sem maradtak fenn róla, enteriőrjeiből is csak annyit rekonstruálhatunk, amennyit a házban készült családi fotók láttatni engednek belőle.²⁹ Így a vers sorai, amelyek egy az elbeszélő által megszólított tanú emlékezetmunkájára bízják a költő hálósobájának felidézését, a hiány tapasztalatával töltik meg a már nem létező teret: „s ha emlékezni tudsz a / hálósobámra, azt is tudhatod, / milyen szegényes, elhagyott / ilyenkor innen a Logodi-utca, / ahol lakom.”³⁰ A költeményt elemző Kulcsár-Szabó Ernő erről az emlékezetmunkára hívott tanúról így ír: „Ez a *Té* már eleve is két olyan szólamnak az odaértett instanciája (egyfelől mint akihez a vendéglétre ráeszmélés történetének *narratív* szólama szól, másfelől mint akivel tapasztalatokat, perspektívákat, más beszédeseményeket, sőt hangoltságokat *oszt meg* a vers beszélője), amelyeken e minőségében a beszéd néma »másika« gyanánt hagyott diszkurzív nyomokat. Másképpen mondva: úgy, mint akire nézve, mint akinek az ottlétével számolva, s ennyiben hozzá igazodva a beszéd egyáltalán megszólal.”³¹ Ahogy a lakás, úgy ez a *Té* sem létezik már, a hely, a fizikai tér újrarájzolódásával, a ház

²⁶ SZABÓ, i. m., 52, 53.

²⁷ *Uo.*, 42–43.

²⁸ MÁRAI Sándor, *Föld, föld!...: (A teljes változat)*, Budapest, Helikon Kiadó, 2014, 272.

²⁹ ZEKE, i. m., 13.

³⁰ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Hajnali részegség* = KOSZTOLÁNYI Dezső Összes versei, Osiris Klasszikusok, sorozatszerk. DOMOKOS Mátyás, jegyz., utószó. RÉZ Pál, Budapest, Osiris Kiadó, 2005, 496–500, 496.

³¹ KULCSÁR-SZABÓ Ernő, *Boldogan és megtörötten?: A „fenséges” alakzatai a Hajnali részegség esztétikai tapasztalatában* = K. Sz. E., *Költészet és korszakküszöb*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2018, 39–60, 54–55.

mint objektum felszámolódásával ha úgy tetszik, a vers elbeszélőjének dialógusa is elhalkul, az egykori megszólítást és a párbeszédet felváltja a némaság. Ezért bír különös jelentőséggel az, hogy Budapest ostromakor a Kosztolányiéké mellett Babits Logodi és Márai Mikó utcai házát is bombatalálat érte, a károk miatt lebontásra ítélték őket vagy megsemmisültek, végképp a teret megörökítő szerzők scriptori tevékenységére bízva, az emlékezet újrászakralizáló gesztusaira bízva e helyeket. Budapest szovjet hadsereg általi elfoglalása, az Ungváry Krisztián definíciója szerinti „második Sztálingrád”, a második világháború egyik legvéresebb városostroma volt. A harcok a Krisztinavárosban nagyon hevesek voltak, a Várfoke és a Vérmező utca sarkán álló ház például a pincékben hadállásokat kialakító, majd fedezékeiket gyorsan elhagyó szovjet katonákat támadó német védők lángszórózása miatt teljesen kiégett, a Logodi utca felőli oldalon a visszaemlékezések szerint pufajkás alakok ugráltak ki az épületekből, majd a szovjeteknek sikerült elfoglalniuk az Attila út sarkán álló iskolát is.³²

Bónus Tibor a regényről írt monumentális monográfiájában az *Édes Anna* (1926) krisztinavárosi jeleneteit az elbeszélői nézőpontok likviditásának argumentálását végrehajtva így bontja ki, gondolatait komplexitásuk okán kiemelésekkel hivatkozom: „Kosztolányi Dezső, a budai polgár, a Krisztina(város) lakója, szereplőként mint (hírlap) író felbukkan tulajdon regényében, [...] a személytelen vagy eltávolított elbeszélésből kibillentve, abból kilépve tulajdon teste és otthona egyedi beszédhelyzetéhez, körülményeihez, tapasztalati helyéhez rögzítené, miáltal önnön életútjának emlékezetét [...] előfeltételévé teszi a szöveg olvasásának, miközben ennek az életútnak a hozzáférhetősége [...] kérdőre vonódik ezzel.”³³ A külső nézőpont, folytatja érvelését Bónus, Anna látásmódját imitálja, és azt is előfeltételezi, hogy Kosztolányi a saját házából tanúja lehetett a cseleklány felidézett életeseményeinek. A monográfus mindennek bizonyítására az *Édes Anna Legenda* című (X.) fejezetének sorait idézi: „Ácsorgott a kapuk előtt, majd a Lógodi-utcán ténferengve cél és terv nélkül kiért egy térre, ahol egy templom volt meg egy nagy kórház, és olyan láрма, mint mikor ősz végén az égből varjak kárognak.” A *rémület* című (XVI-II.) fejezetben, a gyilkosság előtti percekben Anna Kosztolányiék kutyája, Hattyú, az általa belső monológjában meg is nevezett, eszerint nevéről is ismert házörző vonítását hallja. Bár a monográfus az erről értekező 73. lábjegyzetben a regény első kiadásából citált részletben éppen Hattyú kutya nevét hagyja ki ebből az egységből, gondolatmenete így is vitathatatlan, ám a könyvében így hivatkozott sorokat most emendálva közlöm:

³² UNGVÁRY Krisztián, *Második Sztálingrád*, Budapesti Negyed (Budapest ostroma), szerk. UNGVÁRY Krisztián, 2000/3–4, 221–255, 226.

³³ BÓNUS Tibor, *A másik titok: Kosztolányi Dezső: Édes Anna*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2017, 49.

„A szomszédban egy kutya vonított a teleholdra, ott nem messze tőlük, a Tábor utcában a Hattyú, az a nagy, fehér kutya, amelyiket ismert.”³⁴

Anna Vizedékhöz érkezésének és házvezetői képességei tökéletességének együttes híre ugyancsak a X. egységben, a 19. századi tárcaregények városképeit idéző, a kószáló-flâneurök nagyvárost részről részre bekebelező domesztikáló technikáit vagy a nem sokkal később születő filmművészet pásztázó-áttekintő kameraszemeinek mozgását imitáló módon terjed el a kerületben: „A hír meglepő gyorsasággal száguldott. Előbb csak a legközelebbi Krisztinát hódította meg, az Attila utcát, a Krisztina teret, a Krisztina körút és az Attila körút egyes pontjait, majd a Pauler utcát, Mikó utcát, Logodi utcát és Tábor utcát is. De egy hétbe se telt, fölszármányalt a Várba, az Úri utcába, ahol Tatárék laktak, a Bástya-sétányra, a Ferdinánd térre, a Bécsikapu térre, s befészkelve magát nők, férfiak agyvelejébe, nőtt-növekedett.”³⁵ A regény bírósági tárgyalásról szóló fejezete, írja Mohai V. Lajos, a krisztinavárosi polgárságról is lesújtó véleményt mond akkor, amikor a cselédlány sorsa iránti közönyüket ábrázolja. Kosztolányi, amikor az utolsó, a saját megítélését firtató párbeszédben megidézi az Annához hasonlóan őt is dehonesztáló „legendákat”, „politikai véleményt is formál a krisztinavárosi polgárság leendő képviselőjéről”. Kritikus és ironikus rajza ez az ellenforradalmi korszak és a bethleni konszolidáció szemléletének, a pillanatnyi előnyökért sutba dobott, így el is illanó morális és politikai meggyőződéseknek, zárja okfejtését Mohai.³⁶

A Krisztinaváros, amelynek élő organizmusként működését ez a rövid részlet olyan plasztikusan fejt fel, nem spontán fejlődés eredményeként keletkezett. Ahogy L. Gál Éva a városrész topográfiájáról szóló történeti áttekintésében olvashatjuk, organizálása kormányzati aktusnak köszönhető, ilyen módon alapított külváros volt. A 18. században, amikor a romjaiból újjáéledt és fejlődésnek indult Buda régi és új lakosai a Vár, a Víziváros, a Tabán, az Országút és Újlak benépesítése után az addig lakatlan „székesfehérvári völgyben” is építkezni kezdtek volna, ennek útját állta, hogy az osztrák katonai hatóság ezt a területet katonai, várvédelmi területnek nyilvánította, és építési tilalmat mondott ki rá. A tilalom feloldását a város akkor eszközölte ki, amikor gazdasági tényezőktől, közelebbről a munkaerő szükséglettől sarkallva, az 1760-as évek végén új külváros alapítását határozta el.

³⁴ Uo., 43; L. KOSZTOLÁNYI Dezső, *Édes Anna*, Budapest, Génius, é. n., 107, 214. Vesd össze: KOSZTOLÁNYI Dezső, *Édes Anna*, Kosztolányi Dezső Összes Művei *Kritikai Kiadás*, sorozatszerk. DOBOS István, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, szerk. és jegyz. VERES András, a forrásokat sajtó alá rend. PARÁDI Andrea, JÓZAN Ildikó, VERES András, SÁRKÖZI Éva, LIPA Tímea, Pozsony, Kalligram Kiadó, 2010, 497.

³⁵ KOSZTOLÁNYI, *Édes Anna*, i. m., 112–113.

³⁶ MOHAI V. Lajos, *A vidék mélységes mítosza*, Szombathely, Savaria University Press, 2016, 86.

Ennek a legfiatalabb külvárosnak kezdettől jellegzetessége volt, hogy bár eredetileg a lakosság alsó rétegeihez tartozó kapások letelepítésére alapították, a vagyonos budai polgárok és főtisztviselők közül számosan szereztek itt ingatlant, mégpedig nem kizárólag vagyongyarapítás céljából, hanem személyes használatra is. Így már a 18. század végén jó néhány kertes, villaszerű úrilak épült ebben a külvárosban. A Krisztinaváros néhány évtized alatt Buda *üdülőnegyedévé* fejlődött, amiben a kedvező természeti adottságokon kívül természetesen nagy szerepe volt a Várhoz való közelségének is.³⁷ A városrész majdani utcahálózata nagymértékben meghatározta a területén jóval korábban kialakult, a terepviszonyokhoz alkalmazkodó országutak, dűlőutak és ösvények. Az egykorú térképekről rekonstruálhatóan, a 18. században már az egyik, a későbbi külváros területét átszelő fontos út a Vár Fehérvári kapujától kiinduló kociút volt, amely a későbbi Tábor utcánál két ágra vált. Az északi a Tábor utca és Mikó utca vonalán érte el a lejtő alját, majd innen a svábhegyi vízvezeték mentén a Vérmezőt átszelve, a kissvábhegyi és az orbánhegyi szőlőkbe vitt.³⁸ A 18. században a Várhegy alatt, az Attila út, Babits későbbi lakóhelye vonalában is húzódott egy kociút, az Attila út, a Vérmező és a Várfok utca által körülzárt háromszögben lévő erődítési telkek városi fennhatóság alá kerülésével pedig más irányt vett a Krisztinaváros fejlődése is. Új háztulajdonosaik és lakóik között ettől kezdve fokozatosan nőtt az állami és városi tisztviselők aránya, s megjelentek az első arisztokraták: a Brunszvik, Sztáray, Majláth, Niczky grófok, Ráday báró és a később gróffá emelt Sándor báró is. Rajtuk kívül a várerődítési területen gazdag kézműves mesterek és ingatlanbirtokos polgárok szereztek házhelyet.³⁹ Az Attila út 81–85. számú házak helyén épült Brunszvik Antal gróf emeletes, nagyméretű bérháza, a földszinten 17, az emeleten 15 szobával, összesen 9 konyhával, számos kamrával, pincével, istállóval. A palota közismert nevezetessége az 1828-ban Brunszvik Teréz által alapított és itt berendezett első magyarországi kisdedóvó volt, amely szegény dolgozó anyák gyermekeinek felügyeletét és munkára oktatását tűzte ki célul. A hely vonzerejét az is növelte, hogy Sándor Antal gróf innen nem messze fekvő 17 szobás nyaralójához kétholdas angolkert is tartozott, a Sándor-kert a városrész legszebb kertjeinek egyike volt.⁴⁰

1818-ban Buda városa megszerezte a mindaddig katonai jurisdictio alá tartozó várerődítési övezet egész területét, majd hozzákezdett a Várhegy lejtőjének meredekebb részén fekvő, addig ki nem osztott telkek értékesítéséhez, 1819 és 1855 között a Logodi utca páratlan oldalán 14

³⁷ L. GÁL Éva, *A Krisztinaváros topográfiája (1770–1882)*, Tanulmányok Budapest múltjából, 1972/19, 179–219, 180.

³⁸ *Uo.*, 183.

³⁹ *Uo.*, 184, 195.

⁴⁰ *Uo.*, 196.

új glacis-telek talált gazdára, de 1855-ig ebből csak hat épült be. A nagyobbbrészt erősen lejtős telkek hátsó határvonalát a Logodi (akkor még Garten-Gasse: Kert) utca alkotta: a kedvezőtlen terepviszonyok határt szabtak a további terjeszkedésnek.⁴¹ A Logodi utca elnevezése a Logodnak nevezett krisztinavárosi völgyéből származik. A logodi (fehérvári) kapun sietett ötven fegyveres lovasával Bécsbe a mohácsi csatavesztés hírére vevő Mária királyné is. A Logoth (tóthfalui) kapu, a középkori Logoth és a mellette lévő Tóthfalu településekről kapta a nevét, amelyek helyén, az Országúttól nyugatra, a 19. század közepi városszerkezetben a Rókus utca létesült. „Logoth” és „Tothfalu” egy a budavárosi plébánosok közti határper 1390-es bírósági ítéletében említődnek először a vár körül fekvő szuburbiumként.⁴²

A Logodi utca környékének építészete:

A Krisztinaváros arculatának markáns jelleget adtak azok a franciaudvaros bérházak, amelyek nyugat-európai (Párizs, Berlin, Bécs) mintára a kiegyezés utáni városrendezési tervek impozáns eredményei voltak. A franciaudvar, ez a különlegesen szép, változatos építészeti stílusokban megtestesülő háztípus a reneszánsz és barokk kori kastélyok cour d'honneur megoldásából ered. A cour d'honneur bejárat felé megnyíló, kocsifeljáróval ellátott U alakú díszudvar volt, ez a modell alakul át a franciaudvarrá, a bérházak homlokzatának egy részét, közepét az utcavonaltól visszahúzó U alakú beépítésé. A franciaudvar lényege az így keletkezett, behúzott tér, beépítés volt, amely olykor, a köztereket használó járókelőnek azonnal nem látható módon nem is a földszinten, hanem valamelyik, emeleten kezdődött. Ez utóbbi egyik lenyűgöző fővárosi példája a Deák Ferenc utca 17. számú, a Révész Sámuel és Kollár József által 1911–12-ben tervezett, a harmadik szintjétől franciaudvaros szecessziós üzlet- és lakóház.⁴³

Ez az impozáns megoldásokat felvonultató háztípus az Attila út és a Logodi utca tereiből is különleges látnivalóként emelkedett ki. A Vár aljában, a két utca között fekvő, Attila út 107. számú telekre előzetesen Suppinger Ferenc majd a tervek végső verzióját tekintve Sipos József álmodtak késő szecessziós franciaudvaros házat. Az épületben a Logodi utca felé változó szobaszámokkal (két vagy három szoba) szintenként két lakás néz, legfelül a korban szokásos műteremlakás helyezkedett el. Az

⁴¹ *Uo.*, 205, 206, 210.

⁴² RUPP Jakab, *Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Két térképpel*, Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Eggenberger Ferdinánd Magyar Akadémiai Könyvtáránál, Pest, 1868, 195–196; MEDNYÁNSZKY Miklós, *Logodi utca–Logod: Falu a vár alatt*, 1–11, 3. Mednyánszky Miklós kulturális örökségvédelmi szakértő, <http://www.mednyanszky.hu>, (Utolsó letöltés ideje: 2024. szeptember 29.)

⁴³ MÁRTONFFY Melinda, *Franciaudvaros bérházak Budapesten*, Budapest, ArtemBooks Kft., 2020, 22, 136–139.

Attila út irányába helyezték a nagypolgári miliőt megteremtő három- vagy négyszoba-hallos, cselédszobával ellátott lakásokat, szintenként kettőt. A két épületrészt egyik oldalon a közlekedők (fő- és melléklépcsőház), szemben a belső udvar felé egy apró, kétszobás lakás köti össze egymással. A két utcai homlokzat a nagy terepszintkülönbség miatt kiképzésében és beépítettségében is eltér, a Logodi utca fölé csak három, míg az Attila út fölé öt emelet magasodik, legfelül mindkét emeleten műteremlakással. A díszes, előudvart körbefogó homlokzatot ívesen kiugró sarokrízalitok és a szintenként változó kisebb-nagyobb erkélyek teszik változatossá.⁴⁴ A Logodi utca 6. szám alatt a Szentgyörgyi Károly által megálmodott, 1924-ben épült ingatlan szecessziós elemekkel kevert modern, mediterrán hatást keltő franciaudvaros konstrukció. Az I. kerületben a Batthyány utca és a Vérmező út sarkán szecessziós, a Krisztina körút 73-ban késő szecessziós, a Halász utca, Bem rakpart, Fő utca közben neoreneszánsz, a Móra Ferenc utca, Uri utca, Tóth Árpád sétány háromszögben klasszicista cour d'honneurös épületek emelkedtek.⁴⁵

A ház a belső tér intimitásértékeivel foglalkozó fenomenológiai megközelítésben kitüntetett lény, olvasható Gaston Bachelard térpoétikát alapozó munkájában. A ház a világ nekünk kiutalt szeglete, elsődleges világmindenségünk.⁴⁶ Kosztolányi az életművében is mágikus térré tett I. kerületi otthona karnyújtásnyira volt a nagyszabású cour d'honneuröktől, a történelmi aurával bevont Várnegyedtől. Az *Édes Anna* zárlatában azonban a verandára kilépő munkazubbonyos, kócos hajú író a kerítésen túl épp róla beszélők felé tekintve mintha a kisváros kulisszái és távlatai között mozogva érzékelné az elé táruló látványt és a porta határvonalán túl állókat.⁴⁷ Kosztolányi imaginárius Logodi utcája, a Széchenyi Ágnes konklúziója szerinti „biztonságos” és „otthonos” kisvárosi miliő újrateemtése.⁴⁸ Az a mentális tér, amelyet Szegedy-Maszák Mihály a nyugatos alkotók vidéki származása és szociokulturális meghatározottságai által indukált inspiráló mágikus helyként nevezett meg.⁴⁹ Ez a hang egy generáció térképzeteinek jelölője lesz, a metropolisz dimenziói közt is a vidék távlatával számoló, a „kisvilágok” helyeiben gondolkodó lokális gondolkodás összetéveszthetetlen elbeszélői módja.⁵⁰ Ebben a felfogásban a Logodi utca sivár és szegényes ketrec és idilli édenkert egyszerre.

⁴⁴ *Uo.*, 116–119, 383.

⁴⁵ *Uo.*, 381.

⁴⁶ Gaston BACHELARD, *A tér poétikája*, ford. BERECKZI Péter, Budapest, Kijárat, 2011 (Figurák, 6), 26, 27.

⁴⁷ KOSZTOLÁNYI, *Édes Anna*, i. m., 262.

⁴⁸ SZÉCHENYI, i. m., 19.

⁴⁹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Konzervativizmus, modernség és népi mozgalom a magyar irodalomban* = Sz.-M. M., „Minta a szőnyegen”: *A műértelmezés esélyei*, Budapest, Balassi, 1995, 151–161, 153.

⁵⁰ KOVÁCS, i. m., 176.

BODROGI CSONGOR
A részletek varázsa
(Versekről – egyetlen részlet alapján)

Az alábbi négy szemelvény mutatvány egy később megjelenő nagyobb válogatásból, melyben a magyar költészet ismert és jelentős (esetenként kevésbé közismert) darabjait olvasom újra, egyes részleteihez reflexiókat fűzve. A (terveim szerint) több mint száz miniesszéből álló sorozatot egy formai jellemző köti majd össze: mindig csupán egyetlen részletét (többnyire sorát vagy versszakát) értelmezem az adott versnek, a részletekből kibontva az egészet.

A mostani válogatásba egy-egy Arany-, Ady-, Babits-, és József Attila-részlet értelmezését emeltem be.

Ne aludj, hé! vele álmodsz

A *Tengeri-hántás* Arany egyik legismertebb és legtöbbször tartott balladája. Egyik éjszaka, ahogy fölnéztem a csillagos égre, eszembe jutott az alábbi részlete. És néhány – talán megosztható – gondolat róla.

Maga Ferkó nem nyughatik az ágyon,
*Behuny*t szemmel jár-kei a *holdvilágon*,
Muzsikát hall nagy-fenn, messze,
Dalos Eszti hangja közte,
– Ne aludj, hé! vele álmodsz –
Azt danolja: „gyere! jöszte!”

Igazándiból az utolsó előtti sor, ez a Ne aludj, hé! vele álmodsz akasztott ki.

Ki mondja? Kinek? És miért?

Három nagyon egyszerűnek tűnő kérdés, melyekre azonban, ha válaszolni akarunk, egyszerre csak előtűnik Arany bűvös költészetének egész összetettsége.

Kezdjük a legegyszerűbb és legkézenfekvőbb válasszal: a mesélő, egy öreg paraszt bácsi, aki a tengerit hántó társaságnak beszéli el Tuba Ferkó és Dalos Eszti történetét, *szól ki* a meséből, egy éppen elaludni készülő hallgatójának, figyelmeztetve, hogy mi történik vele, ha elalszik. Ez a válasz annál is inkább helyesnek mondható, mivelhogy a vers valamennyi versszakában a „mesélőé” ez az utolsó előtti sor.

Mielőtt továbbmennék, hadd bámuljam meg egy kissé ezt a sort. Tömörsége, „természetessége” csodálatos. Hiszen másképpen is meg lehetne fogalmazni ugyanezt: „*Figyelj, te ott, azt szeretném kérni, hogy ne aludjál el, mert akkor erről fogsz álmodni, amiről most mesélek.*” A kacifántos fogalmazás is stílus eszköz lehet, mint ahogy az egyszerűsítés éppúgy modor, mint a kacskaringósság. Nem modoros fogalmazás nem létezik; csak a rossz író nem modoros. Mégis, talán nem véletlen, hogy Aranyra gondolva soha nem jut eszünkbe a modoros szó. Nem azért, mert nem az, hanem azért, mert nála mindig kicsi, a lehető legkisebb a távolság beszélő és beszélés között. Amit mond, azt nem kommentálja, még kötőszókkal sem.

Figyeljük csak meg még egyszer: Ne aludj, hé! vele álmodsz. Minden sallang le van emelve erről a mondatról.

Ne aludj, hé! [mert] vele álmodsz.

Ne aludj, hé [te, ott] ! [mert] vele álmodsz.

Ne aludj, hé [te, ott] ! [mert] vele álmodsz [majd].

Ne aludj, hé [te, ott] ! [mert] vele [Dalos Eszti dalával] álmodsz [majd].

És végül:

Ne aludj, hé [te, ott] ! [mert] vele [Dalos Eszti dalával] álmodsz [majd, és az nem lesz éppen egy kellemes álom].

Ami fölösleges, azt Arany megtartja magának. Csak annyi van kimondva, amennyi elégséges a megértéshez, egy dekával sem több. Ez nem is egyszerűség, hanem *spórolás*. A paraszti élet szükségszerű gazdaságossága. Nem szabad pazarolni, mert kevés van. [Ugye nem véletlen, hogy a modorosnak nevezett, manierista stílus a bőség korszakaiban virágzik ki. A „minimálpróza” a népmesék és a Biblia nyelve, a takarékos nyelve. Mindig csak annyit mondani, amennyit kell. Arany ebből az ősi, szegény, paraszti világból mossa ki a maga aranyait.]

No de térjünk vissza az alapkérdéshez. Ki mondja, kinek és miért? Amennyiben a mesélő mondja egyik elalvófélben levő hallgatójának, akkor azzal többet mond, mint hogy pusztán figyelmeztet. Azt akarja elhárítani, hogy a hallgató Tuba Ferkót kövesse, aki *tényleg* vele álmodott! Vagyis kívül helyezkedésre szólít föl. Mi, hallgatók, ne legyünk részesei a történetnek, legyünk csak műélvezői.

Rövidebben (és talán világosabban) mondva: legyünk éberek! Isten ments, hogy azonosuljunk a történet szereplőivel! Ez csak mese! Ne éljük *bele* magunkat!

Ez ugye remek tanács, ha arra gondolunk, hogy Tuba Ferkó belehal majd nem éberségébe. Csakhogy Arany minden szövege meg van csavarva valahol.

Elképzelhető ugyanis, hogy jobban benne vagyunk a történetben, mint hinnénk. Tegyük fel például, hogy az ominózus mondatot nem a mesélő

mondja, és nem elaludni készülő hallgatójának, hanem (mondjuk) egy utcai járókelő mondja, kiabálja — Tuba Ferkónak. És persze ő is azért, hogy figyelmeztesse. Ebben az esetben azonban a mondat, melyet az eddig kívülállónak hitt hallgató hall, valójában egy olyan hang, melyet mi hallunk, ami ugyebár nem lehetséges másként, mint hogy mi vagyunk Tuba Ferkó!

Ez a történet egy hang története. Ezt a Muzsikát mi halljuk, és ez a muzsika nem más, mint a ballada verszenéje, Dalos Eszti hangja közte. Ha mi meghalljuk ezt a Muzsikát, akkor már hiába kiabálnak nekünk, hogy Ne aludj, hé! vele álmodsz, az álom akkorra már megtörtént, a tragédia *velünk* esik meg, involválva vagyunk, nincs menekvés.

Tuba: ez azt jelenti, maibb szóval élve, hogy „drogos”. Arany mindent tudott a falusi életről, mindent megfigyelt, semmi emberi nem volt idegen tőle. De a „drogos”-t nem kell feltétlenül szóról szóra érteni. Tuba Ferkó persze gyanús alak, lelépett, amolyan falusi szélhámos, drogbáró, ki tudja, mi. Személyének lényege azonban az, hogy hallgat a szirének énekére, hagyja magát elkábítani, *Behunyt* szemmel jár-ke, nem akar élesen nézni, szentől szembe a sorssal. Ezért Tuba. Elkábítja a *hold* szépsége, bár nem is látja azt.

Tehát ezek szerint mi is ilyenek volnánk? Is-is. Ilyenek is vagyunk, meg nem is ilyenek; mert a vers mind a kétféleképpen értelmes. Tuba Ferkó tragédiája (illetve sorsa), hogy csak egyféleképpen tudja érteni Dalos Eszti szavait. Mi viszont erre a „gyere! jöszte!” mondatra azt is felelhetjük, hogy nem, nem megyünk. Ez meg a mi sorsunk (és tragédiánk?).

Szomorú órák kísértetes, intő hívása

Ebben a mindent átfogó hidegben még a verssorok se „jönnek”. Nem működik Kosztolányi, nem működik József Attila. A lucskot és kedvetlenséget semmi sem oldja föl. A napsütés sem olvasztja föl a jeget.

De teljesen meglepő módon Ady működik. Hosszú-hosszú évek után ismét *elementárisan*.

Az ilyen és ehhez hasonló sorok a kamaszkort jelentik. Nekem, és valószínűleg még nagyon sokaknak. Ha rájuk gondolok, saját életem egy jelentős darabjára gondolok:

*Szeretem a szomorú órák
Kísértetes, intő hívását,
A nagy Halál, a szent Halál
Játszi mását.*

Az irodalomtörténészek az utóbbi néhány évtizedben nem tudnak mit kezdeni Adyval. Ennek az az oka, hogy mindent a *posztmodernhez* viszo-

nyítanak, és a posztmodernhez képest (a posztmodernhez viszonyítva) Ady tényleg teljesen érdektelen. Nem lehet mit kezdeni vele. Kosztolányi működik a posztmodernben; József Attila is; még Arany János is (!). Ady nem. Őhozzá valószínűleg teljesen más irányból kellene közelíteni. (Újabban vannak erre kísérletek. Egyszer például hallottam egy kitűnő, rendkívül izgalmas előadást, amelyben kimutatták, hogy Ady valójában női költő volt. Sokkal közelebb állt Czóbel Minkához, mint Babits Mihályhoz.)

Persze mondhatnánk: az irodalomtörténet baja, ha nem érti Adyt. Csakhogy az irodalomtörténet azért nem érti Adyt, mert mi, mai olvasók sem értjük őt.

Ez viszont, ugye, már a mi bajunk.

Például az én bajom is. Nem „jön” úgy, mint tizenévesen. Kiürült. Nem hat már meg a zsenitudat, nem érzem hitelesnek.

Annál jobb érzés most újra hallani.

*Szeretem az elutazókat,
Sírókat és fölébredőket,
S dér-esős, hideg hajnalon
A mezőket.*

Ez az élményvilág, ezek a *dér-esős, hideg hajnalok* valahonnan nagyon régről jönnek. Bizonyára átéltem őket. Ha a valóságban nem, akkor képzeletben. Álomban, könyvben, szorongásokban, nem tudom, hol. Az *elutazókat* még a családból ismerem. Elutazott a nagymamám, az egyik nagynéném, elutaztak távoli rokonaim; ezek az *elutazók* a gyerekkor nagy elutazói, minden vonásuk a gyerekkorból rajzolódik a lélek falára.

Ezek szerint itt egy gyermeki tudat jelenik meg? Valami olyasmi. Gyermeki és passzív. Szemlélődő. Semmi agresszivitás nincs benne. Csak figyel, és szeret.

Azt hiszem, annak idején ez a mérhetetlen passzivitás, csak figyelő, kívülálló, hozzá nem szóló szemlélet ragadott meg engem Ady lírájában. Teljes félreértés azt hinni, hogy Ady *lírai énje* harcos vagy agresszív lenne. Pozíciója inkább a gyermeké, aki nem egészen érti a körülötte levő felnőtt-világot, ezért egyre csak csodálkozik rajta.

Már ebben a versben is, micsoda szavak a beletörődésre, passzivitásra, bele nem avatkozásra: *vágynak, fáradt lemondás, könnyetlen sírás (!), béke, menedék, csalódott* stb. stb.

Igen, ez tényleg egy nőies költészet.

De persze mindenki érzi, hogy valami feszültség lappang a sorokban, a sorok között. A kívülállás a beszélőt nem elégedetté teszi, hanem egy furcsa megállapításra ösztönzi:

Én a Halál rokona vagyok

Aki kívül áll, aki csak szemléli a világ általános folyását (vagyis azt, hogy romlik, pusztul, szétmegy, eluralkodik rajta az entrópia), az tehát *a Halál rokona?*

Annyiban igen, amennyiben a *Halál*hoz a be nem avatkozás képzetét kapcsoljuk. Az elmenőt nem *visszatartjuk*, hanem megcsókoljuk. A sírót nem *megvigasztaljuk*, hanem megfigyeljük. Ilyen értelemben, igen, a be nem avatkozó szemlélő rokona a nemlétezésnek.

Ilyen értelemben azonban mindannyian a *Halál* rokonai vagyunk. *Min-dig* beavatkozni mi sem tudunk. Egy csomó minden kívül áll a mi kompetenciánkon, lehetőségeinken. A világháború kitörését nem tudjuk megakadályozni, minden szomorú embert nem tudunk megvigasztalni. A hidegben vacogókat mind nem tudjuk megmelegíteni.

Az Ady-költészet nyilvánvalóan a katarzis klasszikus megtapasztalásában részesíti a befogadót: szembesíti saját végességével. Hétköznapi tapasztalatokat helyez metafizikus távlatba.

Ezzel azonban még mindig nem mondtam róla semmit. Talán nem is tudnék; talán nem is vagyok hozzá kompetens. Egy csókot azért szerettem volna átadni ennek a költészetnek, ha már volt olyan kedves, hogy eszembe jutott. Egy csókot, a szó Ady-megadta értelmében:

*Én a Halál rokona vagyok,
Szeretem a tűnő szerelmet,
Szeretem megcsókolni azt,
Aki elmegy.*

Zátonyokkal telt távolok

A költészet – hogy Csíkszentmihályi szavát kölcsönözzem – egy hatalmas flowélmény. Amikor megértünk (átérezzük?) egy verset, az egész világ mintha táncolni kezdene.

Talán egy költő sincs, akinek verseinél jobban, erősebben, mélyebben érezném ezt, mint Babitséinál. Egy-egy szótekervénye mindig képes arra, hogy kiemeljen a valóságból, föl, egy másik valóságba. Óriási költő.

Az alábbi két sora a *Páris* című verséből való, és cirka tizenöt éve a fejemben van, és nem hagy nyugodni. Csak egy-két szót fűznék most hozzá.

*Ez ama hajó, mely indul zátonyokkal tölt távolra:
nyúl fölötte kéményárboc, leng fölötte füstvitorla.*

Először is azt, hogy szerintem nincs ennél szebb. Ha meg kellene neveznem a világirodalom két legszebb verssorát, ezt a kettőt nevezném. (Vagy egy másik kettőt.)

Jön persze a kérdés: miért? Miben áll a varázsa ennek a két sornak?

Nyilván a ritmusban. Az első kettő kivételével a két sor mindegyik verslába trocheus vagy spondeus, magyarul: a verslábak túlnyomó többsége így ritmizálható: tá-ti. Esetleg: tá-tá. Persze az egész vers ilyen. És egy egész versen át ez a ritmus bőven alkalmas az elzsongításra. Arra, hogy egy másik tudatállapotba kerüljünk.

Ebben a másik tudatállapotban válunk érzékennyé a többi nyalánkságra.

Egy idegen és veszélyes világba induló *hajóról* van szó. *Zátonyokkal tölt távolra* indul. És mégis. Semmiféle szorongás, semmifajta félelem vagy irtózat, netán kétely nem „lengi be” ezt a két sort. Ellenkezőleg: valami csodálatos büszkeség és bátorság.

Ezek a veszélyek meg se kottyannak nekünk. Arra valók, és csak arra valók, hogy legyőzzük őket.

Persze ha e két sort valami vulgárfreudista irodalmárra szabadítanánk, tudjuk, hogy mit hozna ki belőle. A második sorban nyilvánvalóan ott rejlik egy *fallikus* szimbólum (a *kéményárboc*), és hát az óceán is a freudizmus egyik alaptoposza. És a vulgárfreudista elemző persze nem is tévedne sokat.

Csak hogy nekem az egészben akkor is a *füstvitorla* szó tetszik legjobban. Hiszen ez egy látomás. Az igazi vitorla nem füstből van. Az igazi vitorlát meg lehet tapogatni. A füstvitorlát csak egy pillanatig látjuk. Ahogy az érzés is csak egy pillanatig tart.

nyúl fölötte kéményárboc: ez csupa szilárdság, megtapinthatóság, egyenesség, bátorság

leng fölötte füstvitorla: ez csupa pillanatnyiség, megfoghatatlanság és illékonyosság

A kettő együtt adja a képet. Egy olyan képet, amely egyszerre szilárd, megtapintható, egyenes és bátor, valamint pillanatnyi, megfoghatatlan és illékony. Bátran belemegyünk a nagyvilágba, ismeretlen és veszedelmes kalandok felé; és egy pillanat alatt elfoszunk, akár a füst, mintha soha nem is léteztünk volna.

Világ visszája

Vajon milyen lehet a világ „visszája”? Vagyis a világ „ellentéte”?

Kapásból azt mondanánk erre, hogy a világ ellentéte a *semmi*. Amikor van valami, akkor világ van; akkor nincsen világ, amikor semmi sincs. Igen ám, de a semmi, mármint amit semmiként elképzelni tudunk, az maga is része a világ(unk)nak: semmi más, mint képzeletünk terméke.

Az *igazi* semmit nem tudjuk elképzelni. Egyszerűen túl van a képzeletünkön.

Ezen bevezető gondolatok után forduljunk József Attilához. (Versro-
vat következik.)

*Kitetszik, mily üres dolog,
mily világ visszája bolyog
bennem, mint lélek, a lét türelme.
Széthull a testem, mint a kelme,
mit összerágtak a molyok.*

Ez egy pokoli „nehéz” vers utolsó néhány „pokoli nehéz” sora. A bir-
kózás vele azonban megéri: olyan állapotba képes eljuttatni az olvasót,
amelyikben mintha már azt az említett *képzeleten túlit* sejtenénk. Az egész
költeményt érdemes magunkba inni. Úgy kezdődik, hogy *Kiknek adtam a
boldogot...* József Attila egyik legkéseibb szövege ez.

Koncentráljunk most erre az utolsó öt sorra.

Valami ugyebár *kitetszik*. De micsoda? Mi az az élmény (tapasztalat),
amiről ez a szöveg számot ad? Az derül (vagyis: *tetszik*) ki, hogy *bennem*
a *lélek* úgy *bolyog*, mint a *világ visszája*. Vagyis legyünk még pontosabbak:
nem is a „lélek” mozog bennem úgy, mint a *világ visszája*, hanem a *lét tü-
relme*. A lélek ennek a bizonyos türelemnek csak egy felvett alakja, nem
feltétlenül azonos vele.

Hogyan lehet ezt értelmezni? Én úgy értelmezem, hogy maga a *lét türel-
me*, vagyis az a *mód, ahogyan a világot megéljük, ahogyan reggel fölkelünk,
munkálkodunk, eszünk-iszunk, beszélgetünk*, szóval mindaz a viszonyulás,
mellyel a világhoz közelítünk, mely tehát minket a világhoz köt, és amit
általában léleknek nevezünk, szóval ez nem más, mint egy teljesen üres
dolog, a *világ visszája*, ellentéte mindannak, amit tapasztalunk.

Kísérteties, nem? A *semmi* mozgat minket, pontosabban a *semmi bo-
lyog* bennünk, és nem az a *semmi*, amit a világ ellentétéként el tudunk
képzelné, hanem az, amelyiket nem is tudjuk elképzelni, hiszen pontosan
azért *semmi*.

Persze ez az egész szöveg talán nem is az *élő* állapotunkra vonatkozik.
A *Széthull a testem, mint a kelme* sor mintha arra utalna, hogy itt egy ha-
lott beszél. (Feltételezve, hogy az élőknek általában nem szokott a teste
kelmeként széthullani.) Annál kísértetiesebb, amit olvasunk! Ha ugyanis
az élőknek a teste nem hullik szét kelmeként, akkor a halottak meg *be-
szélni* nem tudnak... A kettő együtt: a széthullás és a beszéd – döbbenetes
tapasztalat. Talán mindannyian úgy beszélünk, hogy közben szét vagyunk
hullva, és lelkünk helyén a *semmi bolyog*?

Az általam végtelenül nagyra becsült irodalomtörténész, Kulcsár Sza-
bó Ernő így értelmezi a szöveget (a magam gondolatainak is nagy lökést
adva):

„Hisz a mosolyuktól megfosztott alvók, illetve a lélek materiális széthullása keretezte kompozícióban a lélek pusztán az üres világ »visszajaként« tartozik hozzá az emberhez.”

Nyilván van egy szó, amit pontosítani kell: a lélek nem az *üres* világ, hanem a (teli) világ (üres) visszajaként tartozik hozzá az emberhez. Vagyis az, amit általában *világgal teltnék hiszünk*, a lélek, üres lap, összefirkálható és eldobható, pótolható másikkal, nem „belőlünk nő ki”, nem szerves részünk.

Pont úgy nem, ahogyan a vers elején emlegetett *mosoly* sem az.

Első pillantásra talán negatív tapasztalatnak tűnhet ez. Második pillantásra azonban úgy tűnik, úgy *tetszik*, hogy ez a szabadság állapota. A *lét türelme* független a körülöttünk levő világtól. Sőt éppen *visszája* annak.

MILOŠ CRNJANSKI

Dögvész
(Kuga)*

Niko Bartulovićnak

A nemzedék megdicsőülésére
szülhetsz fiút vagy leányt, egyre megy.
Az ízlés változik, az ízlés változik:
nem változik az ember és az eb.

És nekünk is rém unalmas, vagy nem,
Koszovó is, a jajszó is stb. minden?
Nem volt az, csak tréfa.
Valami új kellene már,
ami volt, emlegetni kár,
szégyen és háború és vér.
Ami örök, az a tömlőc és a bitófa,
Mind örömet kínál a testvér.

Mi bajod a megdicsőülésünkkel?
Tán mindez nem vidám maskarádé?
Ma császáré a módi, holnap a barikádé,
Krisztus, majd Néró, majd Lenin.
Az ízlés változik, az ízlés változik:
csak a bitangok ugyanazok mindig.
Ezer éve vezetnek minket s az orrunkat fogják
a költők, megváltók, császárok és kommunisták.

Mi bajod a megdicsőülésünkkel,
az ízlés változik, az ízlés változik.
Szülhetsz fiút vagy lányt, egyre megy:
nem változik az ember és az eb.

* *Forrás: Милош Црњански: Песме. Каирос/Сремски Карловци, 2013. Приредио Миливој Ненин*

Látomások (Prividenja)

Tényleg csak sugár vagyok? És ami bennem ragyog
és most eltűnőben az ürességbe szerteszór,
megvilágítva a feneketlen örvényt utamon?
Mindezek tehát csupán elmúlt futó árnyékok,
melyekre a jóságtól, csendtől és fájdalomtól
rázkódni kezdett, remegni sugárzó, tiszta csillagporom?

Hát fiatal őzsuták meleg testétől távozom
fájdalmas rohantamban valamely jeges csúcs felé?
S ahogy lóg szürkületben remegő, forró fonalon
egy golyó bíborában, sírásom mégis visszatér?

Itt, itt, ebben az életben lepjen el zuhatagként,
mint illatos tej, ha hull, érzékek minden gyönyöre.
De úgy tűnik, már egyetlen fényes cseppjétől is
lent messze a talaj, a föld, a pusztaság fővenye.

Tényleg csak sugár vagyok? És ami bennem ragyog
és most eltűnőben az ürességbe szerteszór,
megvilágítva a feneketlen örvényt utamon?
Mindezek tehát csupán elmúlt futó árnyékok,
melyekre a jóságtól, csendtől és fájdalomtól
rázkódni kezdett, remegni sugárzó, tiszta csillagporom?

Dániában, 1928

Csorba Béla fordítása

OCEAN VUONG

Fohász a frissen megátkozottért *(Prayer for the Newly Damned)*

Legdrágább Atyám, bocsáss meg, mert láttam.
A fakerítés mögül egy fényes mezőt
nyáron, egy férfit, ahogy a bicskáját
egy másik ember torkához szorítja. Fénybe boruló acélt
az izzadságtól nedves nyakon. Bocsáss meg,
amiért nem szólítottam a Te nevedet. Amiért azt gondolom:
ennek olyannak kell lennie, amilyen minden ima
kezdete – a *Kérlek* ige darabokra
hasad a szélben, azokra, amiket
egy kisfiú szükségében hall, hogy tudja,
a fájdalom hogyan bocsátja vissza a testet
saját vétkezőjébe. Az óra hirtelen
elcsendesedett. A férfi térdet hajtott, az ajkait
odatapasztotta a fekete bakancshoz, ahogy a szavak kibuktak
az ajkán, mint az *Atya* szó sokszori
kimondásától összetört
rózsafüzér. Rosszul teszem, hogy szeretem
azokat a szemeket, hogy lássak valami olyannyira tisztát
és kéket – hogy esdeklek, maradjon meg
kéknek és tisztának? Megrezzent az arcom,
amikor a sötétség kivirágzott az ágyékából
és okkersárga szennyeződéssé szivárgott? Atyám,
mennyire gyorsan is változol Te
pengévé. De hadd kezdjem újra ismét: Van egy fiú,
térdel egy házban, amelynek minden ajtaja nyitva
van a nyárra. Van egy kérdés, ami szétmarja
a nyelvét. Van egy kés, ami hozzáér a
Te nevedhez, ami belakja belül a torkát.
Legdrágább Atyám, mi lesz a kisfiúból,
aki többé már nem kisfiú? *Kérlek*
Mivé változik a pásztor,
amikor a bárányok kannibálok?

*Cím nélkül (kék, zöld és barna): olaj, vászon:
Mark Rothko: 1952*

*Untitled (Blue, Green, & Brown): oil on canvas:
Mark Rothko: 1952)*

A tv bemondja, hogy a gépek a tornyokba csapódtak.
És én *Igent* mondtam, mert megkértél,
hogy maradjak. Talán azért imádkozunk térden állva, mert Isten
csak akkor hallgat meg, amikor ilyen közel vagyunk
az ördöghöz. Annyi mindent szeretnék elmondani neked.
Hogyan sétáltam át a legnagyobb elismerésként
a Brooklyn-hídon
nem is gondolva a repülésre. Hogy élünk úgy, mint a víz: benedvesítve
egy új nyelvet anélkül, hogy elmondanánk,
min mentünk keresztül. Azt mondják, az ég kék,
de én tudom, hogy kellő távolságból feketének tűnik.
Mindig emlékezni fogsz, hogy mit csináltál,
amikor a legjobban fáj. Annyi mindent
kellene elmondanom neked – de csak
egy életem van. És nem vittem magammal semmit. Még két
fogat sem a legvégén. A tv csak mondja, *A gépek...*
A gépek... És én álltam várakozva a sebzett kolibrikból
készült szobában. A szárnyaik átlüktetnek
négy homályos falba. És te ott voltál.
Te voltál az ablak.

Vásas Tamás fordításai

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Gandia irgalmas leltára

(De L'inventari clement de Gandia, 1955–1961)

Címzett kezébe, MisserMascó 17.

MisserMascó 17. Mestalla stadion.
Albereda sétány s ott tovább, a folyó.
Ablakomból csak a nagy pálmákat látom.
Ablakomból főleg lepedőket látok.
Pálmák zöldje villan elő, ha meglebben
a lepedő s kettő között nyílik egy rés.
Áradáskor innen kellett végignéznem
két jászolhoz kötött ló haláltusáját.
Tiszta időben a tenger látszik balra.
Teraszok közt tenger üvegdarabkáiban.
Alkonyati fényben ünnepélyes minden.
Aki hozzánk jönnek, mindig kilépnek egy
percre tengert nézni, s mondják, nézd a tenger!
felfedezik újra, minden alkalommal.
S ez a tenger akkor az én tengerem lesz.
Fontosat mutatni én magam nem tudok
a házam falai elég szegényesek:
ismert festőtől kép nem lóg rajtuk egy se:
csak néhány kivágás, fényképek, amiket
képes újságokból vágtunk ki ügyesen;
de azt mondom akkor: na majd most meglátják.
Kiviszem őket a teraszra: hát ez itt?
A tenger az enyém. Az én alkotásom.
Egyedülálló mű, többet nem festettem.
S mind azt mondják: tenger! Ámulnak, hallgatnak.
Hátbaveregetnek, gyengéden, mint kinek
torkára forrt a szó a meghatottságtól.
Kezemet rázza egy, hogy gratuláljon.
Kikészültek, végük. Teljes kimerültség.
S visszamennek csendben, a házba szegényes
falak közé, a ház szegényességébe.
Igen, Misser Mascó, 17. Ebédlőmből
a tenger is látszik. Júliusban éjjel,
mikor vacsorázunk, nézzük szinte minden

éjjel az ünnepi tűzijátékokat,
pár közeli falu nyári mulatsága.
Harangszót hallgatunk, meg a petárdákat
Feleségem akkor Gandiára gondol;
én meg Burjassotra. S mikor az ünnepnek
vége, hallgatjuk a békákat, tücsköket,
s nézzük, alszik a táj, mindenhol éjszaka,
s világító sárga fény a házak előtt ...
Tudjuk, hogy ott messzebb, ébren van a tenger.
Az ágyból néha egy kikötőben álló
hajó kürtjét halljuk. Az ágyból néha egy
süvítő vonatfütty erős hangját halljuk.
Az ágyból verebek csicsergését, vidám
szelíd harangszót s a földekről városba
tartó vén szekerek nyikorgását halljuk...
Aztán meg látszik a tenger. Misser Mascó, 17.
Balra a Mestalla. Szemben l'Albereda.
Templom mellett karcsún nyújtóznak a fák.
Mikor jön a tavasz, verebek s levelek
örömtáncot járnak. Nyitott ablakokat
látok, s lebbenő kék, fehér, sárga vagy
mélyzöld függönyöket. Egy lány kihajolva
az ablakon éppen uzsonnázik s közben,
bámészkodik bután, könnyedén, nem figyel,
csak jól érzi magát anélkül, hogy tudná,
míg meguzsonnázik a tengeri szélben.
Nyitott ablak mögött ott van a nő, ki varr,
ott a nő, ki vasal, ott a síró gyerek
ott a szomszéd gyerek. S valaki verset ír.
S valaki nem bír a hatalmas örömmel
mi betölti testét; s a széllal mi átfut
az egész életén, az élet mámorával,
a víz derűjével áramló vérével
és az örök vággyal, ami hirtelen
sötét lesz, mint rég, majd víg, üde, s tisztább;
s a valaki boldog, bolond bűnelkövető lesz.
Lázás, barbár öröm, csak mert a világra
jött: tiszta, elemi erejű boldogság.
S van a szomorúság. Mert az is van mindig.
Meg félelem és gyász, s amit nem érthetünk,
de jön dühösen és durván, nem tudom hogy,
be sem csönget, belép, s ellobban a mécses
lángja, sötét lesz a házban mindörökre.

Este világít az összes konyha fénye.
Ablaküveg mögött mindenhol egy asszony,
ki tányért, kanalat mosogat míg alszik
a férj s a gyerekek, nem énekel, olyan
magányos, víz locsog benn a tányérokban.
Lehúzott vécékben futó víz robajlik.
Látszik sötétben a világítóudvar.
Mindenki ágyban van. Én munkából jövök.
Minden éjjel mint egy felelős megbízott
végiglátogatom a gyerekek ágyát:
éjjel hazajövet, ők járnak fejemben;
meg a szomszédaim, vagyis az enyéim.
Azok például most biztos csókolóznak;
amazok meg biztos húzzák már a lóbórt...
Igen, Misser Mascó, 17. Nem egy könyvcím, ez az
én címem. A világ. Az otthonom.
Huszonkilenc lakás. Egyik az otthonom.
Igen, Misser Mascó, 17. Sokkal több, mint egy cím;
és egy könyvnél is több: ez az egész művem.
E négy fal között van az egész életem.
Otthonom világos sima négy fala közt.

De L'hotel París (1956–1973)

XXII

Szülő nélkül gyerek, s gyerek nélkül szülő
van ilyen, s lányok széttárt lábbal moziban,
combjuk közt kéz, otthon meg a rózsafüzér,
s meghal a munkás, mert állványról lezuhan,
s van, ki kenyeret süt, más rohan centivel
koporsómérethez méri meg a halált
s villamosvezetők dolgoznak szilveszter
éjjel, s van a mosdókagyló lefolyója
s a lift, mi vár, benne piszkos, sárgás a fény,
s a házmesterné bort vedel és tökrészeg,
lépcsőházba pisál, a lánya retteg, mi lesz,
s míg férje az orvos nejét kezelgeti,
s szörnyű villamosok csattognak zörögnek,
s az orvos speciál segglyukakban turkál,
míg a házmesterné lépcsőházba pisál,

s mellével döngeti az ajtót, úgy kopog,
s a hárfás nő fia három napja halott
siratja, siratja s gyertyát gyújt, hogy beledugja
a borosüvegbe, s hogy bámulja Lorent,
s a folyosón ordít a svájci nő egyre,
unokatestvére gyertyatartót lóbál,
s a lány sosem feküdt még le ilyen korán,
a hideg, mint egy kéz kúszik fel a combján
riadtan gondolja, hogy nincs jó feneke,
s a két piás lakó, akik elpatkoltak
nemrég, s anya-lánya, ki ételre nem néz
csak sír keservesen, mint lyukban két patkány
s unokatesó a svájccival durván hál
s a gyertyatartó ég, s a takaró is ég,
s égnek a függönyök, s ég az egész lakás
s kolostor kertjében lovagok alszanak
míg a házmesterné lépcsőházba pisál,
a férj nem bírja már, az orvosfeleség
fogja s elkapja az orvost, te rohadék
s lába közé gyűri, s minden lángra lobban
s portásfülkében sír egyedül a kislány,
s minden budi falán száz trágár felirat

s fej koppan a lépcső mindegyik fokán.

Lángoló rózsekötegek (*El gran foc dels garbons*, 1975)

103.

Keresztet tesztet két kezem közé
vagy használatban simára kopott
rózsafüzért, játék csak ez volt
bánat, s rettegés idején. Aztán

lezárljátok a koporsót. Ne lássanak.
De szólaljon meg a lélekharang
Burjassotban ott, hol kereszteltek,
pont, mikor kell. S még azt is szeretném,

hogy falumban utcára lépve azt
tudakolja egy asszony: “Ki halt meg?”
s a válasz, mit adnak, rövid legyen:

“A pék fia, aki verseket írt.”
Pontosabban: “Nadalet legnagyobb
unokája.” Szemüvegben temesetek.

Nemes Krisztina fordítása

Halottainkért

*„Ó lámpafény, oly szép vagy, méla, halvány,
mint a beteg ajkán a bús mosoly,
te vagy, aki a napnak alkonyatján
fáradt szívünkre balzsamot hozol.
Már mint gyerek csodáltam, lám a lámpa,
s bámész szemekkel néztem ott alant,
amint a vén bronzcsésze a szobánkba
szétszórta a rózsás, szelíd aranyt.
Mindíg szerettem, mindíg véle nőttem,
később vad éjeken égett előttem,
hogy küszködtem a csillagokra én.
Most tört a lámpám s nincs lámpafény.
Isten-kísértő, vágyvillámos éjjel
járok kihült lámpával, tört cseréppel.”*

(Kosztolányi Dezső: Lámpafény)

Ágh István kötete jelentős élettörténeti áttekintés. Az egyedüllétből, álomszerű emlékezésből és víziók együtteséből, valamint az időbeliségből (*Jövőkép, Éjfél, Ilyen csönd lesz, Évek ölelése*) a Másik és a Másik hiánya felé kiterjesztett figyelemmel kísért verscsoport, életrajzi elemekkel kiegészítve.

Ágh időskorát, jelenkori önmagát rajzolja meg, álmokkal, emlékekkel és a természet képeivel szoros együttműködésben. Emlékezete az évek szépségeire, természeti képeire hagyatkozik, engedi, hogy a harmónia, ennek mély tisztelete és akarása, a megnyugvó test csendes kérése át-hassa a valóságot, a mindennapokat: „Bóbiskoltam fonott karosszékekben, / vászonkalap csúszott homlokomra, / álmosan, de félig-meddig ébren / kerültem egy más dimenzióba, / gyermek-éden sugárzott előttem, / fény és árny a múlttal összejátszott, [...] meghátráltak tőlem a határok, / [...] úgy tűntem el, ahogy fölszívódtam, [...] szívárogtam mindenféle kérgen, / mérges száron, savanyú virágon, / perc alatt az évgyűrűkhöz mérten / júliusi forró délutánon” (*Átváltozás*). Gondolataival, másik világba lépésével különleges helyzetbe hozza önmagát, és alapozza meg a kötet erőteljes, a szeretett Másikra emlékezés nagy egységét, terét, amelyet felesége emlékének szentel. A világ az én számára korlátozottan működik és működhet a hiányban, és ezt az állapotot folyamatosan meghatározza ez a veszteség-érzet. A természeti képből és annak gyönyörűségéből fejlődik elő a (sze-

retett) nő alakja (*Álomtitkok*), akinek titkos jelenléte kérdést indukál a költőben: „ilyen csönd lesz, ha majd megáll a föld? [...] vagy az angyal jött vissza valahára, / hogy ne érezzem magam egyedül?” (*Ilyen csönd lesz*). A harmónia azonban egy ponton túl diszharmóniába, a nyugalom nyugtalanságba fordul a szövegek mentén.

Ágh letisztultan, a szépséggel rendíthetetlenül és menthetetlenül, folyamatosan átítatva rajzolja meg a természeti képeket, megteremtve ezzel egy varázst, saját titkos kertet, amelyet álmában, és egy másik gondolati síkban ér el, majd létezik együtt ezzel, az elme és a valóság belső leképezésében. A természeti képek és álmok helyszín szerint és eseményszerűen is összefüggenek, egybefolynak (*Ilyen csönd lesz, Nagyított kép, Valami sejtés*). „Sárga lepkék a kék levenduláson, / elszabadult, cikázó gyertyalángok / a viaszról a kanócra leválva / sütkéreznek, mielőtt füstté válnak, / így celebrál a saját emlékének / az élet, mikor vidám táncban ég el, / ha tovább lépek, sötétségbe vesznek, / de minden nyáron újra megjelennek, / mindig mások az állandó alakban [...]” (*Lepkék levendulával*). A természet és a növények jelenléte mintha egy átlényegülés kellékei és szimbólumai lennének (*Japánakác, Leander, Fikusz, Növényeink*). „könnyen libbent a nagyon nehéz” (*Japánakác*). A Másikkal együtt töltött idő és az egy tér, a cselekmények, az *együtt sírás* és *együtt érzés* rezdülései, a növények lelken és jelenlétén át tükröződő megtartás, a Másik egyetlenségének élő relikviája a növény, a tárgyak, személyes holmik mellett. Ágh érzékenyen hozza közel a Másik hiányát, a fájdalmat. A növényekkel közös gyász befelé határtalan irányú és mozgású lesz. (*Fikusz, Növényeink*): „sírdogálnak a szívforma levélkék, / könnyeim is belekeverednek [...] tudom, zöldjük majd ezüstbe fonnyad, / sárgán várnak, és pusztulnak barnán, / mindegyikünk az elmúlás foglya, / s kórová foszt a téli hideg gyász.” (*Növényeink*). Az én fájdalommal éli meg a percek, az idő belelással ebbe a fájdalomba, költészetében és a versek témáiban hisz, keresi a szépséget a verselés megoldásaiban, módjaiban is, érzékenyen reagál a költészet funkciójára: „Fölkelt a hold [...] tán odaátra is velem jön [...] ha látni a földet a holdról [...] a líra is lelepleződött, / portengerek, kőóceánok, / váltották a lány holdvilágot [...] függ ragyogva, akár az ékszer, [...] s már a kíváncsi érzékszervek / az anyaggal együtt keringenek, / mégis marad valami mentség, / valami megfegtetlen sejtés, / egy fénysugár az öröklétből, / ahogy a semmin át előtör” (*Valami sejtés*).

A Másik központi szerepbe, helyzetbe kerül. A költő által megidézett léleklátással ébred újra: „elém csapódik csillagom, / örvénylő tűz, lidérc / korbácsolja az anyagon / szíttott napkitörést / a teremtéshez sohasem / voltam ilyen közel, / de kit *lelkem ohajtva sejt*, majd a végén jön el” (*Napba néző*). Az én Napba tekintése, a belelátás és a (meg)látás a Másikhoz való csatlakozás vágyát mozditja meg ismét, a megtérést. Fokozatokat, fázisokat ábrázol Ágh, a megsejtés leheletfinom ütemeiben, a környezet

hallása, látása, az érzékelt és vélt, a valós és az akart víziók keretében. Nem szégyellve és kerülve bolondságot, őrületet, csak egyetlenegyszer lássa viszont a Másikat. „amit bezár és foglyul ejt a fal, / ugyanaz [...] keressem csak az utána maradt / kelléket, mely a melegétől élt [...] az időtálló egyetlen darab, / hisz rá gondoltat mindig mindegyik, / s amit találok, csupa holt anyag.” (*Őt keresem*). Az akarat és a keresés mellett az én valami sötétebb, komorabb *mást* is észlelni kezd: „Végül a közös ágy és asztal, / egyik felén magam maradtam, / ahogy az állandó bútorzat / céltalan, ha szobánk lakatlan, / ez a legmélyebb egyedüllét [...] nyomorúságom ettől érdem, [...] halál megy az utcán civilben [...]” (*Éjjél*). Ennek a folyamatnak az elején teszi fel a kérdést: „az atomok ütköztek össze halkan? / vagy játszanak velem a szellemek? / mint a jelenés, csak egy pillanatra / jelentkezett, s eltűnt a semmiben.” (*Földrengés*¹). A percepció szinte gyökeres megváltozása, az észlelésnek magának a metamorfózisa tükröződik a szövegekben, a Másik átlényegülése az én testi és pszichikai átlényegülését is magával vonja (mintegy szükségszerűen): „Beszűrődik egy finom női hang [...] mindig onnan, amerre fordulok, [...] torzul a fal s az ablak közegén, [...] nem te vagy az? távoli szavaid / visszhangja kél életre nélküled, / s én azt hiszem, valaki odakinn / pedig pulzusom lüktet idebenn.” (*Hallucináció*). Ágh a fázisok építésével, a ciklussal vezeti be a verseket még mélyebben a Másik keresésének és az emlékezetnek a szféráiba.

A mindennapok megélését Ágh különleges naplóként is tétélezi, állítja sorba állapotának, belső transzfigurációjának fázisaiban (stációiban): „én is, mint ez a folyondár, úgy élek, / szétszórt levelén ujjlenyomatom, / körmöm, fogam nyomával szerteszéled / minden, amibe megkapaszkodom.” (*Folyondár*). Az én saját létezése (élete) szétfolyik, szétesik, elmállik, bizonytalanná válik, majd újabb stációba lép, ahol a szeretett személyhez még közelebb érzi magát: „Mikor a szemem kinyitom a fényre, / még minden ott és úgy van, ahogy régen, / ő sem hiányzik a másik szobából, / kis neszekkel ébred, ha nem is látom, [...] cipője vár, hogy lassan elinduljon, / karon fogja sötét ballonkabátja, / fölkinálkozik vállára a táska [...] vissza nem segíti semmi, / hiszen csak a tudatzavar teremti.” (*Tudatzavar*). A Másikkal való képzeletbeli, erőteljesen szuggesztív kapcsolatot a *találkozás* pillanatában valósul meg: „üzent, aki csak kísértetni tudhat, / azért lett a szellemek órája / éjszakai alkalmi randevúknak” (*Tükös találkozások*).

Ágh a naplószerű, helyzetjelentés-szerű szövegeket, verseket önanalízissel köti tehát egybe. A nyitóvers, a kötet eszmei bevezetője is egyben. Megteszi a költői tevékenységet, kötelességét a poétika művelésében:

1 „láttam Szkopjét romokban ötven éve” (*Földrengés*). Ehhez lásd: *Apa halott gyermekével a szkopjei földrengés után* című fotográfia. Jugoszlávia, 1963. A fényképet készítette: Sam Nocella. USA: World Press Photo. In: *Moro úr sikeres lefagyasztása*. Roy Andersson–Kalle Boman–Borbás István szerk. Budapest: Enciklopédia Kiadó, 99.

„még utolsóelőtti / a sorban, majd utolsó, / aki összetéveszti / ágyával a korporsót [...] vár választhattam volna / más ars poeticának / szédítő örömét az életben maradásnak [...] már csak az marad hátra, / hogy szótlán visszaintsek” (*Íratlan verseskönyvem*). A természeti képek és a világészlelés, világérzékelés ebben a megváltozott percepcionalításban a részletekben is benne rejlik: „föltartott fejjel, mint az ég alatt, / álltam a méretek tengelyében, / most már fölötte találom magam, / ember nélkül, mint százmillió éve, / jár a pondrók malma, míg a vadon / gyökerei dúlnak az óriásban, / s mint egy simára pusztított halom, / ragyog a gazban a kidőlt fa váza” (*Patak partján*). A fa képe, mint testmetafora, a saját test és szellem fizikai és időbeli jelenlétének és elmúlásának a kettőse. A fák, gyökerek, pondrók és a természet önképzése, majd önhalála, önpusztítása jelképes körforgást, zárt kört jelez, mint a pusztulás szimbóluma, vagy a kártevők, a hibák, a betegségek, a tekintély, a természet és a világ által egyszerre táplált, óvott és kidasztott emberiség (létezők) halmaza. A pusztulás a felnőtt, a gyermek, majd az *átlényegült* kontemplatív helyzete lesz, a természeti jelenségek, az emberi (mesterséges) jelenségek és cselekmények, valamint a háború szintézisében (*Háborúk füstje, Három csapás, Rekviem*), mint a történelem elkerülhetetlen (halállal közösen alakított) eseményeiben, és a félelemben megjelenő képekben (*Háborúk füstje, Mindig egy kisgyermek, Fészek*).

Az öregség (*Gravitáció*) versében „eszközeim árulását”-nak (*Gravitáció*) tanúja az én. A lelki és fizikai átalakulás előrejelzései pszichikai destrukcióhoz vezetnek, különös és idegen anyag(szerűség) veszi körül: „eléri, hogy hulladékká váljak, / együtt azzal, amit elhullattam [...]” (*Gravitáció*). Azonban egészsége és elméje által nincs az énben itt félelem, nem fél a haláltól (Haláltól), noha a *találkozásból* már keletkezett egy különleges emlék és tapasztalat. Ágh a végességet és végtelenséget (életet és halált, létezést, örökkévalóságot) az univerzum létezésével, a benne létező elemek párhuzamával is ábrázolja, az egy, az egyén felől eljutva egy másik értelemben vett és hitt Egyhez: „végtelen a planéta hatalma, / éltet rám való tekintet nélkül, / hogy elnyeljen bármely pillanatban / nyomtalan, világos felszínéről, / lassan hull a tollpihe a földre, / míg az ember tompa zajjal csattan [...]” (*Gravitáció*). A hit visszatér a Másik halálában: „téged [...] mint akit lopva halálra ítélték, / a rám vetített, fénylő árvaságod / nem fért bele szemeid tükrébe [...] megváltott a halálad, / s eltékozolt hitemet visszaadta.” (*Evangelium*)

A fizika és a biológia törvény(szerűség)ei, a világ geometriái, egyensúlyai, létarányai (*A sík gyűrődései*) is beleszövődnek a mindennapokba, a test érzi a súly(osságo)t: „meredekebb a járda a szívemnek” (*A sík gyűrődései*), nehezebb a világ, nehezebb minden az ember szívének már. A változó világ változó értékrendet is hoz: „apránként kell a felszínt fölfedezni, / anélkül, hogy tudnám, mi van alul” (*A sík gyűrődései*). Az én a

szemlélődés és a világnak mintegy újrafelfedezésével azt is megállapítja, hogy „magam-űző szörnyeteg vagyok, / miként belőlem fakadt, bennem zajlott, / s bármikor meglephet, ha bennem él, / egy idegen test öltött szellemarcot, / s mint lélek éli külön életét”. A „civilnek álcázott / utcai ruhában / díszleg a csontváz [...] szemgödörből látni / bele a halálba” (*Megválnak arcunktól*) sorban, az *Éjféli* és a *Narajama* című versekben perszonifikált vagy allegorikus, hétköznapi polgár (civil) képében megjelenő Halál-alak az utcákon egyaránt jelenlévő sötét figura („lopakodó hol-ló” *Narajama*) és a veszélyforrás (vírus, betegség) maga, mely „egyetlen lény”-ként, „egy szörnyeteg”-ként közelít, aminek (akinek) „keze nyúlik kezem felé, / rám fröcsköli leheletét, / az öregkor és a világ / kórsága bennem összeáll, / így lettem veszélyeztetett, / mindenhol veszélyt képzelek [...] szabad-e azt kívánni még / az Istentől, mit eleink / új évi szokásuk szerint?” (*Micsoda év!*).

Immanens várakozásában a halállal (Halállal) való találkozás egyben a Másik megtapasztalása lesz. Az én hallgat, elmélkedik, figyel, természeti közege csaknem kizárólagossá válik, a szépség akarása és keresése minden külső, valós (egzakt és racionális) elemet kizár („*az ablak a képpel helyet cserélt*” Feltámadás). A szépséghez ragaszkodás nyelvi elemekkel, szóhasználat, mondatformálással is alátámasztott: „Az ég rostája csillagot szítál, / levélhullásban süllyed le a nap, / sejtek valami nagy tragédiát, / ahogy a lomb az ágról leszakad, / ami az életemből összegyűlt, / mint az avar egyetlen éven át, / nyúlik hozzám az elmúlás felől / a rengeteg elhullott kézfogás [...] mindnyájunkra egy nap alkonyodik, / azon túl minden másképpen igaz, / az üdvözlésen át a búcsúig, / akár egy naplemente, anynyi csak.” (*Alkonyat*). Egyre közelebb kerül céljához, miközben az evilági lét egyre negatívabb és komorabb a számára. Közel érzi az utcai halált: „Mindennapi félelem / ijeszt, szinte fogva tart, / ahogy egyre közelebb / érzem a kudarcomat / csapdába ejt, elereszt, / mint tette ma is velem, / amit én követtem el, / ő koholta ellenem [...] kinn hever a Balaton / partján, mint egy krokodil, / most már meglepni se tud [...] még az angyal is gyanús, / sugárzó gonosztevő, / ám míg ezt az igazat / ki akarom mondani, / szorongatják torkomat / eltorzított szavaim / fölfoghatatlan titok / lakatját próbálgatom, [...] hány esztendő a világ? [...] és melyik év és melyik / napja annak dátuma? / épp olyan, mint mindegyik, / ami nem lesz már soha, [...] magammal viszek tovább / mindent, ami összegyűlt? / legyen vele odaát, / otthonosabb tér az űr, [...] a maradék tudatom / megsemmisül-e velem? / s leszek-e, ah én vagyok, / a mainál igazibb, / kinek csak árnyéka volt / az egyszeri valaki? / sötét lombban süt a hold, / földi fán égi gyümölcs, / élem a pillanatot, / melyről azt hittem, örök.” (*Mindennapi félelem*).

Önanalízisében és visszaemlékezésében a költő visszatekint az irodalomra, irodalmi körökre, személyiségekre (Bella István, Lázár Ervin,

akinek „százkilós szeretete szétsugárzott” Pilinszky János, *Újra látni egy régi filmet*), életrajzi elemekkel és saját élményeinek rögzítésével (*Barátok nevenapja*) is. Pilinszkyval való találkozását a következőképpen idézi fel, a katedrális térkonstrukciójának és a törékeny költőtárs kontrasztjának megformálásával: „Rögtön éjbe alkonyodunk, / két vérző örökmécses, / föltámadásod fordított, / a mennyből süllyedtél le, / ahogy húzott a képezet / felém az álmok útján, / pedig már észre sem veszel, / mintha nem is te volnál. / Szemed lehunyod, tenyered / gödrébe rejtéd orcád, / ujjaid gyertyák, tíz hideg / gyöngyházból pislogó láng [...] a szentek körülállnak. / Míg a padláson az ördögök / vihogva dörömbölnek, / nem miattad, értem nyüzsg / a kísértés fölötted [...]” (*Álom Pilinszkyról a varsói Szent Kereszt-templomban*). A térkonstrukcióba beleformálja a zenei szálát is (Bach, Chopin, Bartók, Sztravinszkij említése), melyet a költészet művelésével (és Pilinszky víziójával), eszközeivel, és az együtt hangzással kapcsol össze (és teszi mintegy összművészeti egységgé is): „egy hangszere maradt végül, a toll, / mellyel utolsó művét komponálta, / s mint kottából a félig írt lapot, / tépte ki őt dolgából a betegség, / idegen nyelvű, idegen halott [...] de az árnyékkal együtt jár a fény”. (*Búcsúkoncert*). A saját történelem, saját öregség, saját szellemiség beszédessége mindig visszatekintő hangvétellé marad: „izgatottak lettek a hangszerek, / a hegedűk zenévé szublimálva, / a lakkos fényben sírni kezdenek, / s belevadulnak a vonók a táncba, / a fuvalás nőnek, / szeme könnycsepp, olyan forrón ragyog [...] és megtöltik a termet a szeráfok, [...] míg a tűzmadár szól a hamuból [...]” (*Búcsúkoncert*). Ágh közlése, jelképes búcsúkoncertje konkrét budapesti térben, a Budai Vigadó (*A Budai Vigadó átváltozásai*) terében is megjelenik, ahol a saját történelem itt, mint vallomás, mint az emlékezet össze-sített tetőpontja jelenik meg, más fontos emlékezetverssel együtt (*Házi oltár, Tükörképek*): „bottal, majdnem négykézláb mászom a könnyed látogatók oldalán, a fal tövében. Itt vannak itthon mások, engem viszont mint láthatatlan szellem senki nem vesz észre, akkor sem, ha ilyen nyomorult külsővel jelenek meg a kiállításon [...] Egyre távolabb akkori magunktól, akik egy aktatáskában, női szatyorban hordtuk a huszadik századot. [...] Meg akartam keresni a múltamat, de nem találtam a járatot arrafelé, [...] nem tudtam, hol vagyok, abban a pillanatban, azt se tudtam, hogy élek-e, megtörtént-e, amit megéltem, vagy annyi volt csak, mint ez az írás, amit a sötétség letöröl, akár a kréta fehér nyomát a fekete tábláról.” (*A Budai Vigadó átváltozásai*). A tetőpont mellé rendeli a költő a különböző felismeréseket, megállapításokat, filozofikus álláspontokat: Szerettek és család képe (*Házi oltár, Együtt a jövőben*): „ahogy ki-be járnak az évek, / úgy alakít a megszokás / szeretteink arcából tárgyat.” (*Házi oltár*). A felismerések között szerepel tehát a verseken végighaladó veszteség és halálközelség, a végzetnek is az egyre biztosabb érzése, a világjelenségek és a világézés egyre sötétebb, komorabb mivolta, a szimbolikus rovarin-

vázió analógiájaként (*Rovar-apokalipszis, Augiász istállója*), „reszketnek bent a vének, / kívül nehéz üresség, / tétován nézek széjjel, / mi van itt, s mi lehet még?” (*A vírus*).

A városkép, a város tere, fényei is körbezárják az ént, és ebben megoldást talál, töprengései a részleteket és azok jelentőségét nagyítják fel: „a gesztenyék sötét bozontja / díszlete annak, ami nincsen, / a lámpák árnyat sokszoroznak, / és mintha dupla lenne minden, / magas házak emelnek gátat / a távlatnak a Duna-parton, / míg a fény-szmozg égre szívárog, / folyóvízre csillog a mennybolt [...] valamitől feszült a város, [...] elrejtje a valóságot, [...] én meg életre keltek bármit, / mint életem igazolását, / csak valamire kell gondolnom, / s fejemben az emlék kigyullad, / amit elhagytam, megtalálom, / a régi mégsem ugyanaz már, / mint ahogy elhagyott lakásom / másvalakik, másképpen lakják, / majd ha minden egyszerre gyúlik ki, / sötét lesz kint, belül világos, / most még próbálok hozzászokni / a lassan szürkülő homályhoz” (*Szemben az éjszakával*). A városhoz adódik a gyerekkor egykor volt helyszíne, a falu és annak vizualitása, a szülőhely és a lakhatás többfélesége is (*Tükörképek, Miért jöttünk el Máriaremetéről?*).

Ágh naplójában, rekvimében, a veszteségben, a saját halál előkészítésében olyan fokozatú, jelképes és végleges-végzetes pusztulásképre koncentrált Ágh, amelyben a „szkafander s az apáca” (*Rekvim*) egymástól idegen fogalmainak összehúzásával a pusztulást és önpusztulás alakzatát, a múltat és a jövőt kölcsönhatásba hozza. Ebből a helyzetből emelkedik ki az otthon és otthontalanság együttes, mindenre kiterjedő filozofikus érzete, ahol a gyászban és hiányban megrekedő én kibont egy különleges vízióvilágot, emlékezetvilágot, melyet az egykor volt ház képéhez igazít, mesebeli jelleget kölcsönözve ennek az egykor volt (hol volt, hol nem volt, volt egyszer...) értelmében: „kertünk tavasztól ősziig illatozna, / elől a házunk, nagy piros gomba, / és a kuvasz, mint a hóbundás pásztor, / kerti törpével osztzkodna rajtunk.” (*Miért jöttünk el Máriaremetéről?*).

Az én útja, „célja egyirányú, / a holtakban egyesül” (*Rekvim*). Ágh a testiségen túl a saját szellemét és szellemiségét tartja meg és emeli fel az őt körülvevő ember tragédiájában: „Világháborúval jöttem, / világjárvánnyal megyek” (*Rekvim*). Félelme az emlékezetvesztés, a Másik jelenlétének kihalványodása, a felejtés veszélye is; egyetlen célja pedig a Másik követése, a halál bevárása (*Zárszó*) marad: „neki is megnyílt egy másik / világ, hol meg fogom találni” (*Zárszó*). Ünnepeit (karácsony, szilveszter) is a helykeresés, a hiány tölti meg, megilletődöttség a Másik hiányában: „előttem szoba-hideg betegágy, / vigyázban állok még tavalyi pózban, / míg átbillen az óramutató, / ilyen lesz minden, mint az első óra, / jobb felém hiányától szomorú.” (*Szilveszter*) „A lilium lehunyta fényességét” (*Látogatás*). „sosem válik valóvá a látszat” (*Idéző*). A felismerés és a találkozás (*Csonka imádság, Idéző, Látogatás, Zárszó*) vagy a „szívbe zárt sírásig” (*Feltámadás*) érzett spiritualitás, a gondoskodás és gondviselés megválto-

zott és megváltoztatott szerepeivel (anyai gesztusok, isteni gondviselés) adódik, majd alakul belőle Ágh végkövetkeztetése: „most kell kíváncsi szememet lehunynom, / hogy igazi meglepetésre nyissam.” (*Karácsony*). Az én elé tárul(t) „az út, mely az érkezést ígerte” (*Narajama*).

(Ágh István: *Rekviem*. Nap Kiadó, 2023)

HÖRCHER ESZTER

A jövő nélküliek társadalma

A háború létállapotként jelenik meg Jászberényi Sándor szépirodalmi műveiben. Azokban is, amelyek a frontvonalban vagy egy fegyveres konfliktussal terhelt térségben játszódnak, és azokban is, amelyek a pusztításoktól távolinak tűnő régióban zajlanak, hiszen a haditudósító óhatatlanul a béke világába is magával viszi a háború borzalmait, szerzőnk visszatérő hőse (egyben alteregója), Marosi Dániel pedig éppen az: a közel-keleti és az ukrainai hadszíntereket megjárt haditudósító. Akárcsak Jászberényi Sándor, akinek a prózája ebből kifolyólag a háborús övezeteket megjárt újságíró belső világának kendőzetlen lenyomatát képezi.

Nincs ez másképp a *Mindenki másképp gyászol* című kötet esetében sem, amelyben az író korábbi műveihez hasonlóan a háború és a béke borzalmi váltakoznak egymással. A központi hős ezúttal is Marosi Dániel – „az a csávó, aki végigfotózza, ahogyan elvérzel előtte, és közben arra gondol, hogy ennie kellene valamit”, merthogy a problémái „mindig praktikus problémák, sosem morálisak” –, aki az ukrainai pokolból hazatérően poszttraumás stressz szindrómája (PTSD) miatt önkéntes alapon bevonul egy pszichiátriai betegekkel foglalkozó szanatóriumba.

A jelenségről a következőt vallja: „A székelyen Magyarországon jelentkezett. Eleinte azt hittem, hogy csak fáradt vagyok. Hetekig tartott, és nem akart elmúlni az idegesség. Aztán jöttek a rohamok. Az irracionális pánik.” Később így fogalmaz: „A félelemmel kezdődik. A fejedből indul, és egyre mélyebbre mászik a szöveteidbe. Átitatja a szívedet, a májadat. Minden sejted üvölteni kezd, hogy »menekülj!«. Rettegsz, és semmit sem tehetsz ellene. A tested nem kíváncsi a racionális magyarázataidra, te pedig kétségbeesetten próbálsz ellentartani neki a boltban, a kocsmában, hazafelé menet.”

Ez a vonulat képezi a kötet kurzívval szedett részeit. A többi fejezetben – szabályos novellában – többnyire a főhőssel, egyes társaival és a vele kapcsolatba kerülő személyekkel megesett ukrainai történetek elevenednek meg a háború 2014-es első szakaszától kezdődően. Az adott térségben végbemenő változásokról egy helyen a következő olvasható: „Ukrainában éppen egy új nemzet született, új mítoszokkal. Az ukránok egy

birodalomnak álltak ellen, és a birodalom recsegni kezdett.” Az ukrainai konfliktuson túl a kötetben hétköznapi események, magánéleti jelenetek és más háborús övezetek is feltűnnek.

Bár korunk regényének nem feltétlen szükséges szerteágazó cselekménnyel és árnyalt karaktermegjelenítéssel rendelkeznie, elegendő, ha van benne egy összekötő szál, ami a formai és tartalmi tekintetben különböző jellegű szövegrészeket egybefogja, a *Mindenki másképp gyászol* csak idézőjelben tekinthető regénynek. A keretes szerkezetre tett kísérlet ellenére a szanatóriumban játszódó rész nem teremti meg kellő mértékben az ehhez nélkülözhetetlen háttérrel, sokkal inkább a mű megkomponáltsága és hangulata képes regényhez szükséges egységességet és kohéziót felmutatni. Ezzel az egyébként másodlagos kérdéssel csupán azért foglalkozom, mert a főcímlapon szerepel a regény műfaji meghatározás, és a kötetből hiányzik a tartalom, holott a kurzívval vett részeket leszámítva mindegyik fejezetnek – novellának – van címe.

A kötet felépítése kapcsán talán a novellákból összeállított regény lenne a legpontosabb meghatározás, a műfaji besorolásnál azonban sokkal fontosabb ezen prózavilág jellegzetességeinek a feltérképezése. Akár a frontvonalba nyújtanak bepillantást, akár a békésnek vélt hétköznapiakról szólnak, Jászberényi Sándor történetei mindig az egyénre – az ő félelmeire, aggályaira, vágyaira – összpontosítanak. A haditudósító személyes tapasztalataiból építkező szöveg letisztult, már-már szikáran kopogó mondatokat eredményez. A kiszolgáltatottság részvétlen ábrázolására törekvő, jól felépített, tömören fogalmazó, sodró párbeszédekkel operáló, drámai hatást keltő próza, a maga látszólagos eszköztelenségében, képes közel hozni és átérezhetővé tenni a háborús borzalmakat, s ezáltal kizökkeníteni komfortzónájából az olvasót.

A kötetben szereplő történeteket az általános pusztulás érzékeltetése, a jövőjét veszített világ állapotának leleplezése fűzi össze. Ebben természetesen a háborús borzalmak ecsetelése jár az élen, de nem sok reményt mutat fel sem az „eltörött egyéniségekkel” teli szanatórium zárt környezete, sem a lehetőségek paradicsoma álarcában tetszelgő külvilág, amikor felfedi előttünk valódi arcát. A kötet közel hozza hozzánk a tüzéségi tűz borzalmait; az itt megjelenő angyal érintése mindig halált jelent; megismerjük a harctérről némaként hazatérő katona történetét, akinek a kezelésébe végül a testvére örül bele; megtudjuk, miért fontos, és miért nehéz a harctéren elesettek azonosítása; a folyton a feleségéről mesélő katonáról bordélylátogatás alatt derül ki, hogy összes családtagja már az első rakéta-becsapódások idején odaveszett; együtt izgulunk a teje apadt anyával, aki heves bombázások közepette igyekszik tejport biztosítani csecsemőjének; szurkolunk a börtönviselt fiatalembernek, hogy új életet kezdjen, bár sejtjük, hogy a részvétlen világ nem nyújt neki új esélyt; az elismert pszichiáter is csak orgiák szervezésével képes elviselni hivatásának hiábavalóságát...

A központi hős tisztában van vele, hogy önmaga elől nincs menekvés. Tudja, hogy bármennyire is igyekezzon, „[s]enki sem jut haza egy háborúból”, mivel sohasem „azok jönnek vissza, akik elmentek”. A civil élet úgynevezett normális kerékvágásába történő visszatérés lehetetlenségét a pszichiátrián töltött időszak szemléltetése érzékelteti a leginkább. Az „eltörötteknek” nevezett poszttraumás stressz szindrómában szenvedők napközben „a fény, a sorstársak és persze az orvosok segítségével mederben tudják tartani a sötétséget a lelkükben”, az ő ősellenségük az éjszaka, amikor a tudat „leereszti a pajzsát, a sötétség előtör”, és támadásba lendülnek a lidércek.

Jászberényi Sándor hősei kivétel nélkül jövő nélküli szerzetek, akik hol elveszetten, hol céltalanul bolyonganak az önmagából kifordult világban, amelyből kivesztek az irányadó értékek, helyükre pedig a zsigeri túlélési ösztön lépett. A szerző mellőzi a politikai frázisokat, fittyet hány a politikailag korrekt nyelvhasználatra, és a moralizálás is távol áll tőle. Hősei esendő hús-vér emberek, akik legtöbbször a puszta fennmaradásért küzdenek. A *Mindenki másképp gyászol* mély humanizmusa abban rejlik, hogy mindenféle heroizmust mellőzve, szenvtelenül képes megszólalni a háború valódi természetéről, arról a létállapotról, amikor ember embernek (újra) farkasává válik.

(Jászberényi Sándor: *Mindenki másképp gyászol*. Kalligram, Budapest, 2023, 256 oldal)

SÁNDOR ZOLTÁN

A megszelídült beat vallomásai

A kortárs költészet tele van fura alakokkal. Annak idején elcsodálkoztunk Tandori veréb-, majd löversenymániáján, Utassy kötözködő humorán. Egyesek a kertápolás megszállottjai, mások az utazásé. De van, aki munkamániás (vagy lelkiismeretes?), életművének gondos gazdája, mások meg mit sem törődnek ide-oda küldözgetett munkáikkal. Az ilyen különcök sorában Petőcz András is megtalálható. Macskarajongása nem titkolt, több ciklust és verset szentelt e különös társnak (állatnak), és 2023-ban kiadta összegyűjtött verseit, 1100 oldalon. És *A folyó felett* után hamarosan két újabb – kétségtelen szerényebb terjedelmű – kötettel jelentkezett. Én az egyikkel foglalkozom, mert számomra ez (is) különösen érdekes. A kérdésre – amelyet magamnak is feltehetnék – miért hagytam abba az avantgárd versek írását, nos, mert meguntam, meg nem is bírtam technikával a képversek készítését. Egyébként többen voltunk így, Zalán Tibor, Molnár Miklós, Endrődi Szabó Ernő, s jómagam, akiket közelebbről ismertem. Nos, meguntam, de továbbra is tisztellem azok

munkáját, akik képesek ennek a lírai kutatásnak a tevékenységét hosszú távon folytatni. Nos, Petőcz közéjük tartozik, de hatvanas évei után azért megszeliült. És csodák csodája: sikerült neki valami szintézist összehoznia, éppen ebben az újabb kötetben. Az *anyáért, aki alszik* című kötetre gondolok. Petőczben nem nyugszik lélek: a *Valami futás*, a kötet első verse intonálja ezt a létezésbeli nyugtalanságot, amit így fogalmaz meg:

Szeretném, ha másképpen lenne.

Igen, a vágy, a feszítés nem hagyja az embert, a szabadság rendje is provokatív elem, mert miért tart a végtelen felé...? Miért nem másfelé? De fogadjuk el ezt a nyugalmat, a tétlenséghez is kell erő, ahogy írja ugyanitt, s a rend nem felfordulás.

Bakonyi is ír arról utószavában, hogy Petőcz tudós költő lett. Az a bizonyos „lírai kutatás”, analízis, ami az avantgárd sajátja, kiművelte, és ez által eszköztára lényegesen gyarapodott. Ennek sajátos lehetősége, amivel gyakran él – a rövidítés. Az így létrejövő szóvariáns izgalmas alakulat, olykor elismerésre, máskor bosszankodásra ingerel.

Ez a belső elégedetlenség a feltoluló emlékekre is érvényes – bár ezeken már nem tud változtatni –, s a bevezetőül intonált mottók már jeleznek valamit: két kaddisrészlet ad útravalót...

Hova is? A beathez. Egy találkozáshoz Allen Ginsberggel. Az irigység, ami felötlik, érthető: a személyéből, viselkedéséből áradó szabadság/szabadosság lenyűgözi a fiatal költőt. A lélegzetből konstruált poétika, a guru magányossága, ami csábítóan hat követőire. A költővé válás beavatása volt ez a találkozás, ám a felfokozott várakozás nem kapja meg a beteljesülést.

A vallomás mintegy kicsúszik a költő szájából (ezért hiteles):

„Semmi nem sikerült Allen...”

A vallomás felér egy árulással, a kérdés elcsattan: „hogyan írjunk lélegzetritmusú verset, / ha még levegő sincsen.”

Ez a szembesítés vagy szembesülés kelet-európaiságunk alapvető kudarca. Ebből ez jön ki. És Allen erről hallgatott.

Pedig mosolyából azt olvasta ki Petőcz, hogy minden rendben lesz.

A brutális igazság lecsap a magasztos illúziókra:

„Azt hiszem, átvertél,

Allen Ginsberg,

és emiatt

most nagyon szomorú vagyok.”

Én azt hiszem, csak részben igaz ez a megállapítás. Petőcz megtanult „kelet-európaiul”, és sikeres költővé, irodalmárrá vált, a ginsbergi illúziók nélkül.

És következik a leszámolás egy másik illúzióval, amit Gregory Corso Házasság című versében fogalmaz meg.

A dilemma: „Talán újra...újra meg kellene házasodnom.”

A sajátos gondolatkísérlet fokról fokra halad, valaki kell(ene) „amikor már túl vagyok / a menetrendszerinti szélütésen”, s a csúcspont: „Annyira jó lenne még hosszú ideig élni, / Szeretni azt, akit lehet”. Ám a fokozás egyre erőteljesebb, a vágyakozás komikus szegmensei a mosogatás, fűnyírás, és más egyebek megteremtenék az ideális férjet, amilyen a költő már nem lesz. A fordulat – akár poénnek is tekinthető – egy vallomásba torkollik:

„Istenem, micsoda férj lennék,
ha ugyan.
De megmaradok magamnak
örökre...”

Számomra most kezd világosodni, az a önelemzések sora következik, néha tragikus, néha komikus tanulságokkal. A másik, szintén Corsónak ajánlott vers, a hűséget analizálja, szintén komikus felhangokkal. Petőcz szinte kérkedően bevallja:

„Nem vagyok hűséges.
Soha nem is voltam.”

A vallomás, az önleleplezés itt is elemi ösztönből fakad, amit nem lehet letagadni. A rossz példák megerősítik a „hűségképtelenséget”, amivel a költő született. Sikerül a pártállam hűségkultuszába is belerúgnia, amikor kigúnyolja a „Hűség a néphez, hűség a párthoz” szlogenjét.

„Egyedül öregszem meg...” a vigasz roppant egyszerű, a magányos, kiszolgáltatott test „már régen nem én vagyok”. A vele született lázadás, kétely, a bizalmatlanság az ellenkezés újabb és újabb útjaira sodorja. Az „ismeretlen beatköltő” eljutott a telítettség állapotába, amikor is kijelenti:

„Azt hiszem, elegendem van.”

A felsorolás itt is sodró erejű, egy-két kifogását aligha lehet megkérdőjelezni, s az „illetékes elvtárs” is megkapja a magáét. Ez a rakoncátlan kritikusság eléri a tabu parancsolatokat is, az oroszimádatot, a békés, virágzó országot, aminek a végén azt kívánják tőle: „elégedettnek kéne lennem”.

És válasz: „de nem vagyok elégedett”.

Az elégedetlenkedő eljut az utcai anarchista tüntetésig, elutasít mindenkit, aki békességre vágyik. Ő viszont kimarad mindemből, ami engem a Hamvas-féle „létrontás” szervezőire emlékeztet. A végtelen szabadság igézete az *Úton* című versből tűnik ki, amit Kerouacnak ajánlott.

A féktelen utazásvágy, az úton levés állapota, az „óceántól a tengerig” erő nyugtalanság végighajszolja Európán, mert ez az ő hazája, itt van itt-hon, bármerre mehet. Ám a vers vége egy szkeptikus megállapításba fut: ezzel az érzéssel láthatóan „nem tudunk mit kezdeni”. A beat szellemi öröksége ma is él és eleven Petőcz lírájában, és nem avulóan dübörög végig a verssorokon. Ám még valami, amit átvett ettől a poétikai megújulástól, egy formai elem, a zsidó kaddis, ima. Ami lehet temetési ima

vagy Istent dicsérő szöveg. De sok másra is alkalmat teremt, ahogy Petőcz verséből kitetszik. Némi lelkipurdalásra, engesztelődésre, az elhalt szülők után.

Az egyik igazi hős „az elfeledett apa”, akinek mindent meg kell(ene) köszönni. És Petőcz nem felejt el az építkezést a balatoni telken. Aminek az emlékeit sokáig magában őrizgette. És most kiadja magából ezt legbelsőbb titkot, sorolva a gyerekkor ezernyi apjától ellesett gesztusát. Ahogy apja vigyázott rá, ahogy főzött neki. Felrémlik kirúgása az állásából, az eltanácsolás mindenhol, és a gyermek tehetetlensége: „nem tettem érted semmit”. S a végső állapot, a szélütés után a kórházi ágyon. „... magadra hagytunk azon kórházi ágyon...” S nehéz ezen túltenni magát. Ezen a felnőttkori büntudaton. A Biblia és a Talmud összecseng:

„Az Örökkévaló parancsa,
hogy ápoljuk szeretteinket...”

És ez a parancs elkíséri a költőt élete végéig, ahogy írja:

„az időmnek végezetéig.”

A múltvizsgálat folytatódik, ezúttal egy szerelmi viszony kerül teríték-re, a Keserű óda című versben.

Némi J. A.-s reminiscenciák tűnnek fel a nyitányban, de a ciklusból álló kompozíció alaposan végigtekint a viszony kritikus pontjain.

A „nem tölti ki senki a hiányod-űrt
senki, senki, senki.”

Ez a háromszori ismétlés súlyos nyomatékosítás, amely különös jelentőséget ad ennek a szakításnak. Ami még a költő életkedvét is elvette...

A letörő távozás végzetesnek és végletesnek látszik, ami már nem tér vissza soha. Nincs útlevél a másvilágra, nincs bocsánat. A kérdések és kétélyek zűrzavara zárja csak ezt a veszteséget. S nem csak a lélek, a test is hiányzik.

De nincs feloldozás, csak a képzelet csalóka játéka, az álmok, az elcsituló szívdobogás hozza vissza ezt a vigasztalhatatlan szituációt, köti le az elhalkuló figyelmet. Be lehet nyitni az „Üres szobába”, amely csak megerősíti a jóvátehetetlen veszteséget. A kínzó vágy azonban nem hagyja szenvedőt, a közelség és a távolság játéka sajátos vitustáncot lejtene, míg végre az éteri szerelem elcsitul egy feltétel nélküli odaadásban.

Rendkívül érdekesek a Petőfi-reminiscenciák, ezek valódi lírai remek-ek, a hódolat és megértés kísérletei/kísértetei.

A Szabadság, szerelem című verset dalszövegnek aposztrofálja, némi okkal. A felidézés lazán, könnyedén zajlik, azt is mondhatnánk: csuklóból. Az utcai kóborlás közben Petőfi „csak danolgat”. Ennek petőczös változata, hogy mind a kettő – szabadság, szerelem, kell a költőtársnak. A séta során „rövidül a száz esztendő”, s mindketten érettek a szabadságra és a szerelemre. Ez a monomániás ismételtetés adja a költemény báját, amiben a vállalt egységesülés lezajlik. Petőfi „feloldódása” a petőczy lí-

rában nem kegyeletsértés, hanem tiszteletadás, a kései utód kéznyújtása a feltorlódott időben. Ennek bizonyítéka a Merre vagy, Petőfi Sándor? című vers, amely újra hívja, idézi, szölongatja a kétszáz éve halottat, hogy újra szüksége lenne rá az országnak. A „kövérré” torzult versre nincs szükség, de Európa mozdulatlansága valóban aggasztó, mert itt csak „futas-idő létezik”, a menekülés lehetősége, a lefogott mozdulatlanságban. Az *Álomból olykor* című vers összegzi a kapcsolódást Petőfihez, Radnótihoz, amelyben nem aggodalom is megjelenik. Kinek a kora ez? Kít takar be végérvényesen az „idő pora”? A megidézett múlt, az álombéli jelenetek kinek mit üzennek? Már csak az álmok ígérnek – az otthonból – távozva csodát... A kötetben véget érnek a lázas, feldúlt önelemzések, a „misztérium” az elveszett társat szölongatja. A jó kis, „kényelmes” félelem borzolja a képzeletet, amiben végbemegy a házias reinkarnáció.

A lázadás, a kakaskodás lassan lecsillapul, s megszületik Az öregember verse – a reményhez, némileg Csokonai poétikáját idézve. Azért a makactság megmaradt, a felzavart múltból nem maradt más, mint én – ahogy a versből kitetszik. Az égi tünemények játéka egyre jó: hogy még játék – „ezen a tájon”. „Megjelennek az öregség »amplitúdói«, az „Elmúlik minden alkalom” lemondása hatja át költeményt. S az utolsó vers, az apavers párverse, az anya siratása, a Kaddis. A címadó vers is egy nagy élve boncolás, mélylélektani kísérlet annak igazolására, hogy a fiú méltatlanul bánt a szerető anyával. A költő felidézi a távozás idejét, amit „nem a megfelelő pillanatnak” tart... Egy olyan pillanatnak, amikor feltorlódna az anya terhei, a monomániás felsorolás tragikus teherré súlyosul, feloldhatatlan „végtelen szomorúsággá”.

Az elkésett bocsánatkérés ideje jött el, a feloldhatatlan büntudaté. Amit tovább növel az utolsó kórházi látogatás. Mely után a halál következik, de ezt a fiú nem tudja. A kábult álomból nem ébresztette fel az agonizáló anyát, s ezt sem bocsátja meg magának. Hogy nem búcsúztak el egymástól, ezt nem tudja feledni. Ez egy feloldhatatlan bűn, amely Örök-kévaló parancsa ellen vétkezik.

Ebben a zavartságban kellett elszakadniuk egymástól. Ezzel a megbánó penitenciával végződik a vers, az elkésett megbánás emberi szentenciával.

A címadó vers így nyeri el értelmét.

Visszatérve a kötet kezdetére: valamiféle lírai szintézist sugall az *anyáért, aki alszik* című kötet. A hagyomány és beatgesztusok összébékülnek, s bár a terjedelmes *A folyó felett* is rejteget vallomást, önelemzést, magára maradást, de ezt könnyedén, lazán teszi, s gyakran valamiféle szerepjátkozás keretében. az *anyáért, aki alszik* megrázóan hiteles, a költő betekintést enged magában hurcolt poklaiba. Én egyetértek Szepes Erikával, aki a *mocskos mesterség* című kötetében írt arról, hogy a dekonstruktivista irányzatok a személyességet igyekeztek kiűzni a Parnasszusról. Én úgy vé-

lem, ez nem sikerült, az a bizonyos klasszicizálódás gyakran megtérítette a lázadókat – József Attilától napjainkig –, és megtalált szintézis kibeszéli a legmélyebb titkokat is. Azt, hogy kik is voltunk valamikor, ilyen vagy olyan személyiségek, akik valamilyen jelet hagytunk a kor arculatán. Petőcz is bejárta ezt a kanyargós utat, s én meg vagyok győződve: sikerrel.

(Petőcz András: *az anyáért, aki alszik. Fekete Sas Kiadó, 2024*)

PÉNTEK IMRE

Levelek Újvidékről a második világháború idejéből

Az 1947-ben született Petneki Katalin nyugdíjba vonulását követően kezdett el foglalkozni édesanyjának, Petrich Katalinnak (a könyvben inkább Kató) a hagyatékával (levelek, különféle dokumentumok). A hagyatékban talált 1941 és 1946 közötti időszakból származó iratok történelmi/helytörténeti értékkel is bírnak, ugyanis ezek döntő többsége beszámol az akkor Újvidéken tartózkodó rajztanárnő (Petrich Kató) hétköznapijairól, így festve színes képet az akkori újvidéki oktatásról és kulturális életéről, de a tanárnő magánéletébe is betekintést nyerünk.

A mintegy százötven oldalas könyv az előszót követően öt részre tagolódik. Az első részben történelmi áttekintést olvashatunk a második világháborúban bekövetkezett impériumváltás újvidéki történéseiről, valamint megtudjuk, hogy Petrich Katalin 1941-ben hogyan került a Duna-parti városba. A magyar intézményrendszer megszervezéséről, a város akkori vezetéséről, továbbá a visszacsatolt Délvidékre küldött magyar alkalmazottak – köztük a szerző édesanyja – helyzetéről is rövid áttekintést kapunk.

A legerjedelmesebb egység a kötet második egysége, amely a *Munka és hétköznapiak (1941–1944)* címet viseli. Ettől a fejezettől kezdve a Petrich Kató által – főleg az apjának – írt vagy a neki címzett levelek kerülnek a vizsgálódás középpontjába, amelyekben az újvidéki oktatás 1941-es megszervezéséről és elindításáról, a diáklétszámról és az osztályok nagyságáról, a tanulók nemzetiségi összetételéről, és a rá háruló feladatokról, az ezek megvalósítására irányuló kihívásokról stb. értesülünk. Továbbá bemutatásra kerülnek a tanárnő lakhatási körülményei és az akkori életkörülmények – a levelek számtalan utalást tesznek az árakra, illetve a hiánycikkekre – is. Ebben az egységben kerül leírásra az újvidéki hideg napokként emlegetett razzia is, bár Petrich Kató ezeket a borzalmakat nem részletezi leveleiben – nyilván nem mert róluk semmilyen konkrétumot papírra vetni –, ugyanakkor a hagyatékában megtalálható a razziáról szóló hirdetmény, illetve a más visszaemlékezésekre történő hivatkozásokban utalásokat olvashatunk a razzia következményeire – az iskolákban megcsappant az izraelita vallású diákok száma stb. – vonatkozóan.

A harmadik egység Újvidék kulturális életének a bemutatására vállalkozik a tanárnő leveleinek a függvényében. Bár Újvidék Magyarországhoz való visszacsatolását megelőzően is léteztek már kulturális szervezetek – pl. a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség (DMKSZ) –, de a magyar nyelv és kulturális élet újbóli térhódítása csak ezt követően valósult meg. A Délvidéki Szépművéses Céh éppen a DMKSZ szárnyai alól nőtte ki magát, amely művésztelepet tartott fenn a városban. A céh tagjai voltak a képzőművészek is, s köztük volt Petrich Kató, a nemrégén Újvidékre helyezett rajztanárnő is, akinek a grafikáit, festményeit, akvarelljeit stb. többször is kiállították. A képzőművészeti élet mellett az újvidéki zenei élet is leírásra kerül, amely a szerző édesanyjának magánélete szempontjából is igen fontosnak bizonyult, mivel Újvidéken ismerte meg Petneki Jenő karnagyot, a későbbi férjét, aki 1942 és 1944 között a Délvidéki Konzervatóriumban tanított, kórust szervezett és hangversenyeket is adott. Az újvidéki zenei élet gazdagságáról több újság is rendszeresen beszámolt.

A könyv negyedik egysége az állami szolgálat befejezéséről és az újbóli otthonkeresésről szól. Ebben a fejezetben kerül bemutatásra az utolsó, igen rövid – 1943 novemberétől 1944 húsvétjéig tartó – újvidéki tanév, a néprajzi gyűjtőmunka és az ebből a célból tett utazás, valamint a Petneki Jenővel kötött házasság is. Az apának írt levelek ekkor megritkultak, de a csekélyebb számuk ellenére kiolvasható belőlük a bizonytalanság, valamint központi helyet kap bennük az apának a Budapest bombázásáról szóló beszámolóira való reflektálás. Megtudjuk, hogy az 1944-es újvidéki események következtében kiégett Petrich – akkor már Petneki – Katóék lakása, s hogy szinte mindenük odaveszett, ezt követően pedig gyakorlatilag földönfutókká váltak.

A könyv utóhangja jelenti az ötödik egységet, ami igen rövid, de lényegre törő. A Petneki házaspár életének későbbi alakulásáról informálódhatunk, továbbá megtudjuk, hogy bár az Újvidéken maradt kollégákkal a későbbiekben nem tartották a kapcsolatot, de az onnan Magyarországra emigráltakkal igen. Petrich Kató a háborút követően még néhányszor megfordult Újvidéken, s felkereste azokat a helyszíneket, amelyek meghatározták életének azt a néhány évét, amit a városban töltött. Tanítványai sosem feledkeztek meg róla, több osztálytalálkozóra is meghívták.

A könyvben mindvégig megfigyelhető az arra való törekvés, hogy a külföldre történelmi forrásoknak és elsősorban a lábjegyzetekben olvasható magyarázatoknak és forrásmegjelöléseknek fontos szerep jusson, mivel ezek által kerülnek a levelekben olvasható leírások, állítások, tények verifikálásra, alátámasztásra. A levél műfaja elsődlegesen a szubjektív meglátások terepe, a történelmi forrás egyik típusa is egyben, de egyéni meglátásai miatt a benne foglaltakat mindig megkérdőjelezzük, egészen pontosan a benne leírtak igazolása konkrétabb források bevonásával történik. Az *Újvidéki emlékképek* című kiadvány ezt az eljárást következte-

sen alkalmazza. Az elsődleges forrást a magántulajdonban lévő levelek, naptárbejegyzések, okmányok, kinevezésekről szóló iratok, fényképek és képzőművészeti alkotások jelentik, viszont számos korabeli – többnyire az interneten is fellelhető – újságcikkre, tanfelügyelők hivatalos jelentéseire, korabeli iskolai évkönyvekre, doktori disszertációkra, néprajzi kutatásokra stb. is hivatkozik, amelyek a magántulajdonban lévő forrásokat hitelesítik és kiegészítik. Minden fejezet végén fényképek találhatók, amelyek még inkább hozzájárulnak ahhoz, hogy a mai olvasó számára „életre keltsék” a levelekbe foglaltakat.

Petneki Katalin *Újvidéki emlékképek* című könyvét nemcsak azoknak érdemes felütniük, akik ismerik Újvidéket, hanem azoknak is, akik betekintést szeretnének nyerni az 1941 és 1944 között a visszacsatolt területeken tevékenykedő állami közalkalmazottak hétköznapijaiba, tevékenységébe, továbbá azoknak is, akik kíváncsiak az akkori – húsz év után ismételten újraszervezett – magyar intézményrendszer által felkínált oktatási, kulturális stb. lehetőségekre. Mindezekről elsősorban úgy szerezhetnek tudomást, hogy az adott időben a helyszínen tevékenykedő tanárnő beszámolóira/leveleire hagyatkoznak, de a leírtakhoz kapcsolódva számos más forrásba is betekintést nyerhetnek.

(Petneki Katalin: *Újvidéki emlékképek. Újvidék, Forum Könyvkiadó, 2022*)

CZINI ZOLTÁN

BENCE ERIKA

Nem kell okvetlenül megbocsátani, nem?¹

Jonathan Glazer *Érdekvédelmi terület* című 2023-as, többek között a legjobb nemzetközi filmnek járó Oscar-díjjal kitüntetett alkotása a holokausztfilmek kontextusában értelmezhető. Ezek közül is a *Schindler listája* (1993), Steven Spielberg klasszikusa képezi az összevetés legfontosabb mintáját. Az előbbi az auschwitzi rém, Rudolf Höss, utóbbi a pászói mészáros, Amon Göth családi, illetve magánélete eseményeit tematizálja, ám a láttatás perspektívája és módja különbözőképp történik. Spielberg filmjében a kollektív katasztrófában megnyilatkozó személyes sorsok tragédiája és rettenete alkotja a narratív szálát, amelynek háttérében bontakoznak ki előttünk Amon Göth és környezete (alkalmazottai, cselédjei, élettársa és barátai) életének eseményei. Az *Érdekvédelmi terület*ben a táborparancsnok családjának látszólag idilli hétköznapijaiba (baráti összejövetelek, ebédek, kirándulások etc.) nyerünk betekintést úgy, hogy egy jól kivethető, folyamatos meseszál helyett inkább utalásos jelenetek sora alkotja a narratívát, míg a világtörténelem egyik legborzasztóbb színhelye, az auschwitzi koncentrációs tábor látványa nem, csak félelmetes zajai (lövések, sikolyok, jajok) szűrődnek ki a családi ház átláthatatlanul magas kerítésfala mögül. Mindkét film felveti a kívülállók, a néma szemlélődők, például a családtagok, így Hedwig Höss, a feleség, illetve Ruth Irene Kalder, Göth élettársa szerepét és viszonyulását a történetekhez, különösen, hogy később ellentmondásos módon, főleg a tagadás és a bagatellizálás révén magyarázták személyes hozzáállásukat, és elutasították a cinkosság bűnét. Többnyire azzal védekeztek, hogy nem volt tudomásuk a borzalmakról, illetve hogy nem tehettek semmit ellene. Ruth Irene Kalder többek között azzal próbálta árnyalni Göth kegyetlenségét, hogy „a zsidók rettenetesen mocskosak voltak”, illetve csak azokat lőtte le, akik fertőző betegségben szenvedtek. (A mi nyelvünkre toluló, inkább felháborodott és rémült felkiáltás, mintsem kérdés az: „Milyen törvény az, amely szerint a betegeket, vagy akár a törvényen kívülieket meg lehet ölni!”)

Szerencsére egyik film sem közvetít egyértelmű történelmi leckét vagy közvetlen üzenetet, viszont a figyelmes néző számára nagyon is fontos megértési alapot jelenthetnek a mellékesnek tűnő jelenetek és utalások

1 *Érdekvédelmi terület*. Háborús filmdráma. Rendezte: Jonathan Glazer, 2023.

Schindler listája. Történelmi filmdráma. Rendezte: Steven Spielberg, 1993.

(Jennifer Teege–Nikola Sellmair: *Nagyapám engem agyonlőtt volna. Egy fekete nő szembenéz családjának náci múltjával*. Fordította: Nádori Livia. Park Könyvkiadó, Budapest, 2021)

összefüggései. Hedwig Höss spontán reakciói – ahogy nem firtatja a férje által hozott ajándékok eredetét, ahogy megfenyegeti a szolgálatában álló zsidó cselédet, vagy ahogy hisztérikusan mosdatja a gyerekeit, miután észreveszi, hogy emberi maradványok úsznak a folyóban – mind-mind arra utalnak, hogy valójában nagyon is tisztában van azzal, hogy mi zajlik a falak mögött, s hogy ezek az elvek nem állnak ellentétben saját nézeteivel. (A háború után – amikor a férje perében tanúként hallgatták ki – azzal védekezett, hogy csak háziasszony és feleség volt, a férje pedig parancsot teljesített.) Távolságtartó, külső nézőpontból felvett, látszólag hétköznapi, szerzői szempontból reflexió nélküli jelenetek szembesítenek azzal a tanulssággal is, hogy a borzalom árnyékában nem létezik boldogság, nem működtethető a családi idill akkor sem, ha nem veszünk tudomást róla, vagy nem vagyunk közvetlen részesei a történeteknek. Metaforikus értelemben: a rabszolgatartó sem lehet soha szabad, amíg elveszi mások szabadságát.

Véletlen egybeesés, hogy az *Érdekvédelmi terület* megtekintésével azonos időben került a kezembe a náci háborús bűnösök leszármazottainak súlyos örökségét és sorslehetőségeit (a személyes megéltség konzekvenciáin átszűrve) tárgyaló, *Engem a nagyapám agyonlőtt volna* című dokumentumregény, Jennifer Teege és Nikola Sellmair magyarul 2021-ben napvilágot látott könyve. Az első szerző az énelbeszélő, aki a történet főszereplője: Amon Göth unokája, míg a társszerző az eseményeket objektív szemszögből bemutató riporter, aki igyekszik az érintettségből adódó szubjektív érzelmi töltettől elvonatkoztatva megmutatni számunkra a történetek és a helyzetek tényyszerűségét. Az egyes szám első személyű beszédmodot ezért ritmikusan váltják azok a fejezetek, ahol a dokumentumokat vizsgáló és értelmező kutató tárgyilagosabb hangja érvényesül.

Jennifer Teege, a harmincnyolc éves, férjezett, kétgyermekes, tanult és intelligens, de identitásválságban szenvedő nő múlt depressziója akkor mélyül el ismét, amikor a müncheni könyvtárban véletlenül rábukkan az édesanyjáról (pontosabban: a vér szerinti anyjáról), Monika Göthről kiadott könyvre, amelyből kiderül, hogy a nagyapja nem volt más, mint a háborús bűnökért jogerősen elítélt és kivégzett Amon Göth. Imádott nagyanyja, Ruth Irene Kalder (később Göth) pedig a szadista rém szerelmes élettársa, aki élete végéig az ágya fölött tartotta a férfi bekeretezett képét, és miután a háború után kérelmezte a hatóságnál, s meg is kapta a család beleegyezését, felvette a férfi családnevét.

Jennifer Teege depresszióba taszító traumájának kiváltó oka a sokkoló felfedezésnél sokkal korábbi történetekben, valójában fogantatása és születése, nevelőotthonba, majd nevelőszülőkhöz kerülésének, illetve örökbefogadásának körülményeiben ismerhető fel. Ahogy elindul azon az oknyomozói úton, amelynek célja nagyanyja kapcsolatának, a lágerben történetekhez való viszonyulásának feltárása és értelmezése, nagyon

jól indítja saját traumatörténetének elbeszélését is. Ez az út értelemszerűen visszavisz Krakkóba és a hírhedt táborokba. Az oknyomozás legfontosabb tartalmi azonban mégsem csak ezek: nem csak a szörnyűségek és az áldozatok sorstragédiája, nem csak a tettesek rettenetes bűnei, hanem azok a kérdések, amelyek a kívülállók, a szürke kisemberek és tömegek szerepére vonatkoznak. Működhet-e egy rendszer önmagában, a rendszert hordozó, passzív állampolgárok, tömegek nélkül? Tehetett volna-e bármit is például Ruth Irene Kalder annál a néhány – miként azt a második elbeszélő értékeli – „félszívvel” tett gesztusnál, amit feljegyeztek róla? (Sikerült például elintéznie, hogy a szolgálatában álló zsidó cseléd lány testvérét ne szállítsák át Auschwitzba, vagy hogy egyszer megakadályozta egy fogoly bántalmazását, illetve „megfenyegette” Göthöt, hogy nem fekszik le vele többé, ha továbbra is az erkélyről lövöldöz a foglyokra.)

A könyv azonban nem hozza meg olvasójának a várt (katartikus) élményt. Kibicsaklik a történet, s leginkább azért, mert a primer elbeszélő mégsem képes önértékelési gondjaitól és identitásválságától elvonatkoztatni, s a holokausztban az egyetemes emberi sorskatasztrófát és tragikumot érzékelni. Az általa leírtakat olvasva ugyanis az lehet az érzésünk, hogy valójában nem a történések okait és természetét vizsgálja, hanem aktorai, azaz legközelebbi felmenői felmentésének lehetőségeit kutatja. Emberileg természetesen érthető ez a törekvése. Ha nagyanyja és – a reá testálódott családi örökség által – szintén traumatizált édesanyja magatartását és tetteit – hogy a születése után szinte azonnal nevelőotthonba adták, s hogy végül mindketten lemondtak róla – indokolhatná a genetika, a neveltetésük mikéntje, az erős ideológiai tömeghatás vagy az Amon Göth-történet kiváltotta poszttrauma, akkor nem kellene szembesülnie azzal a lehetőséggel, hogy azért nem kellett nekik, mert nem szerették, s az sem kizárt, hogy épp azért, mert félvér. Maga mondja ki, hogy „náci gének pedig nincsenek”, ezért mentségeket keres, és apró, felületes gesztusokat nagyít fel. Nagyanyja ragaszkodását a világ egyik leggonoszabb emberének emlékéhez megpróbálja a férfi iránt érzett múlhatatlan szerelemmel, vér szerinti anyja elutasító magatartását a körülmények kedvezőtlen összjátékával magyarázni: Monika Göth viszonylag korán szembesült az igazsággal az apja kilétét illetően, ezért kora fiatalságától kezdve küzdött a rettenetes örökséggel. Anyja agilis és nárcisztikus személyisége kisebbségi komplexusokat ébresztett benne, dolgozó anyaként, szülési szabadság hiányában nem volt képes a csecsemőjéről kellőképp gondoskodni, első férje, második lányának apja pedig bántalmazta. Ugyanígy nagyítja fel apró (és felületes) gesztusait, amelyekben a szeretet és a hiányérzet jeleit igyekszik felfedezni. Hogy az örökbefogadásáig olykor Irenénél töltött egy-egy napot, néha üdvözlőlapot és kisebb ajándékokat küldenek neki, amit nevelőszülei nem adnak át számára. Legalábbis nem azonnal, s ezzel alapot adtak az önértékelési gondokkal küszködő kamaszlánynak,

hogy ellenük forduljon, de az érett asszonynak is indokot ahhoz, hogy nagyanyja vélt szeretetének emlékébe kapaszkodjon, illetve hogy édesanyját felmentse a szeretetlenség és az elutasítás vádja alól. Miközben a valóság egészen más képet mutat. Monika Göth már a kezdet kezdetén, a nevelőotthonban sem látogatta rendszerességgel a kisgyermekét, amit az otthon egykori nevelőnője a felnőtt Jennifernek is megerősített. Ruth Irene Göthben – néhány „cuki” gesztuson túl – fel sem merül az a gondolat, hogy unokája nevelésében bármilyen szerepet vállaljon. Az anya – a hetvenes évek táján még rendkívül szokatlan – történetében, hogy fekete férfitől születik gyermeke, még véletlenül sincs benne a náci felmenőkkel szembeni lázadás vagy elveiknek tagadása, csak a meggondolatlanság és a nemtörődomség. Második gyermekét, a német apától született Charlottét például eszébe sem jut örökbe adni, noha egzisztenciális értelemben talán még rosszabb helyzetben van, mint Jennifer születésekor.

Ruth Irene Göth természetesen nem volt gonosztevő. Legalábbis közvetlenül soha nem vett részt azokban a cselekményekben, amelyek Amon Göthöt terhelik. De néhány felületes gesztuson kívül nem is tett ellene semmit, mi több, élvezte a férfi pozíciója nyújtotta előnyöket. Hiú, narcisztikus és lelketlen személyiség benyomását kelti. Vagyis épp a fordítottja annak, amit Jennifer Teege, az unoka hinni szeretne róla. Ruth Irene Kalder nem azért lett azzá, amivé későbbi életében vált, mert egykor a szadista gonosztevő élettársa volt, hanem azért lehetett Amon Göth társa, mert eleve felületes, önző és kislelkű személyiség volt.

Matthias Kessler *Ich muss doch meinen Vater lieben, oder?* (Az apámat szeretnem kell, nem?) címmel írt könyvet Monika Göth életéről. 2002-ben látott napvilágot. Jennifer Teege kezébe feltehetően 2008 táján került. A *Nagyapám engem agyonlőtt volna* 2013-ban jelent meg német nyelven. Mindkettő teátrális és hamis argumentummal (kérdéssel, illetve állítással) indít. Igaz, Monika Göth neveltetése valóban alárendelődött anyja Göth iránti feltétlen rajongásának, illetve mérgező anyai magatartásának, és reá szakadt az a – nácik első generációs leszármazottai esetében szinte általános érvnyű – traumatikus élmény, amit a szülők (és a nagyszülők) holokauszt idején vallott nézeteinek és tanúsított szerepének felismerése idéz elő. Másokkal ellentétben azonban Monika Göth mintha nem akarna egyértelműen leszámolni ezzel az örökséggel. Amikor Helen Rosenzweig holokauszt túlélővel, Göth egykori, a Spielberg-filmben is szereplő, megalázott, bántalmazott cselédjével találkozik, azokkal az átlátszó érvekkel mentegeti az apját, amelyeket anyjától hallott. Fel sem merül benne azok igazságértékének megkérdőjelezése, miként a zsidó vallás és entitás megismerésének lehetősége sem, aminek eredményeképp megszabadulhatna azoktól az előítéletektől, amelyeket felmenői (a náci ideológia nyomán) beléplántáltak, például, hogy a zsidók „mocskosak” voltak. Az sincs ellenére, hogy unokája, Charlotte fia egyik utóne-

ve Amon legyen. Esetében nem lehet releváns az a magyarázat, hogy az Amon csak egy egyiptomi, illetve héber eredetű név (miként az Adolfnak való elnevezés is visszatetszést kelt bennünk; legkevesebb, hogy műveletlen és ostoba elhatározásnak minősítjük).

Jennifer Teege és Nikola Sellmair, több más típusú szekunder irodalom mellett, áttekint és értelmez náci utódok élettörténetét bemutató dokumentumokat is. Ezek igen sokféle képet mutatnak, illetve magatartást és utótörténetet világítanak meg számunkra a radikális elutasítástól a hárítás és a tagadás, ritkább esetben a kultuszalkotás kísérleteiig. Niklas Frank – Hans Frank, Hitler lengyelországi helytartója fiának – a szüleiől írt könyveiről azt mondja Teege, hogy nem tudta végigolvasni őket, mert „Nem is a szüleiéről szólnak, hanem arról, hogy ő hogyan szenved az apja és az anyja miatt.” Miközben nekünk, a *Nagyapám engem agyonlőtt volna* olvasónak is hasonló észrevételünk lehet: a könyv nem elsősorban – miként azt hinnénk – a náci leszármazottak terhes családi örökségéről, a bűnökkel való szembenézés, a feldolgozás és a továbbélés lehetőségeiről szól, hanem az örökbeadott gyermek traumájáról, identitásválságáról és frusztrációiról, amelyek sokkal régebbi keletűek annál, mint amikor tudomására jutott, hogy Amon Göth unokája. Nemcsak azok a nagyon is érthető önértékelési komplexusok vannak benne, amelyeket egy, a szülei által elhagyott gyermek érezhet, amiért nem volt eléggé fontos és szerethető a felmenői szemében, de a gyermekkorának elbeszéléséből az is kiviláglik, hogy gondot okozott számára mássága is. Hogy bőrszíne miatt első látásra is nyilvánvaló volt, hogy örökbe fogadták – noha nevelőszülei ezt bemutatásakor sohasem hangsúlyozták. A természetes kamaszlázadásokat esetében az is erősíti, sőt, esetenként túlhevíti, hogy nem tud mostohafivéreivel a tanulásban és az iskolai eredményekben lépést tartani; később Párizsban sem veszik fel az áhított művészeti iskolába. Azt, hogy izraeli tanulmányai egy véletlen ismeretségnek, s nem valamiféle, a náci örökséggel szembehelyezkedő magatartásnak köszönhető, nincs okunk kétségbe vonni, hiszen Jennifernek ekkor még nincs tudomása családjá szörnyű múltjáról. Épp ezért furcsa számunkra, hogy amíg mások meg szeretnének szabadulni tőle, tagadnak vagy hárítanak mindenféle élményközösséget, ő mintha egyenesen „bele szeretne gyalogolni” ebbe. S ez azért furcsa, sőt érthetetlen jelenség (nagyjából zsidó barátaiból is ilyen reakciót vált ki vallomása), mert ő sohasem volt közvetve kitéve ennek a hatásnak. A nagyapjáról harmincnyolc éves koráig még csak nem is hallott, az anyja pedig egyenesen kizárta családjá és a saját életéből; néhány felületes együttléten, kellemetlenné alakult találkozáson kívül továbbra is elutasít mindenféle sorsközösséget vele. Nevelőszülei viszont nyitott és haladó szellemiségben nevelték. Érthetetlen, hogy magatartásával és a múlt felismerésére adott válaszaival épp őket büntette. Legalábbis addig, amíg nyilvánvalóvá nem lett számára is, hogy ragaszkodásukat és

szeretetüket mégsem cserélheti le biológiai anyjának identikus érzéseivel, mert azok nem léteznek.

A könyv, amellet, hogy a történet feldolgozása és kiírása segíthetett az énelbeszélő identitásválságának legyőzésében és depressziója feloldásában, ezért inkább egyfajta terápianapló, csak közvetve kapcsolódik a náciizmus utótörténetéről szóló irodalomhoz, miközben nem, vagy alig produkál hiteles válaszokat olvasója számára. A holokauszt áldozatainak rokonaival, a túlélők leszármazottaival való plaszóvi találkozása pedig megrendezett és színpadias, a róla szóló részletes beszámoló erősen modoros. Miként a könyv címe is kimódolt, hiteltelen. Noha valóban benne rejlik az elbeszélt történetben az a paradoxon, hogy egy szadista nácinak fekete unokája születik, az állítás valójában irreális feltételezéseken alapul, hiszen ha Göth, ne adj' isten, valamilyen módon elkerülte volna a sorsát, a jelzett szituáció soha létre sem jöhetett volna.

Nincs tudásom a genetikai öröklődés természetéről, miként azt sem tudom, hogy a gyermeke nevelésében nem vagy csak felületesen részt vevő anya átadhatott-e bizonyos gesztusokat vagy mintákat a gyermekének, de a Monika Göth sorsáról szóló könyv címében is hasonló oximoron rejlik. Tényleg szeretni kell-e egy apát akkor is, ha az a világtörténelem egyik leggonoszabb embere volt? A vérségi kötelék felülírhat-e olyan bűnöket, mint a tömeggyilkosság vagy mások saját kezű kínzása és meggyalázása? Az én válaszom: határozott NEM.

KOLLÁR DÁVID

Városi fények útvesztője

Nem mertem szólni a városi zajnak,
hogy
elcsitult
a kora esti forgatag.
Hogy eltűnt – túlzás.
Bármerre jártunk,
elkerülhetetlen volt az elhallgatás.
Néztük kíváncsian,
átmentünk a hídon,
visszafordultunk a parkból,
titokzatos ügyetlenséggel.
Nem sokáig maradt a csend,
mi egy kicsit mégis,
mert nem mindennapi
látvány a város lüktetése.
Hiába kerestük, hiába vártuk,
hiába figyeltük a fényeket,
amint eltűntek.
A te arcod nyugalom.
Az én szívem a világ legzavarosabb tava.
Emiatt van, hogy még mindig halljuk,
csak halljuk a hangokat,
és mindig váratlanul,
egy elfeledett emlék dallamait,
amelyek azt sugallják,
hogy minden rendben
a csennel,
békés, szürkületi,
hibátlan nyugalomát örökre
magamba zárva,
hogy a városi élet
hangulata megváltozik.
Ilyen, ha nem tudom pontosan,
mit érzek, és végképp nem,
hogy meddig marad még így.
Egy ponton talán mégis be kell majd ismerni,

hogy változni kell,
és semmilyen váratlan fordulattól
nem lesz más a megszokott,
különös felelősség:
az, hogy minden úgy van, ahogyan van.
És nincs olyan
zene,
könyv
vagy messzi város,
ami felülírhatná
azt a bizonyos *nyugalmat*.
Mennyivel könnyebb az önsajnálát
ahelyett, ami tényleg kéne':
Ismeretlen nyelveken
suttogni
a visszhangoktól
terhes éjszakába.
Nézni az alkonyi égbolt
ezerszer megfestett derengését
és megszokássá tenni veled
a mindennapok tomboló álviharát.
Azt mondják
a csend a zaj ellentéte.
Bár ez szinte ugyanazt jelenti,
mint ha a rádió azt mondaná,
hogyan a hajnal csendje kékes.

Csengett, Mylord?

Estétként ugyanaz a rituálé,
csendben, az idő megáll,
Ivy a teáskannát hozza,
mintha minden éjjel újraéledne a múlt.

Lord Meldrum mosolya mögött
aggodalom, mint egy régi festmény,
minden ecsetvonás egy titok,
amit sosem fogunk megtudni.

Alf a sarokban, egy lépéssel előrébb,
könnyű szavai, mint szélsusogás nyári
lombok között,

és mi is szélsusogás vagyunk,
egymás felé, egymás ellen.

Mrs. Lipton a konyhában rendezi
a teáscsészéket, a porcelán halk koccanása
olyan, mint a közös emlékek zaja,
amit csak mi hallunk, senki más.

Twelvetrees komolyan néz ránk,
mint aki mindent látott már,
de sosem mondaná el,
az ő csendje a mi titkunk is.

A hálószoza fényében ülünk,
a sorozat képei összemosódnak
a mindennapokkal.

Minden este újraírjuk
a történetet,
egy mozdulat, egy pillantás,
egy apró nevetés.

A ház, ez a régi kastély,
lépcsői az otthon grádicsai,
minden szoba egy titok,
minden ajtó mögött egy újabb elbeszélte tanulság.

És amikor a záró képkocka elhalványul,
és a világ újra a miénk lesz,
még egy pillanatra ott maradunk.

Mint a teáscsészében maradt utolsó csepp,
amit csak mi értünk,
vagy a kanapé párnái közé rejtett morzsák,
a történetek, amik megszakadnak, majd újraindulnak,
ahogy a szív egy pillanatra megáll, mielőtt újra verni kezdene.

KISS OTTÓ

Apróságok

Az asszony éppen úgy viselkedik, mint egy óvódás, gondolta azokban a napokban a tréner. Egy óvódás, aki géppisztolyt kapott a kezébe, és amikor kedve tartja, lövöldözik vele a lakásban. Jól látható, hogy nagyon élvezi, a három gyerek és ő pedig igyekeznek jó képet vágni hozzá, mosolyogni rá, hogy mutassák, milyen kedvesek és engedelmesek, nehogy beléjük eresszen egy-egy sorozatot.

Mindnyájan örültek, ha távol lehettek tőle. A nagyobbik fiú, aki akkoriban már nem úszott, először fociedzésekre járt a trénerrel, de hamar kiderült, hogy ez nem az ő sportja. Azután néhányszor kibicikliztek kettesben a városszéli íjászokhoz, később a tréner felhívta az asztalitenisz-edzőt, akit gyerekkora óta ismert. A pingpong tetszett a fiúnak, néhány hónapig odajárt, míg az édesanyja be nem íratta a zeneiskolába nagybőgőre, a kisebbik fiút pedig citerára. Attól kezdve a nő kísérte őket a délutáni foglalkozásokra, a tréner csak a kislányt vitte óvoda után játékos angolra, gyerekbalettre és néptáncra. Nagyon élvezték az együttlétet, ha jó idő volt gyalog vagy biciklivel mentek, hazafelé mindig betértek süteményért a bioboltba, ha meg rossz idő volt, és autóztak, sokszor előfordult, hogy megálltak a tömbházuk előtt, és mielőtt felmentek volna a lakásba, még jó félóráig gyerekdalokat hallgattak cédéről, vagy egyszerűen csak beszélgettek. Egy ilyen alkalommal, amikor kettesben sétáltak valamelyik foglalkozásra, kérdezte meg a kislány, hogy anya vajon miért kiabál annyit velük, miért olyan ellenséges mindig mindnyájukkal.

– Biztosan csak ilyen a természete – felelte a tréner.

– De én tudom a megoldást is – mondta a gyerek.

– Elárulod? – kérdezte a tréner.

– Persze – felelte a kislány. – Vegyél neki egy olyan piros szívet, amit nekem vettél. Csak ne csokiból legyen, hanem kőből, mert akkor sosem fogy el. Megígéred?

– Megígérem – felelte a tréner, és másnap tényleg beszerzett egy szívet. De kőből csak sárgát kapott, ezért úgy döntött, befesti.

A következő délelőtt jó alkalomnak tűnt, mert a tanárnőnek be kellett mennie az önkormányzathoz. Előkészült hát a festéshez a konyhában, ám arra nem számított, hogy az asszony szinte azonnal visszaér, ráadásul elég idegesen.

– Te meg mit csinálsz itt? – förmedt rá a férfin. – Tüntesd el ezeket azonnal, mert különben kidoblak velük együtt – mondta, és kifordult a konyhából. Így aztán a szív örökre sárga maradt.

Ekkor határozta el először, hogy nem tesz több kísérletet a kompromisszumra. De aztán mégis mindig engedett a nőnek, mert mindig voltak enyhítő körülmények. Vagy legalábbis azt akarta hinni, hogy vannak.

Ebben az önkormányzati ügyben például később kiderült, hogy az asszony azért ért olyan hamar haza, mert aznap csak időpontot kapott, magát az ügyet nem tudta elintézni. Néhány nap múlva pedig, amikor a kislány rákérdezett a piros szívre, a tréner még jobban megenyhült.

Először megmutatta a lányának, hogy sajnos csak sárgát kapott a boltban, aztán megbeszélték, hogy bizonyára be lehetne festeni pirosra, de nem volna szerencsés, mert úgy már nem lenne az igazi.

Miután ebben megegyeztek, a kislány felemelte a jobb kezét, és azt mondta:

– Nem baj, apa! Nekem mindig itt lesz ez a szív, ha be kell fordulnunk valamerre!

Nevettek, aztán a tréner a nyakába vette a kislányt, és átölelte.

Nem veszítheti el ezt a gyereket, gondolta akkor, és tudta, hogy mindkettőjük fejében ugyanaz jár: régebben, még másfél-két éves kora körül tanította meg a kislányt arra, hogy amelyik kezén a szív alakú anyajegy van, az a jobb, a másik a bal. Ha gyalog vagy biciklivel mentek, és fordulniuk kellett, a kislány csak ránézett a kezére, és tudta, hogy merre van a helyes irány.

Azokban az időkben az ilyen apró örömök segítették át sok mindenen.

Ezekért a pillanatokért érdemes volt kitartani, gondolta most is. Hisz a kettesben eltöltött idő azért alapvetően nem változtatta meg a helyzetet, a tanárnő a manipulációk gazdag tárházával, a hatalomgyakorlás legváltozatosabb eszközeivel továbbra is sakkban tartotta őket. Olykor az egész családot, olykor csak egy-egy gyereket, de leggyakrabban a trénert.

Volt olyan, hogy a nő kikérte valamiről a véleményét, aztán épp az ellenkezőjét cselekedte. A férfinak először fel sem tűnt, de amikor az asszony már annyira látványosan mutatta, hogy mit tesz, akkor persze észrevette. Ezután vagy nem mondott véleményt, vagy épp az ellenkezőjét mondta, mint amit szeretett volna, ám egyik változat sem vezetett eredményre, mert olyankor a nő vagy azzal vágott vissza, hogy kérdeztelek, de te nem mondtál semmit, vagy azzal, hogy azt mondtad, így legyen, hát így is lett. Ezután újra próbálkozott a valódi véleményével, ám olyankor az asszony megint mindig annak az ellenkezőjét cselekedte.

Volt úgy, hogy hazugságon kapta a nőt, de akkor az egy újabb hazugsággal bújt ki a helyzetből. Az sem zavarta, ha ez az újabb nagyon átlátszó: szemrebbenés nélkül mondta még akkor is, ha történetesen meghazudtolta vele saját magát.

A régebbi hazugságai is kiderültek szép sorban, ha olykor csak véletlenül is. Azt például, amit az első találkozásukkor állított a trénernek, tudniillik, hogy a férje soha nem ment közösen a családdal sehova, és

nemhogy külföldön, de még az országban sem voltak sehol együtt, éppen a gyerekek cáfolták meg, igaz, akaratlanul.

Egyik délután Európa-térkép került a konyhaasztalra, a fiúk hozták valahonnan, aztán versenyezni kezdtek, hogy vajon melyikük talál meg rajta több várost azok közül, ahol már jártak. Sorra mutogatták a helyeket, közben pedig azt kérdezték az édesanyjuktól, hogy emlékszik-e, amikor együtt voltak vele és apával itt meg itt meg itt, és csak bökdösték a térképen a magyar és a külföldi városokat egymás után Ausztriától Németországig mindenfelé.

– Nekem azt mondtad, hogy soha sehol nem volt együtt a család – vonta kérdőre a nőt a tréner néhány órával később, amikor kettesben maradtak.

De megkapta ő is ugyanazt, ráadásul szemtől szembe:

– Igen, és veled sem voltunk soha sehol!

Hiába sorolta a közös kirándulásokat, a közös szánkózásokat és mozi látogatásokat, az Ó-Körös szabad strandját, a városi strandfürdőt, a többszöri Balatont, Párizst, a Fekete-tengert, az asszonyt nem érdekelték a tények.

A tanárnő a múlt folyamatos átírása és a jelen érdekei szerinti felülírása mellett továbbra is minden más elképzelhető eszközt bevetett a kapcsolatuk rombolására. Mindennaposak voltak a tréner bosszantására tett kísérletei, és amikor alkalma kínálkozott a férfi átverésére, azzal minden esetben élt. Ha pedig éppen nem adódott ilyen alkalom, akkor akár nagy energiákat mozgatva is teremtett magának megfelelő helyzeteket. Ugyanakkor egyre kevésbé vette emberszámba a férfit, és amikor tehetett, igyekezett bűntudatot kelteni benne. Semmi sem volt neki elég jó, amit a tréner csinált. Ha otthon volt, azt kérdezte tőle, miért nem megy valahová, ha a pályára vagy a serdülőcsapatának hétvégi meccsére indult, azt, hogy miért nem képes otthon maradni.

Egy ilyen hétvégi alkalommal, amikor idegenben játszott a csapat, és az asszony nagyon is jól tudta, hogy a tréner aznap nem lesz otthon, elhívta távol élő édesapját, hogy segítsen neki átrendezni a lakást, mert egyedül nem bírja. Mire a tréner hazaért, az összes bútort áttologatták egyik helyről a másikra, és azzal fogadták őt, hogy milyen férfi az, akire a családja éppen akkor nem számíthat, amikor a legjobban szükség volna rá. Hiába tiltakozott, hiába mondta, hogy egész héten itthon volt, és egész jövő héten is itthon lesz, ez az egyetlen nap, amikor a csapattal kell lennie, és hogy ezzel a nő is tisztában van, az kinevette.

Évente néhányszor jártak ők is a tanárnő szüleinél.

Egyik ilyen alkalommal, amikor még nem volt meg az új autó, és az asszony nem szeretett volna vonatozni, a tréner a klubelnököt kérte meg, hogy vigye el őket. Az úton kisebb balesetet szenvedtek, de csak az au-

tóban keletkezett százezer forintos kár, amit aztán a tréner ki is fizetett a klubelnöknek. Nemcsak azért, mert annak ellenére, hogy nem ő volt a hibás a koccanásnál, ezt a pénzt külföldön rendkívül nehéz lett volna behajtania, hanem mert a tréner így gondolta tisztességesnek, hisz ők kérték meg az útra. A tanárnő mást gondolt erről, szóvá is tette a trénernek, hogy miért csinál úgy, mint egy idióta, miért fizet, ez nem az ő problémája, de ebben nem értettek egyet. Ahogy egy másik út kapcsán abban sem, hogy más ajándékát illik vagy nem illik ajándékba adni. A tréner szerint az a minimum, hogy előtte tudatni kell az érintett féllel a szándékot.

Akkor már megvolt az autó, azzal utaztak hát a tanárnő szüleihez, aztán, amikor megérkeztek, a tréner döbbenetn nézte végig, ahogy a párja előveszi azt a hatalmas tégely krémet, amit a klubelnök neki hozott ajándékba a fájó vállára néhány nappal azelőtt svájci útjáról, és nagy ölelgetések közepette átnyújtja az édesanyjának azzal, hogy ez egy drága svájci krém, használja egészséggel.

– Bizonyára a kenőcs sem volt olcsó, de nem is azért adom, hanem mert te mindig gondolsz rám! – mondta az édesanyja kevéssel később az ebédlőasztalnál, amikor kiszámolta, és a lánya kezébe adta azt a százezer forint költőpénzt, amit neki szánt.

A tanárnő elégedetten mosolygott a trénerre, aztán meg az édesanyjára.

A hazaúton azért megemlítette neki, hogy legalább szólhatott volna, mi a szándéka a krémmel.

– Nincs jogod illet kérni, hiszen egy család vagyunk – felelte a nő.

Igen, ha az érdeke úgy kívánta, akkor mindig egy család voltunk, ellenkező esetben soha, gondolta most a tréner. A tanárnő szerint ilyesmihez neki nem volt joga. Joga volt viszont addig és még akkor is mosogatógépet ki- és bepakolni, konyhát takarítani, virágokat öntözni, fenekeket törölni, pelenkázni, öltöztetni, cipőket bekötni, ágyazni, fürdetni, mesét olvasni, szemetet levinni, tejet felhozni, meggyet és barackot magozni, krumplit és almát hámozni, lemenni a reggelihez a boltba friss péksüteményekért, szendvicset, teát, kakaót és kávét készíteni, muskátlikat metszeni, bevásárolni, bicikliket pumpálni, játékokat összepakolni, a nagyfiú szétdobált papír zsebkendőit összeszedni, de ahhoz nem volt joga, hogy azt mondja a nagyfiúnak: szedd össze a zsepiket a szobádban.

Nem volt joga ahhoz sem, hogy a kislánya első fogászati kezelésén jelen legyen. Ahhoz joga volt, hogy elvigye őt és az asszonyt a rendelőbe, a fogorvosi ajtónál azonban nem mehetett tovább, mert a nő közölte, hogy ne menjen be velük, egyedül is tudja majd fogni a kislánya kezét.

A tanárnő aznap sem engedte a tréner a lánya közelébe, amikor az megsütötte az állát a szendvicssütőből kivett forró tányérral. Ő ugrott, hogy azonnal hideg vizet vagy jeget tegyen a gyerek állára, de az asszony

elállta az útját. A kislány sírt, a tréner kérdezgette, hogy megsütött-e a tányér, nem sütötte meg, felelte az asszony, és továbbra sem engedte őt a lánya közelébe. Mire a kislány abbahagyta a sírást, és végre ki tudta mondani, hogy igen, megsütött a tányér, már hólyagos volt az álla. Az anyja csak akkor vitte a csaphoz, hogy hideg vizet engedjen rá, miközben közölte a férfival, hogy nem kell beleszólnia, ő is tisztában van vele, hogy mit kell ilyenkor csinálni.

A tanárnőnek voltak gondjai a villanykapcsolóval is. Tudniillik, hogy mikor kell lekapcsolni, mikor nem. A tréner természetesnek vette, hogy ha kijön egy helyiségből, lekapcsolja maga után, az asszony szerint soha nem kell, mert a kapcsolgatással többet fogyasztunk, mintha égve maradnak a lámpák. Ezért többnyire az egész lakásban égett a villany. A tréner tudomásul vette, ám voltak számára szélsőségesnek tűnő esetek, amikor is megpróbált ellene tenni, kevés sikerrel.

Az asszony és a gyerekek meccset nem néztek a tévén, és a nő azt sem szerette, ha a tréner nézi. Amikor megpróbálta, a nő sosem hagyta szó nélkül, olyanokat mondott, hogy ha nincs más dolgod, adok én neked munkát, és hogy ő sem néz tévét napközben. A tréner felhagyott hát ezzel a szokásával.

A világbajnokság nyitómeccsét és a világbajnoki döntőt viszont szerette volna megnézni, és ezt előre megmondta az asszonynak. Most már tudja, hogy hiba volt, mert valahogy úgy alakult, hogy éppen a nyitómeccs kezdetére, este nyolcra hozták meg a négy láda meggyet, amit az asszony rendelt egy héttel korábban. Így aztán mindketten egész este magoztak a konyhában, mert a szobát mégsem lehetett összefröcskölni meggyelével, ezt a tréner is belátta, a gyümölcs pedig már olyan rossz állapotban volt, hogy nem érte volna meg a reggelt, sürgősen üvegekbe kellett hát tenni. A szobában ugyan ment a tévé, a tréner hallotta is a meccset, és a góloknál berohant, hogy legalább az ismétléseket lássa, de ez így mégiscsak nagyon messze volt a meccsnézéstől, hisz nem látta, hogy mi történik a pályán, nem látta a csapatok taktikáját, nem bírt belőle profitálni az edzői munkájához. Ezt szóvá is tette az asszonynak, aki, legalábbis akkor úgy tűnt, megértette a tréner helyzetét, viszont nem tudott mit tenni, hisz a férfi azt mégsem várhatta el, hogy a nő egyedül dolgozzon a konyhában, míg ő meccset néz.

A másik eset extrémebb volt, és a tréner azután már nemcsak gyanította, de biztosra is vette, hogy nem véletlenül hozták épp a nyitómeccs estéjén a meggyet. Azt ugyan nem értette, hogy miért kell ezt így csinálni, hogy a nő miért fordul folyamatosan ellene, de nem tudott vele mit kezdeni.

Történt, hogy a világbajnoki döntő napjának délutánján az asszony elvitte a kislányt egyik ovis társához, illetve a szüleihez. Egész estig ott ját-

szott, és néhány perccel azelőtt, hogy elkezdődött a mérkőzés, a nő szólt a trénernek, hogy hozza haza a kislányt.

– Én vittem, te hozod! Ez így igazságos! – mondta.

Ezzel nem volt különösebb gondja, felöltözött, és elment érte.

Amikor hazaértek, azt látta, hogy az asszony a két fiúval bent ül a nagyszobában, és nézik a tévét.

– Mi történt? – kérdezte. – Sosem szoktatok meccset nézni.

– Ez nem egyszerű meccs, ez a világbajnoki döntő – mosolygott rá az asszony.

A tréner éppen csak levette a cipőiket az előszobában, hogy ők is beüljenek a tévé elé a nagyszobába, amikor a kislány közölte, hogy szomjas. Előbb kiment hát vele a konyhába, hogy vizet töltsön neki, és amikor befelé jöttek, lekapcsolta a villanyokat, mert nemcsak a nagyszobában égtek, az asszony ugyanis villanyfényben szeretett tévézni, hanem mindenütt a lakásban: a konyhában, az előszobában, a fiúk szobájában, a kislány szobájában, a fürdőszobában és még a vécében is.

Eszébe sem jutott, hogy ebből gond lehet, hisz a nagyszobai kapcsolóhoz nem nyúlt, a többi helyiségbe pedig a meccs végéig úgyse mennek, gondolta. Csak akkor értette meg, hogy mindez nem véletlenül alakult így, tudniillik, hogy a világbajnoki nyitómeccset és a döntőt sem tudta végignézni, amikor beért a kislánnyal a nagyszobába, és az asszony felállt a kanapéről, átment a lakáson, és az összes villanyt felkapcsolta, majd mosolygva visszaült a tévé elé.

– Azért kapcsoltam le, mert úgyis itt vagyunk még jó ideig – magyarázkodott a tréner. Bár akkor már világos volt előtte, hogy itt nagyobb a baj, az asszonnyal valami komoly gond van. Ezt csak megerősítette benne a tény, hogy látta a nő szemében az elégedettséget, amivel nyugtázza magában, hogy a tréner végre megértette, milyen zseniálisan vágta őt át. És hogy ezt kétséget kizáróan tudassa is a férfival, megengedett magának egy hosszú mosolyt, amiből ő megértette azt is, hogy nincs remény.

Azt már évekkal azelőtt észrevette, hogy a nő nemcsak őt, mindenki mást is lenéz. Később azt is kénytelen volt tudomásul venni, hogy az asszony alkalmankénti szeretetteljessége csak színjáték, kizárólag a kapcsolatok megszerzésére irányul, és ebben nagyon céltudatos. Csakis azokkal kedves, de azokkal nagyon, elhalmozza őket ajándékokkal, akikre valamikor szüksége lehet. Úgy szemléli a világot, hogy akit benne ki lehet használni, azt ki is kell használni – aki pedig nem így cselekszik, az lúzer, az asszony szóhasználatával élve: idióta.

A nő információkat nem közölt vele, ő maga viszont állandóan információkat gyűjtött, amelyeket aztán rendszeresen felhasznált a tréner ellen. Néha durván, néha egészen kifinomult módszerekkel manipulált, projektált és zsarolt. A tréner előtt az is világos lett, hogy az asszony soha

nem az adott probléma megoldására törekszik, ellenkezőleg: cselekedetei mindig a másik fél személye ellen irányulnak, amivel még több konfliktust gerjeszt. Persze nem célja a konfliktusok megoldása sem, a célja a másik fél feletti dominancia megszerzése, a tréner esetében akkor már megtartása, hogy folyamatosan kihasználhassa őt, hisz világos volt az is: a férfi azért, hogy a kislánya közelében maradhasson, mindent vagy legalábbis sok mindent képes eltűnni.

A tréner igyekezete ellenére egyre sűrűbbek lettek hát a konfliktusok. Az asszony továbbra is úgy viselkedett, mintha nem volnának közös érdekeik, mintha a férfi az ellenfele volna. Kereste a határokat, akár egy kisgyerek: mi az, amit a tréner még képes eltűnni, mi az, amit már nem. Az egyik pillanatban agresszív volt vele, a másikban rettentően kedves – ő nem is értette, hogyan képes valaki ilyen hirtelen váltani, ráadásul gyakran naponta többször, mindig úgy, ahogyan a pillanatnyi érdekei kívánják. Bár lehet, hogy ezek a hangulatváltások azért nem mindig voltak tudatosak, gondolta. Akkor például, amikor a nő nyájassága, állandó netvetgélése, látszólagos jókedve, amiről a férfinak végig az volt az érzése, hogy csak egy póz, sokszor egyik pillanatról a másikra, minden átmenet nélkül dühhé változott.

Ilyenkor féltek tőle.

Sem ő, sem a gyerekek nem tudták eldönteni, mi történik a következő pillanatban.

Még most is emlékszik a kislánya sírásba forduló arcára, ahogyan ül az ágyon, és reménykedve nézi a felé közeledő édesanyját, és nem tudja eldönteni, hogy mi lesz most vele: megütik vagy megsimogatják.

Persze nemcsak ő, a tanárnő sem ütötte meg soha a kislányt, a gyerek félelme nem is a fizikális agresszió megtapasztalásából táplálkozott. Az asszony módszerei ennél sokkal kifinomultabbak voltak, de azért sohasem lehetett tudni, éppen merre fordul, hová vezet majd a dühe.

Többször nemcsak kontrollálta, de irányította is ezeket a váltásokat, és nem feltétlenül hangulata függvényében, gyakrabban tudatosan.

Amikor például át akart menni a gyerekekkel a szomszéd kisvárosba vásárolni, a tréner rendszeresen felajánlotta, hogy átviszi őket. Volt, amikor elfogadta, volt, amikor gőggel telve azt mondta:

– Köszönjük, majd mi megoldjuk.

Öt perc múlva pedig kedvesen:

– Kérlek, át tudnál vinni minket, már nem érjük el a buszt!

Az úton kellemes csevegés, a boltban jó családi hangulat, és amikor visszaérnek a ház elé, az asszony fennhéjázva azt mondja:

– Köszönjük, most már nincs szükségünk rád!

A tréner szép lassan kénytelen volt megérteni, hogy a nő nemcsak úgy viselkedik, de nem is tekinti őt emberi lénynek. Használati tárgynak te-

kinti, aki csakis az ő szolgálatára van, nincs más célja és értelme a létezésének, minthogy a nő használja: ha szüksége van rá, igénybe veszi, ha nincs szüksége rá, eldobja, és ezt az asszony természetesnek fogja fel, szerinte így működik a világ. Ő van a középpontjában, a többiek pedig csak azért léteznek, hogy őt szolgálják. A tréner esetenkénti nagylelkűségét vagy önzetlenségét kihasználható balekságnak értelmezi, és ha a férfi önállóan próbál cselekedni, azt sosem segítségnek, minden esetben a személye elleni támadásnak tekinti.

A tanárnőnek minden azonnal kellett, nem bírt várni. A gyerekek is ezt a mintát látták a kezdetektől fogva. Napi szinten kaptak ajándékokat az édesanyjuktól, és többször előfordult, hogy ilyenkor az asszony is vett magának valami apró játékot, kistáskát, plüss. A tréner az elején próbálta meggyőzni őt, hogy ha elhalmozzák a gyerekeket játékokkal, azok természetesnek fogják venni, hogy ez jár nekik, és nem tudnak majd örülni a születésnapra, névnapra kapott ajándékoknak sem. De az asszony nem hallgatott rá, azt mondta a trénernek, hogy ne strapálja magát, mert ő úgysem fogja megvonni a gyerekeitől a játékokat. Sajnos vagy sem, az történt, ami megjósolható volt: a gyerekek egyre közönyösebben fogadták az ajándéktárgyakat, és ha örültek is, egyre inkább nem annak, amit kaptak, hanem csak az ajándékozás tényének. Egy idő után pedig, amikor megszokták, hogy mindennap kapnak valamit, az aktus iránt is egyre közönyösebbek lettek, az pedig már szinte természetes volt, hogy azt sem tudják, milyen játékaik vannak. Egyik évben például, amikor közeledett a nagyfiú névnapja, az édesanyja megkérdezte tőle, mit szeretne kapni, és ő hosszú gondolkodás után azt felelte, bűvös kockát. A tréner viszont közölte, hogy olyanja már van, épp a napokban kapta. A nagyfiú nem hitt neki, ezért együtt mentek be a szobájába, és azonnal meg is látták a polcon a bűvös kockát, még ki sem volt csomagolva.

Egy idő után annyi ajándéktárgy gyűlt össze, hogy nem fért el a gyerekek szobáiban, ezért a felesleget néhány havonta papírdobozokba és fekete műanyag zsákokba tették, a tréner pedig levitte azokat az alagsori biciklitárolóba. Ám a hely ott is véges volt, ezért az asszony kitalálta, hogy tartsanak rendszeresen garázsvásárokat. Így is lett. Garázs híján tavasztól őszig minden évben néhányszor kipakolták a biciklitárolóból a felesleges ajándéktárgyakat a tömbház előtti parkolóba, és felváltva álltak előttük naphosszat a gyerekekkel.

Az asszony már együttélésük kezdete óta noteszt vezetett, amelybe a családi kiadásokat írta. Bevallása szerint mindent lejegyzett, amit csak vásároltak, az utolsó doboz gyufáig. Valószínű, ez így is volt, gondolta a tréner, mert amikor a nő a noteszét írta, rendszerint valamelyik hétvégi napon, az asztalát megtöltötték a hét közben összegyűlt számlák jóko-

ra kupacai. A tréner először nevetett rajta, hisz úgylis annyi a költségük, amennyi, mondta, egyszerűbb volna hát a bankszámlákon ellenőrizni, mennyi pénz fogyott, de a nő hajthatatlan volt, így aztán ráhagyta, csinálja csak. A tréner viszont nem volt hajlandó belenézni a noteszbe, hónap végén annyit fizetett, amennyit az asszony még kiegészítésként kért. Akkortájt azonban, amikor már igencsak megromlott a viszonyuk, észrevette, hogy ezek a kiegészítő összegek hónapról hónapra emelkednek. A tanárnő egyre többet és többet kért, és nemcsak a hóvégeken, hanem heti, majd heti többszöri rendszerességgel. Akkor már sűrűn előfordult az is, hogy mondjuk hétfőn vagy kedden kért húsz- vagy ötvenezer forintot, aztán szerdán vagy csütörtökön megint, és amikor a tréner közölte, hogy két napja adott ugyanennyit, az asszony letagadta, és hazugsággal vádolta meg őt. Onnantól kezdve kérte tőle, hogy azokat az összegeket is vezesse be a noteszébe, amit hó-, illetve hét közben adott neki, és ő meg is ígérte, hogy úgy lesz, de valahogy mégis minden második, harmadik alkalmat elfelejtett, és nemcsak hogy nem írta be, azt állította, hogy nem is kapott pénzt a trénertől.

Akkor már a garázsvásárok is másképp zajlottak. Korábban azokat a játékokat, amelyeket nem sikerült eladniuk, visszatették a dobozokba és a zsákokba, de azokban a hónapokban már az olyanokat, amelyek nem keltek el, az asszony az utcavégi konténerhez vitte, és kidobta. A tréner sajnálta a sok plüss, elsősorban azokat, amelyekhez valamilyen emlék kötötte őt és a kislányt, ezért kérte a nőtől, hogy ne dobja ki őket, néhányat közülük inkább elvinne a régi lakásába, ott elférnek.

– Akkor fizesd ki – mondta a nő. – Tudod: száz forint darabja.

A tréner ezen már meg sem lepődött. Kiszámolta a száz forintokat, és hazavitte a korábban több ezer forintért beszerzett plüssöket, mert akkor már tényleg annyi volt az áruk: a tanárnő szinte ingyen odaadta őket a járókelőknek, csak szabaduljon tőlük.

Minden jel arra mutatott, hogy az asszony valamire készül, ám a tréner nem tudta, mire. A legvalószínűbbnek persze az tűnt, hogy ezzel a szándékoltan ellenszenves viselkedésével akarja őt elüldözni a családtól. A célja az, hogy a férfi távozzon, hogy ő lépjen ki a kapcsolatból, és akkor jogosnak érzi majd elmondani róla is mindazt, amit a második férjéről mondott neki, tudniillik, hogy milyen kibíratatlan életet kellett élnie mellette. Ezt a szívességet viszont a tréner a kislány miatt nem volt hajlandó megtenni. Pedig akkor már igencsak szürreálisnak tűnt minden, ami nap mint nap történt velük. Emlékszik, egy ideig el sem hitte, hogy ilyen ember, mint a tanárnő, egyáltalán létezik, holott naponta kellett szembesülnie az abszurd helyzetekkel. Bizonyos szituációkban például a nő tényleg éppen úgy viselkedett, mint egy kiscsoportos óvoda. Ha például közösen társasjátékozott a család, addig nem hagyhatták abba, míg a tanárnő nem győ-

zött. Ha a tréner megdicsérte a kislányát, milyen szép, a tanárnő közölte, hogy ő szebb. Ha megdicsérte, milyen ügyes, a tanárnő közölte, hogy ő ügyesebb.

Az ismerősöknek, akik nem láttak be a hétköznapijaikba, úgy tűnhetett, hogy ebben a családban az apró súrlódásokon kívül nincsenek gondok, hisz látszólag még ekkor is minden úgy volt, ahogy korábban, valójában azonban a családon belüli feszültség egyre nőtt. Mindketten dolgoztak, foglalkoztak a gyerekekkel, szexuális életet éltek, de az asszony egy-egy kéréssel vagy utasítással időről időre egyre jobban és jobban kiszorította őt maguk közül. Amikor a kedve úgy tartotta, nem engedte a trénert a vacsoraasztalhoz ülni, nem engedte, hogy ő olvassa az esti mesét, vagy hogy aznap ott aludjon a családdal.

– Menj haza, és dolgozz! Ma nyugodtan akarok aludni! – mondta neki.

Egy idő után pedig már nem mosta a férfi ruháit a család szennyesével együtt.

– Van mosógéped, és ha már úgyis otthon vagy, kimoshatod magad is – közölte.

Ugyanakkor azt elvárta, hogy a közös lakásban a tréner kiteregesse a gyerekek ruháit, elvárta, hogy a kocsiajtót kinyissa a nő előtt és becsukja utána. Amikor pedig az asszony megérkezett valahonnan a gyerekekkel a vasútállomásra, elvárta, hogy a férfi segítsen neki leszállni a vonat lépcsőjéről, fogja meg a kezét, nehogy megbotoljon. Ez viszonylag egyszerű művelet, gondolta a tréner, ám amikor az ember nyakába ugrik a kislánya, ugyanabban a pillanatban meglehetősen nehéz lesegíteni az anyát is onnan. A tanárnőnek tehát még ennél az apró műveletnél is sikerült fenntartania a feszültséget, sikerült közelebb kerülni a céljához, bármi is legyen az.

Az esti mesét jó ideig felváltva olvasták, egyik nap az asszony, másik nap a férfi. A változás lassú volt, de határozottan egy irányba mutató. Azokon az estéken, amikor a tréner mesélt, kezdetben a tanárnő be sem ment a gyerekszobába, aztán bement, de csak végighallgatta a mesét, később ő is olvasott egyet-egyet, végül egyáltalán nem engedte, hogy a tréner meséljen a gyerekeknek. Kivette a kezéből a könyvet, és ő olvasott. Amikor a férfi jelezte, hogy szeretne ő mesélni, és nem adta át a nőnek, az asszony kitépte a kezéből a könyvet, és kilökdöste őt a gyerekszobából. A tréner nem tett ellene semmit, nem lökte vissza sem a nőt, sem a kezét, nehogy akaratlanul is megfogja, és nyomot hagyjon rajta, mert eszébe jutott, amit a fiúk apja mondott neki, hogy a válás előtt a nő gyakran provokálta őt, lökdöste és hadonászott az arcánál. A tréner nem akarta, hogy az asszony bármivel is meggyanúsítsa, ezért amikor előfordult egy-egy ilyen affér, hátratette a kezét a teste mögé, vagy egyszerűen csak széttárta a karját,

hogy a tanárnő lássa, nem ellenkezik, és adott esetben hagyta magát ki-lökdösni a szobából, amit persze a gyerekek úgy értelmeztek, hogy anya az erősebb. A kislány egyik este ennek még hangot is adott:

– Anya erős, apa gyenge – mondta keserűen.

Valójában nem is ő, hanem a tanárnő a tréner, gondolta akkoriban. Vagyis a tanárnő is. Csak ő nem a testet, hanem a családtagjai lelkét trenírozza. Mindennap megterheli őket, mintha rendszeres edzést tartana, és míg ez a teher nem megy túl egy határon, míg nem roppan bele a lélek, addig tényleg keményedik az ember. Csakhogy a tanárnő mégsem izmosít, hanem rombol, mert nagyon erős túlzásokba esik. Ráadásul állandó nyomás alatt tart minden családtagot, és míg a közelben van, nincs vége az edzésnek, nincs lazítás, zuhany, kikapcsolódás, amint annak normális esetben lennie kellene. Az éjszakák ugyan kicsit könnyebbek, de olyankor meg alig győzi feldolgozni az elme a napközben kapott terhelést, és végig ott motoz a háttérben a szorongás, hogy mindjárt reggel lesz, és a tortúra folytatódik.

Energiavámpír. A trénernek hirtelen most beugrott ez a szó, ugyanúgy, mint azokban az időkben többször is. A kifejezést hallotta már jóval előtte, de addig fogalma sem volt, mire vonatkozik. Valami mesebeli dolog lehet, gondolta, mígnem egyszer csak kitisztult előtte a kép, mert a szó tökéletesen lefedte az érzését. Nem tudta másképp, találóbban és pontosabban kifejezni azt, ahogy a tanárnő hozzá és a gyerekekhez viszonyul. Olyan volt az egész, mintha folyamatosan elszívna az erejüket, és abból fedezné kifogyhatatlannak tűnő energiáit.

Nincsenek érzelmei, így érzelmi energiái se, másoktól kénytelen hát lecsapolni, akár egy vámpír a vért, gondolta akkor.

Abban az időben az asszony egyre jobban odafigyelt a testére. Mérte, mennyi kalóriát fogyaszt, vásárolt egy szobabiciklit a meglévő utcai kerékpárjához, később egy méregdrága sportbringát is.

Hamar lefogyott, de azután sem hagyott fel az edzésekkel, naponta elbiciklizett a megyeszékhelyre és vissza, ami összesen közel harminc kilométer. Csak akkor függesztette fel a tréninget, amikor az egyik nap kék-zöld foltokkal a testén ért haza. Nagyon bosszús volt, szidta a világot, és benne az öreg kerékpárost, aki előtte haladt, és akit szeretett volna megelőzni, ám a két bicikli kereke összeakadt, és a nő elesett.

A baleset után a tréner azt hitte, hogy most hasonló következik, mint amit már hallott a fiúk édesapjától, tudniillik, hogy a tanárnő szépen besétál a rendőrségre, és meggyanúsítja őt súlyos testi sértéssel.

De nem történt ilyesmi. Legalábbis a rendőrségre nem ment az asszony, arról tudott volna. Talán mert a fia biciklibalesetekor volt már velük dolga, gondolta, és tartott tőle, hogy előkerül az aktája. Talán mert korábban

a fiúk apjával eljátszott már egy hasonlót, és attól tartott, a rendőröknek is feltűnik, hogy őt valaki mindig bántani akarja.

Ahogy a tanárnő egyre fittebb és egészségesebb lett, olyan ütemben betegedtek meg a családtagok.

A középső fiúval kezdődött, ő volt közülük a legérzékenyebb. Éjszakánként bepisilt, volt úgy, hogy hányt. Néhány hónap múltán pedig, amikor ezek a tünetek megszűntek, asztmás rohamokat kapott. Időszakonként napokig, majd hetekig fáj a feje, később ez állandósult. Az édesanyja jógával próbálkozott, ám az nem segített rajta. Akkor kivizsgáltatta, de nem találtak nála szervi bajt. A megoldás azonban egyszer csak kézenfekvő lett, hisz idővel észrevették, hogy miután a fiú több napot is eltölt az édesapjánál, a tavaszi vagy az őszi szünetekben például, a fejfájása egy csapásra megszűnik és hetekig nem is jön elő. Ám az édesanyja ezt nem volt hajlandó tudomásul venni. Sőt. Megharagudott a fiúra vagy a helyzetre, ezt a tréner nem tudta eldönteni, és az asszony azután mindent megtett azért, hogy a gyerek egyre kevesebbet láthassa az édesapját.

A nagyobbik fiú állandóan náthás volt. A tréner bármennyi zsebkendőt hordott ki a szobájából, mégis mindennap halomban álltak ott. Olyannak tűnt az egész, akár egy végtelenített megfázás, de a gyereken más testi tünet nem látszott. Az viszont feltűnt a trénernek, hogy a fiú egyre inkább átveszi az édesanyja mentalitását, nem egyszer füllesztően kapta, amit az asszony, úgy látszott, megnyugvással vesz tudomásul.

Az is egyértelműnek tűnt, hogy a kislány szorong, de jól látható testi tünete egyelőre nem volt. A tanárnőn viszont látszott, hogy virul. Napról napra egyre vidámabban járt-kelt a lakásban, egyre többet és többet mosolygott.

Semmi sem mutatja jobban, hogyan hat ez az állandósult nyomás a lélekre, gondolta most a tréner, mint az a nap, amit a kislány az ő egykori lakásán töltött vele, mert a tanárnő a fiúkkal elutazott a fővárosi barát-nőjéhez.

Előző este a gyerek kihallgatta a szülei beszélgetését, és amikor meghallotta a hírt, kiszakadt belőle az öröm:

– Hurrá, apánál fogok aludni!

Délután, amikor az asszony a fiúkkal felszállt a vonatra, a tréner régi lakására mentek.

A kislánynak két székből és abból a hatalmas plédből, amit annak idején a tanárnőtől kapott, kuckót készített a nagyszobában, lámpát, játékokat, párnát és matracot tett bele. Gondolta, míg megcsinálja az elmaradt papírmunkáit, a kislány játszik majd. Így is volt, a gyerek boldogan vette birtokba a kuckót, és nagyon élvezte. De fél óra sem telt el, bent csend lett: a kislány lefeküdt a matracra, és elaludt. Hat órán át aludt, este ki-

lencig, mélyen, mint aki halálosan kimerült, és most végre megpihenhet. A trénernek nem volt szíve felkölteni. Aztán, amikor felébredt, megfürdette, megmosta és megszáritotta a haját, tiszta pizsamát adott rá, végül lefeküdtek egymás mellé a kisszoba összetolt heverőire.

Átaludták az éjszakát, és reggel hatkor a gyerek azzal keltette őt, hogy rosszat álmodott.

– Elmeséled? – simított végig a haján.

– Anyával a postán jártunk, és ő a szájából telefújta az épületet vízzel. Te a focipályán voltál, kiabáltam neked, hogy segíts, mert megfulladok, és te jöttél, és kimentettél, és végre kaptam levegőt.

– Most már nincsen semmi baj – mondta a tréner, és átölelte a kislányát.

Hát így dolgozik a lélek, gondolta.

A tanárnő tényleg mindig résen volt, hogy a lazítási kísérleteiket azonnal elfojthassa. Amikor például az utolsó balatoni nyaralásukról tartottak hazafelé a három gyerekkel a vonaton, a tréner úgy érezte, most már kicsit leengedhet, és az elmúlt napok fáradságaitól elcsigázva csak úgy, szinte ösztönösen ellazulva kibámult az ablakon. Talán tíz-tizenöt másodpercig figyelhette a vonat mellett futó tájat, amikor a szemközti ülésről, ahol az asszony utazott, hatalmas erővel megérkezett az arcába az egyik kemény plüssfigura. Azonnal felszökött benne az adrenalin, ránézett a nőre, aki teli szájjal nevetett, és amikor az öblös kacajtól végre szóhoz tudott jutni, megjegyezte:

– Mi van, téged már egy plüss is megijeszt?

A gonosz létezik. A tréner ezt akkor már biztosan tudta, de mégis meglepte, amikor az utcán összefutott a klubelnökkel, és az köszönés helyett azzal fogadta, hogy hallom, vered az asszonyt!

Ugyanúgy felszökött benne az adrenalin, mint annak idején a vonaton. Hát mégiscsak kihasználta a biciklibalesetét, gondolta, aztán nyugalmat erőltetett magára, és megkérdezte a klubelnöktől, hogy mit is mondott neki a nő.

Kiderült, hogy a biciklibalesetet mégsem keverte bele, nem mutogatott kék foltos fényképeket magáról, hisz addigra talán már nem is látszottak, hanem attól függetlenül hazudott.

– Néhány napja jött velem szembe, és már messziről láttam, hogy sír – kezdte a klubelnök. – Megkérdeztem, hogy mi a baja, mire vigasztalhatatlanul felzokogott, hogy nem tudja, mit tegyen, mert te szét akarod verni a családot, és már nemcsak őt, a gyerekeket is bántod.

– A gyerekeket is? – kérdezett vissza döbbenten a tréner.

– Igen, a kislányt bele akarod fojtani az Ó-Körösbe. Legalábbis ezt mondta – nézett rá a klubelnök, reménykedve, hogy ez talán mégsem igaz.

– Gyere, beszéljük ezt meg egy sör mellett – intett a tréner, mert épp a söröző nyári terasza előtt álltak, és tisztában volt vele, hogy ez hosszabb menet lesz.

– Ez az asszony éppen olyan, mint egy kiscsoportos óvoda – kezdte, ahogy leültek. – De nem úgy értem, hogy árulkodik, ennél azért sokkal rosszabb a helyzet.

Aztán elejétől a végéig részletesen elmesélt minden apróságot a klub-elnöknek.

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ

Háromsorosok

(Utunk)

A gügyögéstől
– az ékesszóláson át –
a néma csendig...

(Helyzetértékelés)

Nem ér csalódás,
ha tudod: bármit teszel,
fölösleges vagy.

(Tájkép)

Itt nem csak ára
van az árulásnak, de
hagyománya is.

(Ez van)

Kiégett – pedig
nem is igazán lángolt.
Ha szalmaláng volt...

(Outsider)

Lélekszakadva,
valami belső tájon,
mintha szabadon.

(Figyelmeztetés)

Veszélyes ember:
azt mondja, amit gondol.
Óvakodj tőle!

(Kihegyezve)

Egyetlen kérdés,
ami még eldöntendő:
élet vagy halál?

(Örömhír)

Kiválasztott vagy:
ugyanaz a nap süt rád,
mint bárki másra.

(Egy szószóróról)

Az lehetetlen,
hogyan mondani valójában
annyi, mint szava...

(Rezignáció)

Belenyugodtam:
nem találom a helyem.
Talán, mert nincs is...

(Orvosnál)

Feltehetőleg
az írói vénámat
keresték – tűvel...

(Magányos farkas)

Magányos vagyok,
készséggel beismerem –
de ragadozó?

(Beismerés)

Mindent elmondtam,
amit csak tudtam. Olykor
annál többet is...

BÚZÁS HUBA

Szemem tajtékait, ha látod

gyakorta lényegülök át egy hintalóvá
vagy tán egy alvajáró hintaló lehet
– hátán velem a poklot eltiporná! –
ki álmodik esténkint engemet?
nyerítek, gyí, ha vágatok

és vágatok, habár csak helyben lépeget,
s ti lassabban kocsin, mint én gyalog...
– hát, sohse mondd: mihaszna jószág! –
szügyén szivárgó vérhabok,
sebzik föl csillagocskák,

ágaskodásaimban égi szédület,
hátáról, hanyatt ég: levek a lóság,
s a Csődöristen szívedig üget!
szikráimat szemei szórják,
ellangalt létre tesz tüzet

Huncut árnyak éji balladája

a hírek néha kurta-furcsák,
minap megírta minden újság:
három halott álmodta, él, él!
(lennél csak alva hulla, félnél!)

vihogva látta villi, kánya,
koboldfiak, medúza lánya,
a temető zsupánja? bánja,
a holdamat, ha rá meresztem,
motyog ma is egy kőkereszten,
settenkedőn, hogy – hány az óra? –
ugortak arra ballagóra
háromcsimpajkó macskaárnyék,
aböcce borja mire vár még?

hátán – ihaj! – sörözni mentek,
holmarkaköpi kósza szentek,
hol Nagykörúton ittak, ettek,
aligzsozsójuk, ám a tettek!
föl! hármatlépőnűtre-kelve
(bolond bufára több se telne)
alánynegyedben csókra letek,
na, épp kik mannát nyeldekelték,
világ! a poklok pokla nyelné!
belőlük nyúlsaláta mellé
húsos barátfület csináltak,
keresztapákat mazsolának,
ej, el se mondom, mit csinálnék,
lennék csak én is macskaárnyék

A VÁR UCCA MŰHELY szerkesztősége ezúttal köszönti az idén 90. születésnapját ünneplő szerzőt

SZÁMUNK SZERZŐI

Nemes Z. Márió (1982, Ajka) költő, esztéta, az ELTE oktatója.

Terék Anna (1984, Topolya) költő, drámaíró, pszichológus. Iskoláit Topolyán, Szabadkán és Budapesten végezte. Budapesten él és dolgozik.

Petrik Iván (1971, Balassagyarmat) író, levéltáros. Gannán él.

Zsávolya Zoltán (1968, Csorna) költő, író, irodalmár, esztéta, egyetemi oktató. József Attila-díjas.

Lágy Kornél (2004, Pécs) a Pécsi Janus Pannónius Gimnáziumban végzett emelt matematika szakon. Jelenleg Budapesten él és közgazdaságtant hallgat. A Kaleidoszkóp folyóirat főszerkesztője, 2024 óta tagja a Fiatal Írók Szövetségének (FISZ).

Horváth Márk (1989, Szombathely) filozófus, esztéta.

Kovács Krisztina (1976, Békéscsaba) kritikus, irodalomtörténész. A Szegedi Tudományegyetemen oktató. Szegeden él.

Bodrogi Csaba (1981, Budapest) irodalomtörténész, tanár. Budapesten él.

Miloš Crnjanski (1893–1977) a szerb modernizmus expresszionista szárnyának vezető költője volt, mesemondó, regényíró, publicista, művészeti kritikus és diplomata. Csongrádon született, Temesváron nevelkedett, Belgrádban élt, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagja volt. Számos művét magyarra is lefordították.

Ocean Vuong vietnami amerikai költő, esszéista és regényíró. A Poetry Foundation 2014-es Ruth Lilly/Sargent Rosenberg ösztöndíj nyertese, a 2016-os Whiting-díj és a 2017-es T. S. Eliot-díj kitüntetettje. Debütáló regénye, a Röpke pillanat csak földi ragyogásunk (ford.: Varga Zsuzsanna) 2019-ben jelent meg. Ugyanebben az évben MacArthur Grant díjat kapott.

Vicent Andrés Estellés (1924-1993) költő, újságíró a modern valenciai katalán költészet kor-

szakos mestere. A láthatatlanul létező valenciai nép hangja, aki a narancsligetek és az öntözőcsatornák mór stílusú kőházaiban továbbélő latin-és középkori katalán klasszikusok legjobb hagyományát élteti tovább verseiben. A mindennapok költője, aki a polgárháború utáni ország, a Franco-korszak és a demokratizálódás hét-köznapijainak poétikai láttelejét adta. Versei sok helyen graffiti formában díszítik Valencia falait, köztereit, s tanúskodnak a kétnyelvű történelmi tartomány kulturális gazdagságáról, élő költői hagyományáról. Vicent Andrés Estellés centenárium alkalmából többek között angol, francia és magyar fordításban jelennek meg antológiák hatalmas életművéből. A tervek szerint Magyarországon 2025-ben a PRAE Kiadó adja ki kötetét.

Hörcher Eszter (1984, Budapest) irodalomtörténész. Doktorandusz a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. A budapesti Holokausz Múzeum munkatársa.

Sándor Zoltán (1973, Nagybecskerek) író, a Magyar Szó napilap szerkesztője. Apátlanok című novelláskötetért Híd-díjat kapott. Szabadkán él.

Péntek Imre (1942, Lenti) költő, szerkesztő. Legfontosabb díjai: József Attila-díj, Magyarország Babérkoszorúja. Székesfehérváron él.

Czini Zoltán (1985, Zenta) középiskolai tanár Nagybecskereken.

Bence Erika (1967, Bezdán) irodalomtörténész, egyetemi tanár Újvidéken. Kupuszinán él.

Kollár Dávid (1993, Budapest) szociológus, költő.

Kiss Ottó (1963, Battonya) költő, író. József Attila-díjas.

Szentgyörgyi László (1957, Erdőszentgyörgy) költő, író, szerkesztő. Marosvásárhelyen él.

Búzás Huba (1935, Medgyesegyháza) költő, nyugalmozott bíró. Veszprémben él.

Számunkban Merk Bálint fotói láthatók

A Vár Ucca Műhely Könyvek sorozat

eddig megjelent kötetei

2002

Fábián László: A gond embere (1)
Széki Patka László: Amorgosz II-III.
(2)
Orcsik Roland: Rozsdamaró (3)

2003

Bodosi György: Don Domani (4)
Mészáros Ernő: A város peremétől
az akadémiaig (5)
Búzás Huba: Napranéző (6)

2004

Brassai Zoltán: Gárdonyi Géza (7)
Fenyvesi Ottó: Blues az óceán felett
(8)
Horváth Tibor: Búvópatakok (9)
Arany Zsuzsanna: Ördögtrillák (10)

2005

Sarusi Mihály: Túl-a-gulág (11)
Hordós Csaba: Szélzene (12)

2006

Nemere István: Születésnap novem-
berben (13)
Domján Gábor: Csalódott szereplők
(14)

2007

Bíró József: Self acting (15)
Ányos Pál: Higgy, remélj, szeress
(16)

2008

Széki Patka László: 60 vers (17)
Fábián László: Az öröm embere
(18)

2009

Ányos Pál: Édes Fiaim ...Figyel-
mezzetek! (19)
Sarusi Mihály: Hiábahaza (20)

2010

Virág Zoltán: Szülőföldek, határok,
dialógusok (21)
Széki Patka László: Átégett ég (22)

2011

Arany Zsuzsanna: Isten bálján (23)

2012

Fenyvesi Ottó: Tele van a memória
(24)
Botár Attila: A helyzet izotópjai (25)

2013

Kulcsár Ágnes (képzőmű-i albuma)
(26)
Tungli M Klára: Észrevétlen és alig
(27)
Janus Desertus: Fabulae de Urso
maiore (Pusztay János) (28)
Réthy István: Bojtorján és Fuszuly-
ka (29)
Sebő József: Dicshalom (30)

2014

Géczi János: Szélbe burkolt város
(31)
Sarusi Mihály: Szentföldön (A Vaga-
bundkorzó VII.) (32)
Botár Attila: Időfoltok (33)
Fenyvesi Ottó: Dryfujaca szcelina
Géczi János: Pozłupane plakaty
(lengyel nyelvű) (34) és (35)
Fenyvesi Ottó: A szabadság foglyai
(36)

2015

Tungli M. Klára Torn yok fölött a
szó... (37)
Tömöry Péter: Bodóné lányai (38)
Debreczeny György-Nyírfalvi Ká-
roly: Két hang, tíz ujj (39)

Faludi Ádám: Betépett oldalak (40)
Brassai Zoltán: Megérkezni és itt
maradni (41)

2016

Botár Attila: Kötődések (Ave Regi-
na) (42)
Arany Zsuzsanna: Desiré Kalandjai
(43)

2017

Praznovszky Mihály: Írók és kultu-
szok (44)
Péntek Imre: Vizuális kalandozások
(45)
Tungli M. Klára: Nadi és Lara (46)
Kántás Balázs: Áthangolás (47)

2018

László Zsolt: Hajnal a mélyben (48)
Virág Zoltán: Próbára tett emlékezet
(49)
Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása
(50)

2019

Bokányi Péter: Álom, emlék, hul-
lámverés (51)
Faludi Ádám: Nincskereső (52)
Búzás Huba: Félrevert harangjaim
(53)
Kántás Balázs: Poetica humanistica
hungarica (postmoderna?) (54)
Botár Attila: Mire készültök csilla-
gok? (55)
Kántás Balázs: Európa(i) Rádió(s)
(56)

2020

Péntek Imre: Megviselt papírmúze-
um (57)
Virág Zoltán: Nyelvi mozaikok és
kulturális rezonanciák (58)
Bakonyi István: Írók, költők nyomá-
ban (59)
Tungli M. Klára: Tüzes jégvirág (60)

Botár Attila: Úszómester néhány
szezónra (61)
Fenyvesi Ottó: 66 (62)

2021

Csányi Erzsébet: Vajdasági Dipti-
chon (63)
Búzás Huba: Évszázadok feje fölött
(64)
Éltető Erzsébet: Szív/Rag/tapasz (65)
Gál Csaba: Ellenszer (66)

2022

Péntek Imre: Elpergő évek (67)
L. Móger Tímea: Sajátfalu (68)
Fenyvesi Ottó: Mély vizek, magas he-
gyek (69)
Pollágh Péter: Régi voltam (70)

2023

Somogyi Csaba: Variációk egy nap-
rendszerre (71)
Pusztay János: ... és mégis és újra
tündököl a templom (72)
Hörcher Eszter: Tükröződések és
kölsönhatások (73)
Szeles Judit: Libegő (74)
Korinek Janka: Szélkerék (75)
Varga Richárd: Súlyok repüléshez
(76)

2024

Debreczeny György: Akarom mon-
dani (77)
Hegyi Zoltán: Garázsmenet (78)
Botár Attila–Csontos Katalin: Hold-
ban dobszó (79)
Kántás Balázs: Kitérni nincs mód
(80)
Kilián László: Niomé III. – Az idő
mítosza (81)

2025

Fenyvesi Ottó: Mély vizek, magas he-
gyek, 2. kiadás (69)
Mosonyi Kata: A valóság nyelvi in-
karnációi (82)

A Vár Ucca Műhely számait a következő üzletekben biztosan meg tudja vásárolni

Relay Café 1446 Aréna – **1148 Budapest**, Hungária körút 48.
Inmedio 2410 Óbuda Auchan – **1033 Budapest**, Szentendrei út 115.
Inmedio 2401 Bp Campona – **1223 Budapest**, Nagytétényi út 37-47.
Inmedio 2417 Bp Pólus Center – **1152 Budapest**, Szentmihályi út 131.
Inmedio 2103 Soroksár Auchan – **1239 Budapest**, Auchan Soroksár, Bevásárló utca
Inmedio 2441 Budaörs Tesco – **2040 Budaörs**, Kinizsi út 1.
Inmedio 2102 Budaörs Auchan – **2040 Budaörs**, Auchan, Sport utca 2.
Inmedio 2104 Törökbálint Auchan – **2045 Törökbálint**, Torbágy utca 1. B/420
Inmedio 2135 Budakalász Auchan – **2011 Budakalász**, Omsz Park 1.
Relay 1113 Érd Stop Shop – **2030 Érd**, Budai út 13.
Inmedio 2126 Solymár Auchan – **2083 Solymár**, Szent Flórián utca 2.
Inmedio 2101 Fót Auchan – **2151 Fót**, Fehérkő út 1.
Inmedio 2847 Dunakeszi -Fót Té – **2120 Dunakeszi**, Fóti út 120.
Inmedio 2150 Maglód Auchan – **2234 Maglód**, Eszterházy János utca 1.
Inmedio 2105 Sz.miklós Auchan – **2310 Szigetszentmiklós**, M0, Háros utca 120.
Relay 1101 Tatabánya MÁV – **2800 Tatabánya**, Győri út 1.
Inmedio 2506 Komárom Igmándi u – **2900 Komárom**, Igmándi út 11.
Inmedio 2112 Salgótarján – **3100 Salgótarján**, Erzsébet tér 5.
Inmedio 2305 Mezőkövesd – **3400 Mezőkövesd**, Mátyás király út 101.
Inmedio 2303 Miskolc Auchan ex – **3500 Miskolc**, Pesti út 9.
Inmedio 2327 Miskolc Auchan – **3527 Miskolc**, József Attila utca 87.
Inmedio 2707 Debrecen Malom... – **4027 Debrecen**, Füredi út 27.
Inmedio 2702 Debrecen Auchan – **4031 Debrecen**, Kishatár utca 7.
Inmedio 2715 Debrecen Tesco – **4031 Debrecen**, Kishegyesi út 1-11.
Inmedio 2706 Fehérgyarmat – **4900 Fehérgyarmat**, Kossuth tér 3-5.
Relay 1702 Szolnok MÁV – **5000 Szolnok**, Vasútállomás, Jubileum tér
Inmedio 2809 Szolnok Auchan – **5000 Szolnok**, Szandaszőlős, Felső Szandai rét
Inmedio 2920 Szolnok Volán Üzlet – **5000 Szolnok**, Ady Endre út 15.
Inmedio 2805 Orosháza Vásárcsarnok – **5900 Orosháza**, Könd utca 47-49.
Inmedio 2830 Orosháza Tesco – **5900 Orosháza**, Vásárhelyi út 23/a.
Inmedio 2220 Kecskemét Auchan – **6000 Kecskemét**, Dunaföldvári út 2.
Inmedio 2209 Csongrád Fő u – **6640 Csongrád**, Fő utca 2-4.
Inmedio 2202 Szeged Auchan – **6722 Szeged**, Zápor utca 4.
Inmedio 2508 Bonyhád – **7150 Bonyhád**, Szabadság tér 12.
Inmedio 2902 Kaposvár Pláza – **7400 Kaposvár**, Kaposvár Plaza, Berzsenyi utca
Inmedio 2504 Pécs Árkád – **7622 Pécs**, Árkád, Bajcsy-Zsilinszky utca
Inmedio 2109 Szfvár Auchan – **8000 Székesfehérvár**, Holland fasor 2.
Inmedio 2002 Pápa Kossuth u. 3 – **8500 Pápa**, Kossuth Lajos utca 30.
Inmedio 2915 Nagykanizsa TESCO – **8800 Nagykanizsa**, Tesco, Boszorkány utca 2.
Inmedio 2613 Győr Vásárcsarnok – **9001 Győr**, Herman Ottó utca 25.
Inmedio 2632 Győr Árkád – **9001 Győr**, Árkád, Budai út 1.
Inmedio 2602 Sopron – **9400 Sopron**, Széchenyi tér 13.
Inmedio 2608 Szombathely Szűrcs – **9700 Szombathely**, Szűrcsapó utca 4.
Inmedio 2612 Kőszeg Városház u – **9730 Kőszeg**, Városház utca 5.

Keresse lapunkat a Relay vagy az Inmedio üzleteiben!

valamint kapható az Írók boltjában (Budapest, Andrássy út 45.)
és Veszprémben a Művészetek Házában.